

HORIZONTON

AKTUÁLIS KÉRDÉSEK
A MAGYARORSZÁGI FIATALOK
ÉLETHELYZETÉRŐL ÉS ÉLETMÓDJÁRÓL

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

A kötet szerkesztője:

Székely Levente

A kötet szerzői:

Gyorgyovich Miklós

Hajdú András

Kiss-Kozma Georgina

Kovács-Magosi Orsolya

Székely Levente

Tóth Bálint

A kötet az Erzsébet Ifjúsági Alap és a Mathias Corvinus Collegium Alapítványegyüttműködésében jelenik meg.

A kötetben szereplő tanulmányok a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 hazai és külföldi adatait felhasználva készültek.

A kutatás megrendelője:

Erzsébet Ifjúsági Alap Nonprofit Kft.

A kutatás készítője:

Társadalomkutató Kft.

A kutatás az EFOP-1.2.3-VEKOP-15-2015-00001 –

Komplex ifjúsági fejlesztések – új nemzedék újratöltve c. projekt finanszírozásában valósult meg.

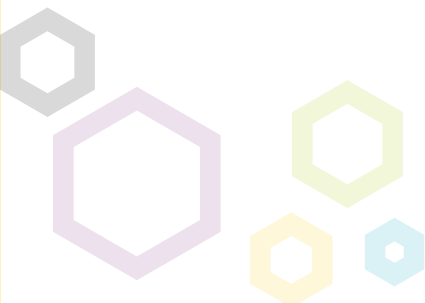
Felelős kiadó:

Ament Balázs

ügyvezető

ISBN 978-615-6198-09-9

HorizontON - Aktuális kérdések a magyarországi fiatalok élethelyzetéről és életmódjáról

ERZSÉBET
IFJÚSÁGI ALAP

TÁRSADALOMKUTATÓ

IFJÚSÁGKUTATÓ
INTÉZET

HORIZONTON

AKTUÁLIS KÉRDÉSEK
A MAGYARORSZÁGI FIATALOK
ÉLETHELYZETÉRŐL ÉS ÉLETMÓDJÁRÓL

KÉP: MAXIME BHM • UNSPLASH

TARTALOMJEGYZÉK

SZERKESZTŐI KÖSZÖNTŐ ...3

01 SZÉKELY LEVENTE:

A nagymintás ifjúságkutatás legfontosabb eredményei és tanulságai ...5

02 GYORGYOVICH MIKLÓS:

Az erős önkéntesidentitással bíró fiatal önkéntesek alakulása a koronavírus árnyékában ...23

03 KISS-KOZMA GEORGINA:

A magyar fiatalok nemzetközi mobilitása ...37

04 KOVÁCS-MAGOSI ORSOLYA – SZÉKELY LEVENTE:

A magyarországi klímageneráció nyomában ...63

05 HAJDÚ ANDRÁS – TÓTH BÁLINT:

Politikai aktivitás és generációváltás kérdései ...79

A SZERZŐKRŐL ...94

KÉP: FABIO COMPARELLI • UNSPLASH

SZERKESZTŐI KÖSZÖNTŐ

„Nézze, Easterbrook, a világ változik, és mostanában egyre gyorsabbak a változások. Felgyorsult a tempó, és ezt ki kell használni. Új horizontok nyílnak.” – írta Agatha Christie a Bűbájos gyilkosokban, bő hatvan évvel ezelőtt. Nehéz nem azt mérlegelni, hogy az akkoriban gyorsnak nevezett tempót mai szemmel hogyan ítélnénk meg, illetve miként értékeljük azt a tempót, amit napjainkban tapasztalunk.

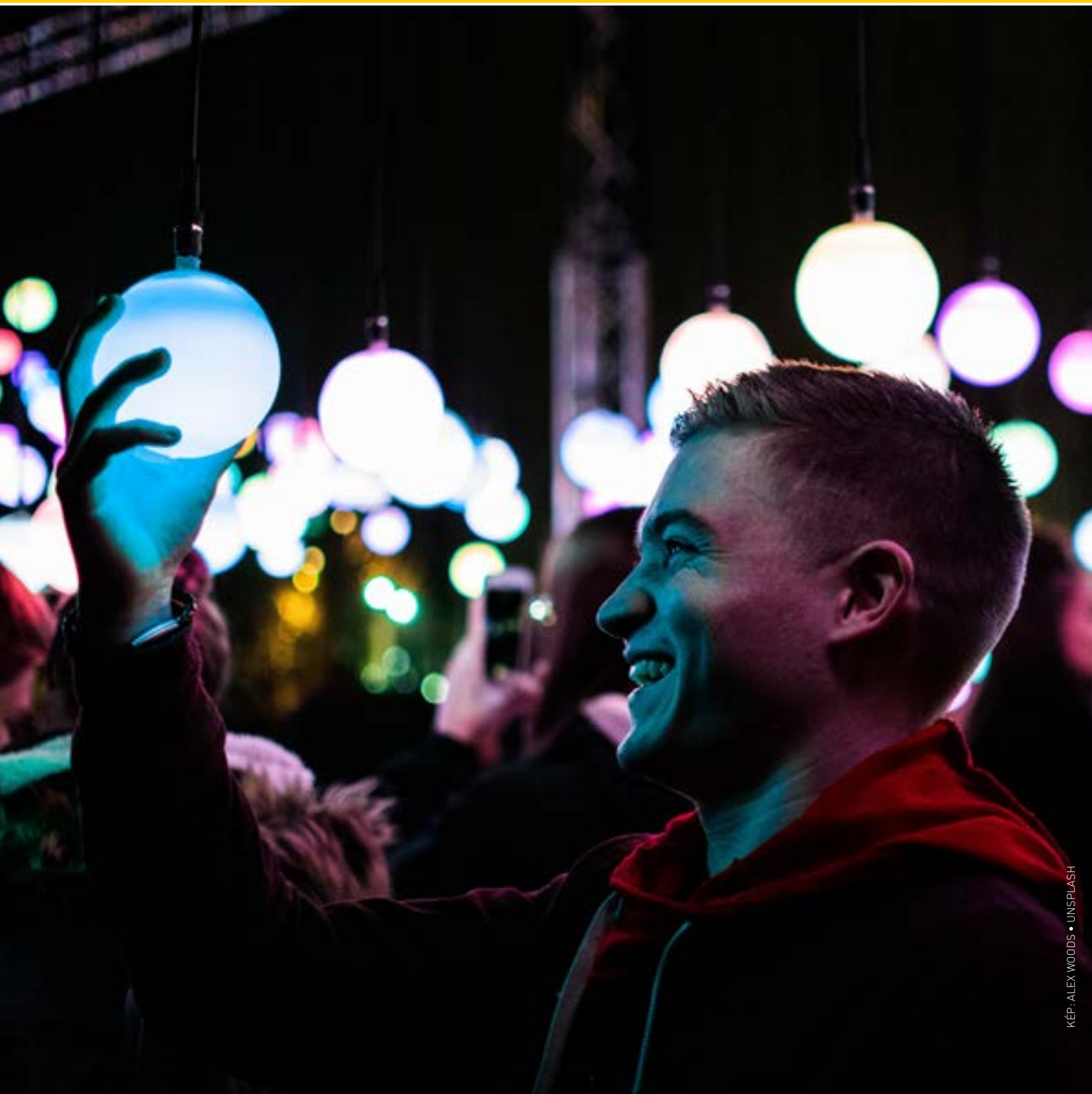
Az ifjúság megismerése egy kicsit mindig a jövő fürkészése is, tekintetünket részben a távoli horizontra szegezzük, miközben a kézzelfogható dolgokat vizsgáljuk. Kötetünkbe olyan hot topic-okat, aktuális kérdéseket körüljáró írásokat válogattunk, amelyek egyfajta jövőorientált helyzetképet próbálnak nyújtani, bármennyire is képzavarnak tűnik mindez. A kötetben szereplő első tanulmányból megismerhetjük a magyarországi 15–29 évesek legfontosabb tulajdonságait. Ezt követően négy olyan kérdéssel foglalkozunk, amelyek – a jelen perspektíváján át – a jövő társadalmi viszonyai szempontjából kulcsfontosságúnak látszanak.

A társadalmat összetartó közösségek és szolidaritás területével foglalkozik Gyorgyovich Miklós, aki az önkéntesség jelenlétét vizsgálja meg a magyarországi fiatalok körében. Kiss-Kozma Georgina írásában az utóbbi évtizedek egyik legfontosabb ifjúsági kérdésével, a fiatalok külföldi mobilitási terveivel foglalkozik. Ifjúsággal foglalkozó vizsgálatokból nem maradhat ki a részvétel és politikai aktivitás kérdésköre, amellyel Hajdú András és Tóth Bálint László foglalkozik. Továbbá, részben ehhez kapcsolódóan helyet kapott a kötetben olyan, a fiatalokat megmozgató ügyek vizsgálata is, mint a klímaváltozás, amelyet Kovács-Magosi Orsolya jelen sorok írójával dolgoz fel.

A kötetben szereplő tanulmányok eltérő mértékben, de mind kapcsolódnak a nagymintás ifjúságkutatás kétévtizedes adatsoraihoz, amely képes empirikus alapot nyújtani a trendek mellett aktuális témák vizsgálatához. Ennélfogva a kötet a nagymintás ifjúságkutatás eredményit bemutató publikációk (gyorsjelentések, Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején című tanulmánykötet és más tudományos közlemények) sorozatába illeszkedik, de szándéka szerint a jövőbe is mutat, rögzítve a jelenlegi állapotot, azonosítva a módszertani dilemmákat.

A kötet egyfajta szellemi időutazásra invitál tehát, hogy ismerjük meg kicsit jobban a magyarországi fiatalokat és ezáltal pillantsunk a jövőbe. Rajta hát!

Székely Levente

KÉP: ALEX WOODS • UNSPLASH

SZÉKELY LEVENTE

A nagymintás ifjúságkutatás legfontosabb eredményei és tanulságai¹

BEVEZETÉS – AZ IFJÚSÁG KUTATÁSA MAGYARORSZÁGON

Az ifjúságkutatások története nem az elmúlt két évtizedben kezdődött Magyarországon, azonban kétségtelenül az ezredfordulón startoló nagymintás ifjúságkutatás a legjelentősebb hazai kutatási program. Bauer és munkatársai (Bauer et al., 2017) Katona Katalin (1965) tanulmányára hivatkoznak, mint az első olyan műre, amely ifjúságszociológiai utalásokat és problémafeltevéseket tartalmazott.

Az ifjúság megismerését célzó tudományág az 1956 utáni megtorlás éveit követően a magyar szociológiával együtt született újjá és fejlődött. A rendszerváltás előtti vizsgálatok szorosabban vagy lazábban, de kötődtek az állampárt intézményrendszeréhez, azonban tartalmukban jellemzően igyekeztek távolodni a kommunista ideológiától. Az első szakmai műhelyek, amelyek ifjúságkutatással (is) foglalkoztak, a kommunista állampárhoz kötődően, illetve szervezetein belül működtek. Ilyen volt a Magyar Szocialista

Munkáspárt (MSZMP) Társadalomtudományi Intézetében működő Ifjúságkutató Csoport, valamint a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) által létrehozott Ifjúságkutató Csoport. Ezenkívül az MTA Pedagógiai Kutatócsoportjának Ifjúságkutatási Részlege, az Ifjúsági Lapkiadó Vállalatnál a Sajtó- és Közvéleménykutató Osztály, illetve a Tömegkommunikációs Kutatóintézet, amelyek ifjúsági tematikájú, többnyire társadalomtudományi alapkutatásokat végeztek (Diósi – Székely, 2008).

Az ifjúságkutatás kezdeti tematikája Magyarországon pedagógiai fókuszú volt; az ekkor születő kutatások elsősorban arra kerestek választ, hogy a felnövő nemzedékeket megértve miképpen lehet tagjait a szocialista társadalomba integrálni. Nagy hangsúlyt kapott az ifjúság világnézeti politikai nézőpontból való elemzése (Csákó, 2004; Bauer et al., 2017). Az 1970-es években e tematika kiszélesedett, kifejezetten kutatásmódszertani kérdések, illetve az ifjúság életmódjával kapcsolatos kérdéskörök is megjelentek. Ekkor került sor például az első ifjúsági időmérleg-vizsgálatra is (Gazsó et al., 1971).

Az állam által közvetlenül vagy közvetetten szervezett kutatásokon kívül Magyarország bekapcsolódott olyan nemzetközi felmérésekbe is, mint a HBSC (Health Behaviour In School-aged Children), amelynek keretében 1985-től négyévenként hazánkban is készül adatfelvétel az általános és középiskolások tanulói között az egészséggel, közérzettel és életmóddal összefüggő tényezők feltárására.

A rendszerváltást követően az állampárt által létrehozott szervezetek és kutatócsoportok részben megszűntek, részben átalakultak. A kutatási szektorban megjelentek a magánvállalkozások, ezzel párhuzamosan a kutatások tematikája is megváltozott. Az ifjúság politikai szocializációjával foglalkozó kérdéskörök mellett helyet kapott a rendszerváltás hatásainak elemzése (Gazsó – Stumpf, 1992), valamint az ifjúsági életszakasz vizsgálata is (Gábor, 1992). A rendszerváltást követő évtized közepén két fontosabb ifjúságkutatási program is elindult: 1995-ben startolt az ESPAD (European School Survey Project on Alcohol and other Drugs), az európai iskolavizsgálat a fiatalok alkohol- és drogfogyasztási

¹ Az írás nagyobbrészt átfedésben van a szerző alábbi írásával: Székely, L. (2022): A magyarországi ifjúság az ezredfordulótól napjainkig, avagy mit adott nekünk a nagymintás ifjúságkutatás? Századvég, 2022/1, 145-169.

szokásairól, valamint 1997-ben indultak el az ifjúsági korszakváltás elmélete alapján lebonyolított Sziget-kutatások (Gábor, 2000).

Az ezredforduló fontos változást hozott az ifjúság megismerésének gyakorlatában, amikor megalakult a Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, ahol nagymintás ifjúságkutatási program indult. A kérdőíves kutatás a 15–29 éves magyarországi fiatalokat vizsgálta 8000 fős minta alkalmazásával. Mérőföldkőként tekinthetünk rá, hiszen nagyszámú mintán átfogó tapasztalatokat tudott megmutatni arról, hogy milyen változások zajlottak az ifjúság körében a rendszerváltás óta

eltelt évtizedben. A következő évben került sor a MOZAIK2001 elnevezésű kutatásra, amely a határon túli 15–29 éves magyar és a velük egy térségben élő többségi nemzethez tartozó fiatalokat vizsgálta, melynek során az öt régióban 5500 magyar és 2000 többségi nemzethez tartozó fiatalt kérdeztek meg.

A nagymintás ifjúságkutatások következő hullámai (Ifjúság2004, Ifjúság2008, Magyar Ifjúság 2012) kizárólag a magyarországi helyzetet vizsgálták, majd a 2016-os és 2020-as kutatási hullámban került sor újra a határon túli magyar fiatalokról szóló, a magyarországgal azonos tematika

mentén, azonos időben készülő adatfelvételre². A 2020-as és a 2016-os kutatás során is 12 ezer 15–29 évessel vettünk fel személyes kérdőívet, a magyarországi 8000 fős minta mellett 4000 külföldi magyar fiatallal is készült interjú, így nyújtva átfogó képet a Kárpát-medencei magyar ifjúságról. A legnépesebb magyar közösséggel bíró határon túli régiókban zajlottak az adatfelvételek. Erdélyben (ezen belül a Partiumban, Székelyföldön és Belső-Erdélyben) 2000, Felvidéken 1000, Vajdaságban és Kárpátalján 500-500 fő lekérdezésére került sor.³

² Bizonyos értelemben a Mozaik2011 is a kutatássorozat részeként értelmezhető, bár kizárólag kvalitatív megközelítést alkalmazott.

³ A külföldi kutatások módszertani specifikációját a kutatócsoport készítette együttműködésben 2016-ban a Max Weber Alapítvány (Erdély), a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (Kárpátalja), valamint 2016-ban az Identitás Kisebbségkutató Műhely (Vajdaság), 2020-ban a Szekeres László Alapítvány (Vajdaság), továbbá a Nemzetpolitikai Kutatóintézet szakembereivel.

NARRATÍVÁK AZ IFJÚSÁG MEGISMÉRÉSÉBEN

Az elmúlt évtizedekben a nemzetközi szakirodalomban két olyan keretrendszer formálódott, amelyek értelmezési kereteket biztosítottak az ifjúsági vonatkozású elméleti munkákhoz, empirikus kutatásokhoz és köztük a nemzetközi összehasonlító vizsgálatokhoz. Ez a két kiemelt tematika az élethelyzet bemutatásán alapuló „átmenet” diskurzusa és az életmódot középontba helyező ifjúsági „kultúra” diskurzusa (Szanyi, 2018).

A nemzetközi diskurzusokba többé-kevésbé illeszkedő vagy onnan táplálkozó, de kifejezetten magyarországi vonatkozású narratívák közül három fontosabb emelhető ki (Nagy – Tibori, 2016) szerint, amelyek a következők: az ifjúsági korszakváltás elmélete (Gábor, 2004), az ifjúságügy narratívája (Nagy, 2013) és az új csendes generáció paradigmája (Székely, 2014).⁴ Mindhárom elméleti megközelítés empirikus tesztelése a nagymintás ifjúságkutatás eredményein alapul.

Az ifjúsági korszakváltás elméletét Gábor (2004) Zinnecker nyomán vizsgálja, aki két ifjúsági korszakot különböztet meg: az ipusztindusztális társadalomra jellemző átmeneti ifjúsági kor-

szakot és a posztindusztális társadalomra jellemző iskolai ifjúsági korszakot (Fazekas – Székely, 2016). Gábor Kálmán a két korszakot, Zinnecker nyomán, három dimenzió szerint tartja érdemesnek a vizsgálatra: (1) az idődimenzió, amelyben a fő kérdés, hogy a fiatalok idejük mekkora hányadát fektetik az ifjúsági életszakaszba; (2) a szociális tér, amely esetében arra irányul a vizsgálat, hogy a felnőtt társadalom intézményei és csoportjai hogyan hatnak az ifjúsági életszakaszra; (3) a kulturális autonómia foka, amely az ifjúsági kultúra önállóságát teszi fő kérdéssé.

Gábor Kálmán (2004) állítása szerint a kilencvenes években Magyarországon is kialakult az iskolai ifjúsági korszak, ami azt jelenti, hogy az ifjúsági korszakváltás a nyugati tendenciákhoz képest hazánkban 15-20 évvel később jelentkezett, részben az általános megkésettség, részben a rendszerváltást megelőző lefojtottság miatt. A modell két forgatókönyvvel számol: a munkanélküliségi forgatókönyvhöz a társadalom alatti osztály újratemelődése, míg a szabadidős forgatókönyvhöz a középosztályosodás társul. Az ifjúsági korszak a foglalkoztatás válságának korszaka, amely munkanélküliséggel és a munka relativizálásával (fogyasztás és az oktatási

rendszerben való lét is munka lehet) jár együtt. A munkanélküliségi forgatókönyv esetén már nagyon korán megmutatkozik a társadalom alatti osztály, amelyet Gábor Kálmán azon fiatalok csoportjaként azonosít, akik az iskolarendszerből kiszorulnak, és ennek következtében a társadalmi integrációjuk is megnehezedik. A szabadidős forgatókönyv a társadalom középosztályosodásával számol, a középosztályosodást a fogyasztási dimenzióban vizsgálja. Gábor (2004) állítása szerint a fiatalok egyre inkább a piac szereplőivé, fogyasztóivá válnak, ez azt jelenti, hogy egyre több fogyasztási eszközt (szórakozásra való eszközt) birtokolnak. Az elmélet azonban nem pusztán az iskolai végzettség és munkaerőpiaci pozíció vagy a szabadidő és fogyasztás változó mentén írja le az ifjúságot. A társadalmi újratemelésre koncentrálna a családalapítás és gyermekvállalás időbeli kitolásával a származási családról való leválás elhúzódásával is foglalkozik. Elismeri azt az elmentmondást, amely a modelltől következő kulturális függetlenség és a tovább fennálló függés között feszül (pl. egzisztenciális függés a származási családtól vagy az államtól). Sokféleképpen és fragmentáltnak látja az ifjúsági életszakaszt, amelyet rendkívül sok bizonytalanság vesz körül.

⁴ Ezek az elméletek nem ugyanazon dimenziók mentén beszélnek a fiatalokról: az ifjúságügy narratívája arra igyekszik választ találni, hogy kik a fiatalok, az új csendes generáció arra koncentrálna, hogy milyenek, az ifjúsági korszakváltás elmélete leginkább a miértre keresi a választ. Ugyanakkor a modellek mindegyike kapcsolható a nemzetközi diskurzusokhoz, az ifjúsági korszakváltás az átmenet diskurzusához kapcsolódik szorosan, míg az ifjúságügy narratívája fejlődéslelektani megközelítések közé illeszkedik, az új csendes generáció koncepciója a generációs elméletek mentén fogalmazódik meg.

És mindez annak ellenére igaz, hogy bizonyos értelemben a mai ifjúság egy alapvetően biztonságos világban él, így a veszélyeztetettsége és a bizonytalanság forrása elsősorban egzisztenciális vagy pszichológiai lehet, így pl. a kockázati magatartások növekedhetnek (Gábor, 2004). Az ifjúsági korszakváltás elméletének empirikus alátámasztását a nagymintás ifjúságkutatás 2000-es évi adatfelvétele adja. Az elmélettel kapcsolatos kritikákban megjelenik (Nagy – Tibori, 2016), hogy Giddens (1992) olvasatában a választásos életszakasz inkább reflexív folyamat, továbbá, hogy az ifjúsági korszakváltás elmélete csak a felnőttkorba lépés előtt megnyúló ifjúkorra koncentrál, kihagyja számításából a szűkülő gyermekkort.

Az ifjúságügy narratívája (Nagy, 2013) az egyén és a csoport szerepével, az egyén döntési és felelősségvállalási kompetenciái alapján próbálja leírni az ifjúság speciális jellemzőit. Állítása szerint az életkorokkal definiált csoportok nem feltétlenül feleltethetők meg az ifjúsági életszakasznak. Az egyén érését (felnőtté válását) felelősségvállalások határolják: a magáért való felelősségvállalás (döntés), illetve a másokért való felelősségvállalás (a döntésekkel járó felelőségek). Ezek alapján három csoportot lehet azonosítani: (1) a felelősség megjelenésétől a biológiai érettségig; (2) a biológiai érettségtől a pszi-

chés érettségig; (3) a pszichés érettségtől a szociológiai-társadalmi érettségig. Az ifjúság illetően meghatározása szemben állhat az életkori határok szerinti besorolással (hagyományos statisztikai modell), hiszen nem feltétlenül esik egybe a biológiai, jogi és szociológiai felnőttkor. A 2012-es nagymintás ifjúságkutatás adatainak elemzésével Nagy (2013) az elméleti 15–29 éves ifjúsági csoport és az érettség közötti inkonzisztenciát mutatja be. Feltehetjük, hogy a fiatalok olyan biológiailag feltétlenül érettek, pszichésen érettek vagy nem érettek, de társadalmi szempontból még éretlen egyének, akik a 15–29 éveseknek feleltethetők meg. Ehhez képest az adatok azt mutatják, hogy alig minden második 15–29 éves tartozik tisztán a fiatalok közé (nem gyermek már, de még nem felnőtt), a többiek nem feleltethetők meg a hagyományos statisztikai modellnek. Mindez azt jelenti, hogy van értelme az érettség alapú meghatározásnak, amely valószínűleg képet festhet az ifjúságról, mint a pusztán életkori alapú besorolás. A modell kritikájaként említhető, hogy ugyan az életkori meghatározás leegyszerűsítő egydimenziós értelmezésével szemben életszerűbb megközelítés, azonban szükségszerű szubjektív elemei miatt megnehezíti a csoportbesorolás értelmezését és a mérhetőséget. A modell további problémája, hogy a következtetése nem longitudinális, hanem keresztmetszeti adatokon alapszik.

Szanyi (2018) megfogalmazza, hogy a nemzetközi ifjúságszociológiai diskurzusban az elmúlt évtizedekben újjult erővel jelennek meg a generációs elméletek. A generációs megközelítés lendülete a tudományos berkeken kívül, a mindennapok közbeszédében is jelentős sikereket ért el. Népszerűek a különböző generációs tematikával foglalkozó, elsősorban pszichológiai megközelítéssel operáló humánerőforrás-menedzsment és marketing tárgykörébe sorolható könyvek, cikkek, előadások. A generációk iránti köznapi érdeklődés fő hajtóerejét a paradigmikus változások adják, amelyek hatására a megváltozó világban irányjelzőket keresünk. Mannheim (1969) nyomán a világ változásainak lenyomata a nemzedéki karakterben érzékelhető, hiszen a generációk közötti különbségek a megélt szocializációs tapasztalat különbözőségeiből erednek. Amennyiben a szocializációs hatások megváltoznak, és ezen változások képesek tartósságot is felmutatni, továbbá hatókörük kiterjed a társadalmi normák elsajátításának legfontosabb életszakaszára – amely a gyermek- és fiatalkor –, meghatározhatják egy-egy generáció karakterét. Mindez azt jelenti, hogy egy-egy generáció karakterének eredőjét a szocializáció változásaiban kell keresnünk. A szocializáció hagyományos közegei (család, iskola) mellé – amelyek szintén változófélben vannak – felzárkóztak a globális trendekhez igazodó tömegmédia

és a digitális világ közegei, amelyek a kapcsolódás szorosságát és képviselt normáikat tekintve jelentékeny hatásúnak bizonyultak. Az új csendes generáció paradigmája Mannheim (1969) gondolata mentén abból indul ki, hogy a karakteres generáció létrejöttéhez szükség van olyan eseményre vagy folyamatra, amely azonos (közös) élményként vagy az életet meghatározó körülményként a nemzedéket elkülöníti más nemzedékektől. A különböző generációk karakterét meghatározza az a társadalmi, hangulati környezet, amelyben szocializációjuk végbement. Strauss és Howe (1992; 1997) modellje szerint a nagyjából 20 éves intervallumok szerint egymást váltó nemzedékekből és az egymást követő archetipusokból következik, hogy a 2000-es évek elejétől születettek karakterükben hasonlatosak a II. világháború előtt születettek nemzedékére, az ún. csendes generációra, azaz egy új csendes generációként azonosíthatók (Székely, 2014).

Ugyanakkor a magyarországi fiatalok életében a szocializmus alatti megkésetttség, majd a rendszerváltást követő sokk is érzékelhető, amely a nyugati világot nem vagy kevéssé érintette. Strauss és Howe modelljéből következhet, hogy a rendszerváltozás krízise egy amolyan új csendes generáció karakterét rajzolta meg Magyarországon. Az elmélet empirikus tesztjét a 2012-es nagymintás ifjúságkutatás adta, amely alapján az

új csendes generáció karakterének három fő tulajdonsága rajzolható meg: a konformitás, a bizonytalanság és a passzivitás. Az elmélettel kapcsolatos fő kritika, hogy az elméleti alap amerikai generációkra vonatkozik, így korántsem biztos, hogy alkalmas a magyar ifjúság leírására. További problémaként azonosítható, hogy a narratíva nem beszél a csendesség okairól (Nagy – Tibori, 2016). Az új csendes generáció narratívája ugyanakkor nem állít többet annál, mint hogy – elfogadva Mannheim, illetve Strauss és Howe alapgondolatait a szocializáció hatásairól a generációs karakterben – a rendszerváltás környékén születő és felnövő magyarországi nemzedék csendes attitűdöket mutat, ami empirikusan is igazolható. A csendesség lehetséges okait – a krízisek szerepén túl – nem elemzi, elfogadja Strauss és Howe gondolatait a krízisek idején születő nemzedékek csendességéről.

A közelmúlt magyarországi vonatkozású ifjúságértelmezései építenek a nagymintás ifjúságkutatás empirikus eredményeire mind az eredeti koncepciójukban (Gábor, 2004; Nagy, 2013; Székely, 2014) mind az elméletek ellenőrzése során (Székely, 2018a; Székely, 2021a). A nagymintás ifjúságkutatás tehát a jelentősebb magyar vonatkozású elméleti koncepciók empirikus tesztelésének alapvető eszköze volt az elmúlt évtizedekben.

A nagymintás ifjúságkutatás

nem csupán kutatási programként jelentős, hanem az egy-egy adatfelvételi hullámban elkészített magas elemszám is egyedinek számít, amely lehetővé teszi, hogy az országos – 8000 főre vonatkozó – becslések esetében 95 százalékos megbízhatósági szinten $\pm 1,12$ százalékos mintavételi hibával számolhassunk. A nagy elemszámnak köszönhető alacsony mintavételi hiba azt jelenti, hogy a közölt országos megoszlásaink nagyjából egy százalékkal térhetnek el attól az értéktől, amit akkor kapnánk, ha a célcsoport minden egyes tagját megkérdeztük volna. A nagymintás ifjúságkutatás elemszáma, széles tematikája, illetve a két évtizedes adatsorai sokféle elemzés elkészítésére adnak lehetőséget, nem beszélve a határon túli területeken élő magyar fiatalokkal való összehasonlítás lehetőségéről. Jelen kereteket szétfeszítené, ha részletesen is bemutatnánk a kutatás, akár csak egy-egy főbb tematikus elemének eredményeit, azonban mégis érzékeltetni kívánjuk a kutatási program jelentőségét nem csak az eredményeiből táplálkozó ifjúsági narratívák, hanem a konkrét empirikus eredmények bemutatásával is. Ezért önkényes választásként jelen munkában a legfontosabb trendeket, a legfrissebb kutatási eredményeket és a koronavírus-járvánnyal kapcsolatos tapasztalatokat kívánjuk összefoglalni a magyarországi eredményekre fókuszálva.

CSALÁDALAPÍTÁS – GYERMEKVÁLLALÁS

A 2020-as adatok alapján a 15–29 éves fiatalok 11 százaléka házasságban, 16 százaléka élettársi kapcsolatban él, háromnegyedük azonban hajadon/nőtlen (1. ábra). Az egyedülállók aránya az ezredforduló óta lassú léptékben, de folyamatosan növekedett, a két évtizedes trend 4 százalékpontos emelkedést mutat. A hajadonok/nőtlenek többsége (65 százalék), tehát az összes magyarországi 15–29 éves fiatal közel fele (48 százalék) egyedülálló, vagyis nincs párkapcsolatban. A 2020-as

kutatás eredményei arra engednek következtetni, hogy a párkapcsolat hiánya sokkal kevésbé választás kérdése, mint adottság. A jelenleg nem házasok (a 15–29 éves fiatalok 89 százaléka) közel háromnegyede (71 százalék) szeretne házasságban élni. A házasságpárti attitűd abban is megmutatkozik, hogy 60 százalékuk egyetért azzal, hogy akik komolyan gondolják a kapcsolatukat, előbb-utóbb összeházasodnak. A pártalálást ugyanakkor nem tartják egyszerűnek, a fiatalok valamivel több, mint negyede (28 százalék) ért egyet azzal az állítással, hogy manapság könnyű párt találni.

Habár a 15–29 éves fiatalok 86 százalékának nincs még gyermeke, azonban közel ugyanekkora arányban (83 százalék) fontosnak érzik, hogy gyermekeik legyenek. A hagyományos családmodell népszerűségét mutatja, hogy a magyarországi fiatalok többsége egyetért azzal, hogy a gyermeknek szüksége van egy apára és egy anyára (72 százalék).

MUNKA ÉS TANULÁS

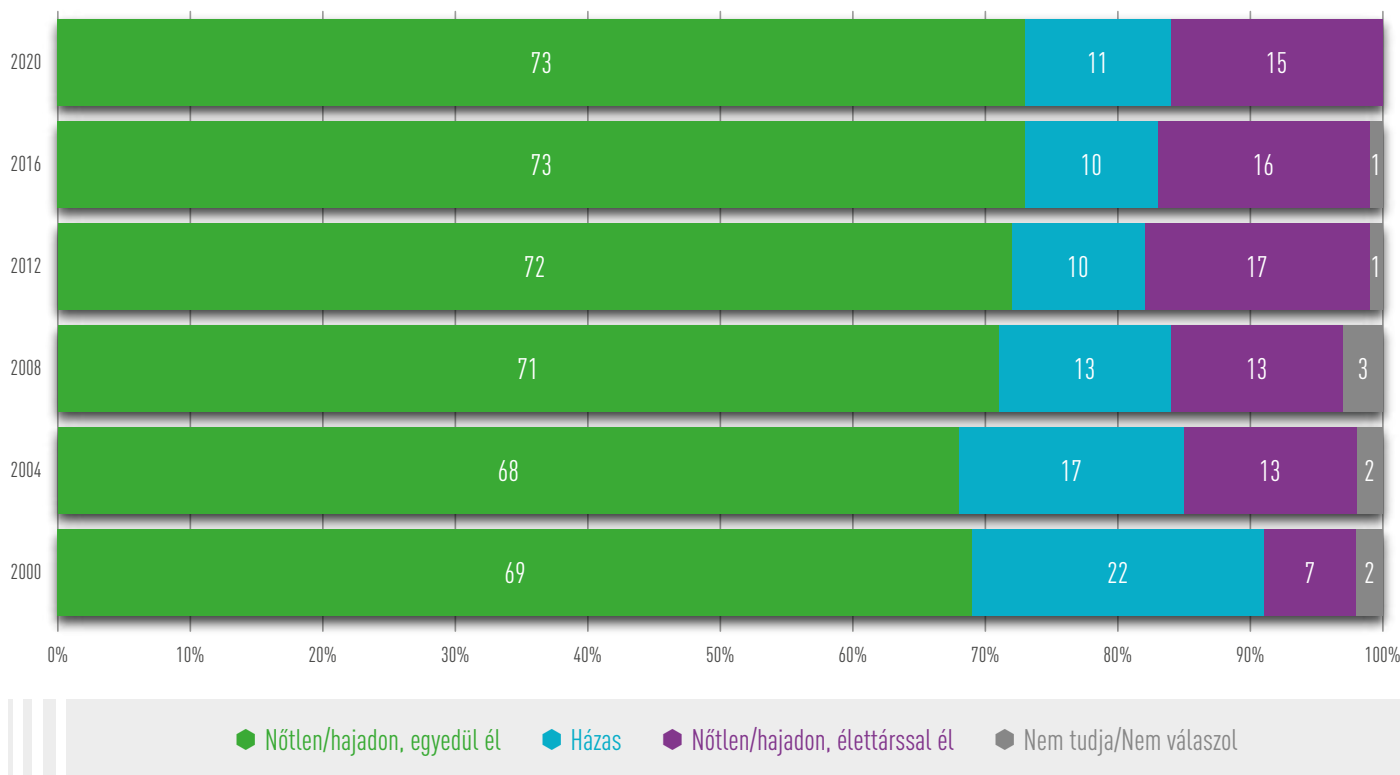
A magyarországi tizen-húszonévesek kifejezetten aktívak a munkapiacra, az elmúlt évtizedben jelentősen bővült a munkapiacra aktív 15–29 évesek

1. ábra | Családi állapot változása 2000 és 2020 között

Mi az Ön jelenlegi családi állapota?

(Ha házas: az is számít, ha házasság előtt már együtt életek.)

N2000, N2004, N2008, N2012, N2016, N2020=8000; százalékos megoszlás az összes válaszadó körében

aránya: a 2012-es 39 százalékról 2020-ra – a koronavírus-járvány mellett is – 55 százalékra bővült a keresőtevékenységet folytató fiatalok aránya. A nem tanuló és nem dolgozó fiatalok aránya jelentősen csökkent 2012-2016 között. 2020-ban a munkanélküliség hasonlóan alakul, mint 2016-ban, az érintettek a korosztály három százalékát teszik ki. A munkaerőpiacon aktív fiatalok ugyancsak több mint fele (56 százalék) biztosnak érzi munkáját. Az elhelyezkedési esélyeket összességében kedvezőnek ítélik. A munkanélküliség és elhelyezkedési nehézségek nemzedéki problémaként való érzékelése az elmúlt bő évtized alatt ötödére mérséklődött.

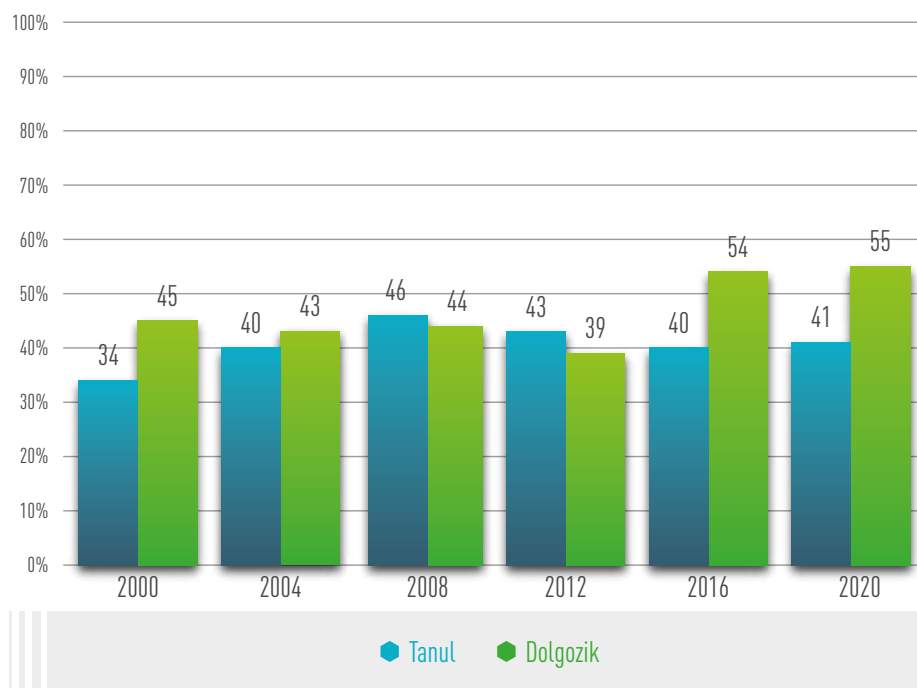
(Ön jelenleg (főtevékenységét tekintve vagy melléktevékenységként) tanul, részt vesz valamilyen szervezett, iskolarendszerű képzésben? Ön jelenleg (főtevékenységét tekintve vagy melléktevékenységként) dolgozik? N2000, N2004, N2008, N2012, N2016, N2020=8000; százalékos megoszlás az összes válaszadó körében)

A munkapiaci bővülés együtt járt az oktatási rendszerben lévő fiatalok arányának csökkenésével, a 15–29 éves fiatalok kétötöde (41 százalék) folytat iskolarendszer szerinti tanulmányokat, csakúgy, mint négy évvel korábban. A munkapiacon aktív, egyben tanulmányokat is folytató fiatalok aránya rendre 5 százalék körül mozog. Az oktatási rendszerben lévő fiatalok arányának csökkenése mellett a tanulási

2. ábra | Oktatási és munkapiaci helyzetkép változása 2000 és 2020 között

Ön jelenleg (főtevékenységét tekintve vagy melléktevékenységként) tanul, részt vesz valamilyen szervezett, iskolarendszerű képzésben? Ön jelenleg (főtevékenységét tekintve vagy melléktevékenységként) dolgozik?

N2000, N2004, N2008, N2012, N2016, N2020=8000; százalékos megoszlás az összes válaszadó körében

tervek is mérséklődtek, 2020-ban a fiatalok bő negyede (27 százalék) szeretne tanulni még valamit a továbbiakban.

A külföldre irányuló munka és tanulási tervekben a 2020-as eredmények stagnálást, illetve csökkenést mutatnak. A rövidtávú külföldi tanulással és munkavállalással kapcsolatban nem tapasztalható elmozdulás: a fiatalok kevesebb mint tizede (8 százalék) tervezi, hogy egy pár hétre vagy pár hónapra külföldre megy tanulni, míg ötöde (18 százalék) rövidtávú külföldi munkával tervez. A hosszú távú külföldi munkavégzésre vonatkozóan jelentős csökkenést látha-

tunk a fiatalok között. 2016-ban a korosztály 27 százaléka tervezett, 2020-ban pedig 21 százaléka gondolkodott pár éves külföldi munkavállalásban.

A munkára vonatkozóan alapvetően optimista hangulat jellemzi a fiatalokat, 64 százalékuk úgy gondolja, hogy valószínű lesz majd olyan munkája, amely megközelíti azt, amire vágyik, további 3 százalék már most is ideálisnak érzi a helyzetét. A munkaerőpiacon aktívak közel tizede (8 százalék) tervezi a váltást, minden második váltást tervező (49 százalék) a fizetéssel/juttatásokkal elégedetlen.

JÖVŐKÉP ÉS PROBLÉMATÉRKÉP

Nem pusztán a munkával kapcsolatban, hanem általában is inkább az optimizmus jellemzi a 15–29 éves fiatalokat. A jövővel kapcsolatban a bizakodók 45 százaléka áll szemben a peszsimisták 13 százalékaival. Az elmúlt évtizedben jelentősen megváltozott a nemzedéki problématerkép, a konkrétabb problémák – az anyagi nehézségeken kívül – háttérbe szorultak, a nehezebben meghatározható, illékonyabb problémák rovására. A 2008-as adatok alapján a nemzedék legégetőbb problémája a munkanélküliség, az elhelyezkedési nehézségek voltak, amit 2012-ben már csak a harmadik helyre soroltak, ez 2016-tól kikerült a legégetőbb öt probléma

közül. A helyét a bizonytalanság, a kiszámíthatatlan jövő vette át, amely 2008-ban csupán a harmadik volt a sorban. Hasonlóképpen növekedett a céltalanság szerepe a nemzedéki problémák között, amely az elmúlt évtizedben két helyet lépett előre és súlyát szinte megduplázta. Közel kétszer annyian (7 vs. 12 százalék) említik legégetőbb problémaként, a bizonytalanságot hasonlóképpen (10 vs. 23 százalék).

2020-ban a baráti társaságok, közösségek hiánya jelent meg a problématerkép legfontosabb tényezői között, sorrendben a negyedik helyen (8 százalékos említéssel), amire korábban nem volt példa. A lehetséges okok között a koronavírus-járványt sejtethetjük. A karantén a találkozási lehetőségek beszűkülését okozta, amely általánosan felértékelte a közösségeket.

DIGITALIZÁLT SZABADIDŐ

Az elmúlt másfél évtized leglátványosabb trendje a digitális kultúra kiteljesedése. Az ezredforduló óta eltelt évek alatt a 15–29 évesek szabadidő eltöltésében egyre meghatározóbb szerepet kaptak a „képernyős” tevékenységek. A tévé mellé felzárkóztak, majd átvették a vezető szerepet a számítógépek, laptopok, okostelefonok képernyői. Ugyanakkor 2000–2020 között folyamatosan és látványosan csökkent a kultúrafogyasztás fizikai helyszíneinek látogatása. Összefoglalóan a magyarországi fiatalok az elmúlt két évtizedben egy zömmel offline kapcsolódásokkal, tartalomfogyasztással, szabadidő-eltöltéssel jellemezhető társadalmi csoportból egy szinte kivétel

1. táblázat | Problématerkép

Ön szerint ma Magyarországon melyik az ifjúság legégetőbb problémája?

N2008, N2012, N2016, N2020=8000; százalékos megoszlás az összes válaszadó körében

	2008	2012	2016	2020
ssz.	probléma %	probléma %	probléma %	probléma %
1.	munkanélküliség, elhelyezkedési nehézségek 24	pénztelenség, szegénység, elszegényedés, létbizonytalanság 16	anyagi nehézségek, létbizonytalanság, szegénység, elszegényedés 29	bizonytalanság, kiszámíthatatlan jövő 23
2.	pénztelenség, szegénység, elszegényedés, létbizonytalanság 15	kilátástalan, bizonytalan jövő 16	bizonytalanság, kiszámíthatatlan jövő 18	anyagi nehézségek, elszegényedés, szegénység 22
3.	kilátástalan, bizonytalan jövő 10	munkanélküliség, elhelyezkedési nehézségek 15	céltalanság, nem tudják, mit akarnak 8	céltalanság, nem tudják mit akarnak 12
4.	drogok, kábítószeres elterjedése 7	céltalanság, nem tudják, mit akarnak 11	drogok, kábítószeres elterjedése 6	baráti társaságok, közösségek hiánya 8
5.	céltalanság, nem tudják, mit akarnak 7	drogok, kábítószeres elterjedése 7	alkohol elterjedése 7	drogok, kábítószer, alkohol elterjedése 7

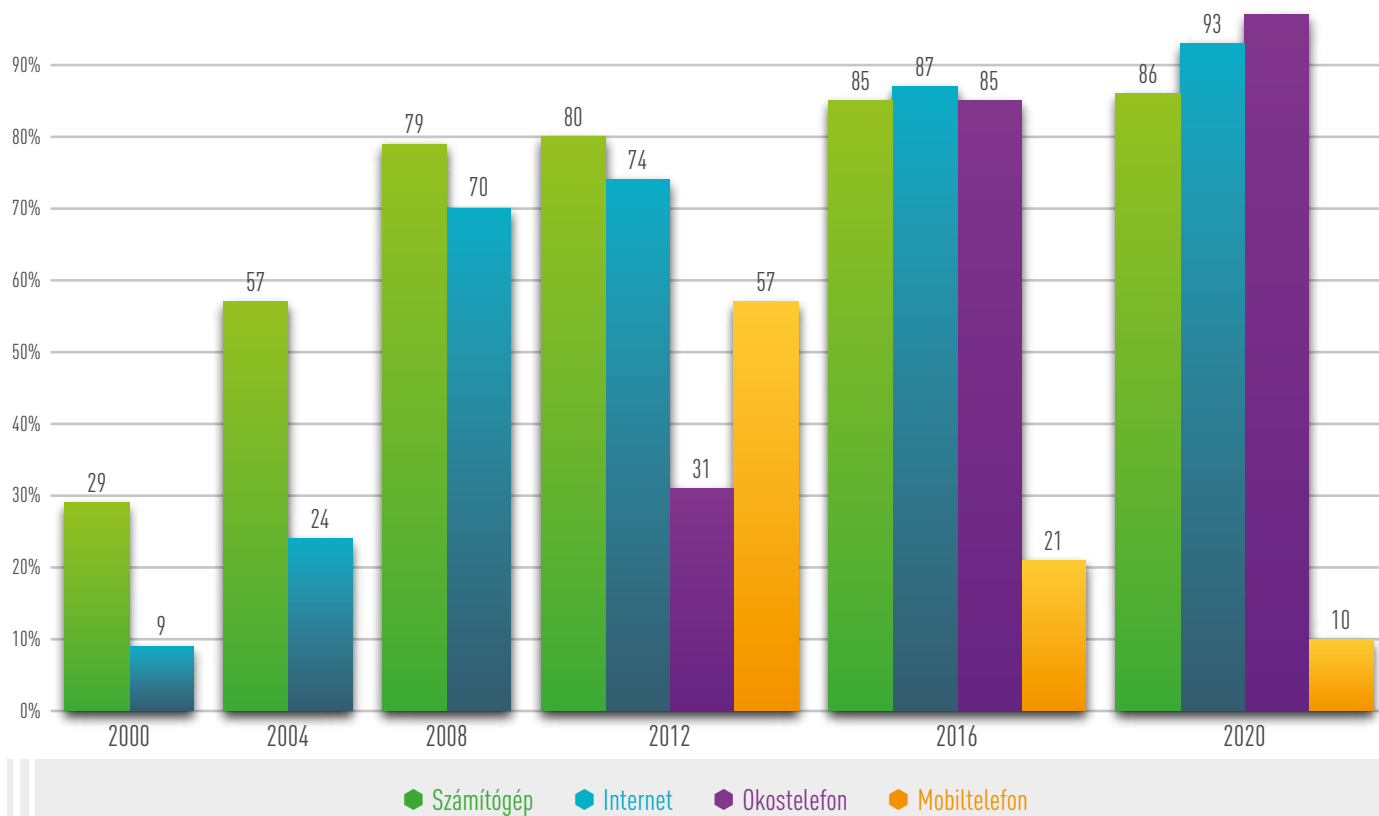
3. ábra | Infokommunikációs eszközellátottság

Van-e otthon (ebben a háztartásban, ahol lakik) számítógép?

Van-e otthon (ebben a háztartásban, ahol lakik) internet?

Van-e Önnek saját okostelefonja? Van-e Önnek saját mobiltelefonja?

N2000, N2004, N2008, N2012, N2016, N2020=8000; százalékos megoszlás az összes válaszadó körében

nélküli behuzalozott csoporttá váltak. A 2000 és 2008 közötti dinamikus növekedés lassult, de a 2016 és 2020 közötti időszakban is növekedni tudott az internet-ellátott, saját okostelefonnal rendelkező 15–29 évesek aránya, amelynek eredményeképpen tízből legalább kilenc fiatalnak van otthonában internet (93 százalék), saját tulajdonában okostelefon (97 százalék).

Az internet, mint elsőszámú médium meghatározó helyzete vitathatatlan, 2020-ra a napi TV-nézők (59 százalék) és napi

internethasználók (97 százalék) aránya látványosan elvált egymástól, a hagyományos média további része egyre kevésbé határozza meg a fiatalok tájékozódását. Az internetező fiatalok túlnyomó többsége (81 százalék) tagja közösségi oldalnak, legnépszerűbb a Facebook, amelyet a Youtube, majd az Instagram követ. A közösségi média szerepe a tájékozódásban is megszilárdult, ma már fontosabbnak ítélik a fiatalok a közösségi média információs funkcióját, mint a rádiót vagy a könyveket, a hagyományos

sajtóról nem is beszélve.

Mindazonáltal a személyes kapcsolódások nem szűntek meg, sőt 2020-ban a szabadidős tevékenységek között kifejezetten felértékelődtek azok a korábban magától értetődő személyes kapcsolatok, amelyeket az utóbbi időszak korlátozásai átértékeltek. A leggyakoribb szabadidős tevékenységek között továbbra is erőteljes a képernyők szerepe, azonban az első helyet elhódította a családdal és a barátokkal személyesen töltött idő.

TARTÓS ÉRDEKTE- LENSÉG A POLITIKA IRÁNT

Annak ellenére, hogy a 2020-as eredményeket szemlélve a nagymintás ifjúságkutatás elmúlt két évtizede alatt a legmagasabb politikai érdeklődést figyelhetjük meg, összességében továbbra is alacsony politikai érdeklődés jellemzi a fiatalokat. Az ötfokozatú skálán mért 2,4-es átlag alacsonynak tűnik, azonban a korábbi vizsgálatok ennél is alacsonyabb (1,9-2,2 közötti) értékeket mutattak. A közéleti kérdések felé fordulásnak lehet oka a koronavírus-járvány, amely a passzivitást részben oldhatta azzal, hogy az elzárkózó attitűddel jellemezhetőek közvetlenül is megtapasztalhatták a kormányzati döntések

azonnali következményeit (karantén-szabályok, kijárási korlátozás bevezetése stb.).

A járványhelyzet hatására fokozódó közéleti aktivitást maguk a fiatalok is visszaigazolták, ugyanakkor egyáltalán nem mondható általános jelenségnek, hogy több időt fordítana a család a társadalmi problémák megvitatására, mindösszesen 7 százalék jelezte, hogy érzékel ezen a téren változást. A hatást érzékelők többsége (59 százalék) számolt be pozitív változásról. Más kérdések alapján is a közéleti érdeklődés csekély mértékű fokozódása érzékelhető. Közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról valamivel többen beszélgettek 2020-ban, mint 2016-ban - úgy a családi körben, mint a barátokkal folytatott eszmecserekből. A változás

hasznos mértékű volt (3-4 százalék) mindkét közegben.

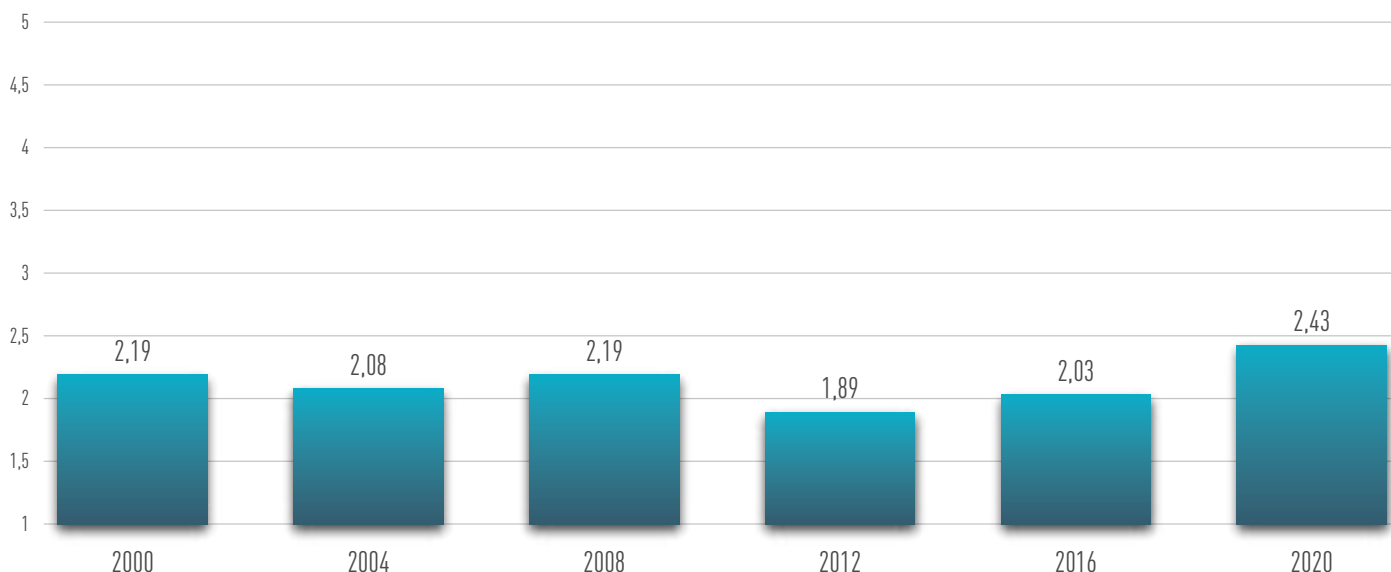
JAVULÓ ANYAGI KÖRÜLMÉNYEK ÉS ELÉGEDETTSÉG

A szubjektív osztálybesorolás az elmúlt szűk évtizedben visszaállt a gazdasági világválságot megelőző állapotra. A válságot megelőző (2004), de még a 2008-as adatfelvétel esetében is a középső társadalmi csoportba sorolta magát a fiatalok több mint fele (56 százaléka). 2012-ben az alsó és alsóközép társadalmi csoport 10 százalékpontos növekményét regisztrálhattuk (50 százalék), a középső társadalmi csoport visszaszorulásával. 2016-ban a középső és az alatti

4. ábra | Politikai iránti érdeklődés

Mennyire érdekli Önt a politika? Kérem, egy egytől ötig terjedő skála segítségével válaszoljon, ahol az 1-es azt jelenti, egyáltalán nem érdekli, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon érdekli!

N2000, N2004, N2008, N2012, N2016, N2020=8000; skálaátlagok

társadalmi csoportok aránya részben, 2020-ban teljes mértékben visszakorrigált a 2012 előtti szintre.

Más tekintetben az elmúlt évtizedben az elégedettség növekedését regisztrálhattuk. Látványos pozitív irányú folyamatot figyelhetünk meg a szubjektív anyagi helyzet megítélésében. 2020-ban a beosztással jól kijövők aránya a legmagasabb (57 százalék),

amely jelentős növekményt könyvelhet el 2012-höz (32 százalék) és 2016-hoz (43 százalék) képest is, a nélkülözések között élők aránya visszaszorult 1 százalékra (a 2012-ben mért 4 százalékról), a hónapról hónapra anyagi gondokkal küzdők aránya a 2012-es 15 százalékról 4 százalékra esett 2020-ra.

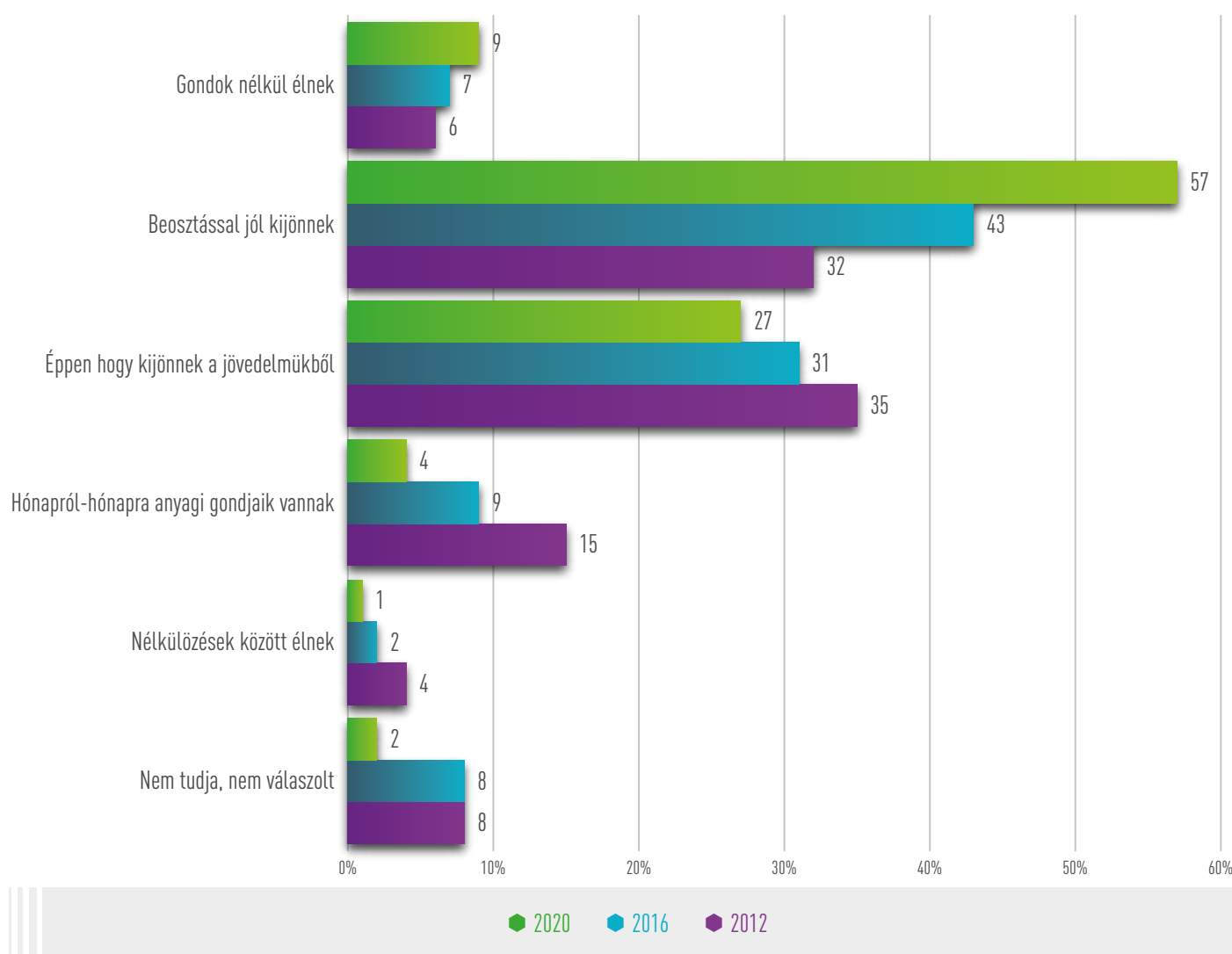
Mindent egybevetve és részterületenként (munkavállalási,

tanulási lehetőségeikkel, anyagi helyzetükkel stb.) is elégedettebbek a 15-29 évesek, mint voltak egy évtizeddel ezelőtt. Két olyan terület van, ahol az elégedettségük negatív irányba változott: a baráti és partnerkapcsolataikkal kevésbé elégedettek, mint négy évvel ezelőtt, sőt az elégedettségük ezek tekintetében az egy évtizeddel korábban megfigyelt szint alá ment.

5. ábra Szubjektív anyagi helyzet megítélése

Összességében, hogy érzi, Önök anyagilag hogyan élnek?

N2012, N2016, N2020=8000; százalékos megoszlás az összes válaszadó körében

A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY HATÁSA

A koronavírus-járvány világjárvánnyá fejlődése óta találkozhatunk olyan írásokkal, szakértői megnyilatkozásokkal, melyek a pandémia társadalmi hatásai között a fiatalokra gyakorolt hatás jelentőségét értelmezve beszélnek a járvány nemzedékéről, vírusgenerációról, karantinikról stb. (Bristow–Gilland, 2020; Graham et al., 2020; Zwanka–Buff, 2020). Ehhez képest meglepő lehet, hogy a magyarországi fiatalok kevesebb mint fele (44 százalék) igazolja vissza, hogy a vizsgált tizenhárom szempont szerint legalább egy esetben volt a koronavírus-járványnak hatása az életére. A változást tapasztalók harmada (33 százalék) mindössze egy, háromnegyede (76 százalék) legfeljebb három területet említ a tizenháromból. Mindez azt mutatja, hogy a koronavírus-járvány hatásait a fiatalok kevesebb mint fele érzékeli az életében és többségük nem az életük teljes spektrumán, hanem egy-egy konkrét területre vonatkozóan. Szociodemográfiai jellemzők szerint alig különbözik egymástól a koronavírus-hatását érzékelők és azt nem érzékelők csoportja.

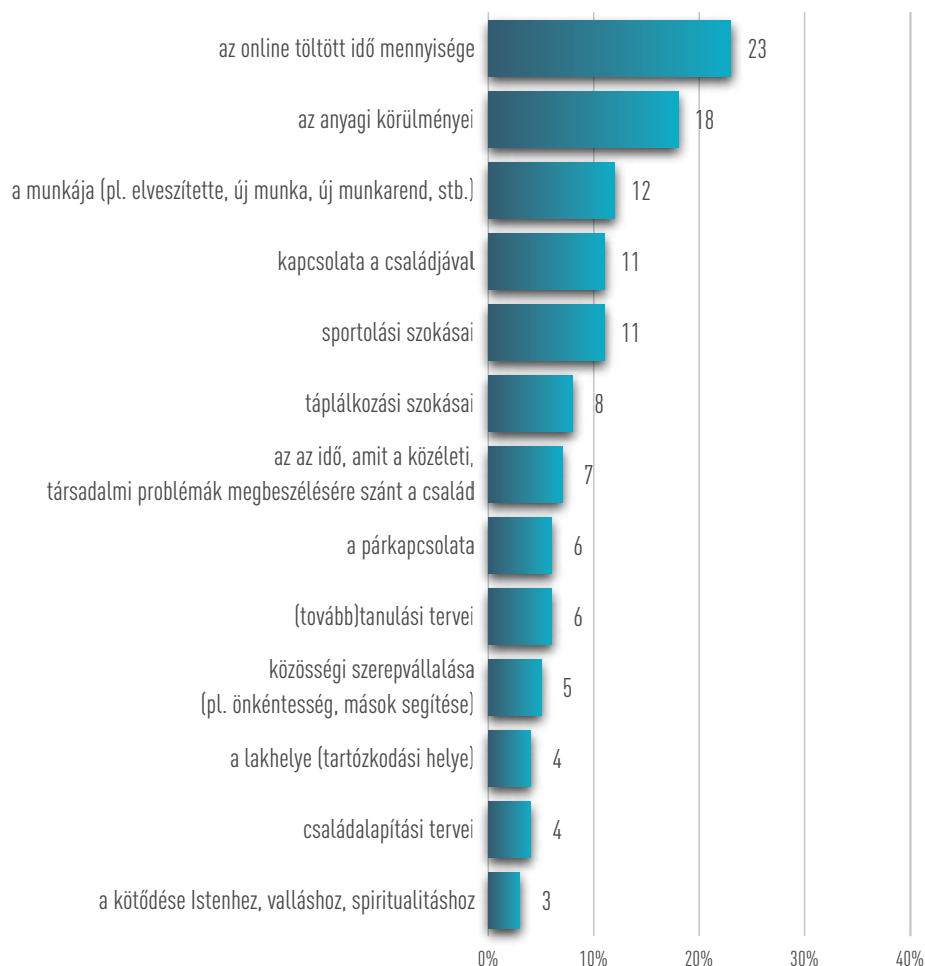
A vizsgált szempontokat külön-külön elemezve megállapíthatjuk, hogy a változást tapasztalók közül legtöbben az online töltött idő mennyiségét

6. ábra | Változások a koronavírus-járvány hatására

És végezetül a koronavírus-járványhoz kapcsolódóan szeretném megkérdezni, hogy az alábbiak változtak-e az Ön életében?

A koronavírus-járvány következményeként változott...?

N2020=8000; százalékos megoszlás az összes válaszoló körében

(23 százalék) és az anyagi körülményeket (19 százalék) említették. A különböző területek mögött felsejlik egy látens struktúra, amely bár statisztikai szempontból nem áll biztos lábakon, logikai interpretációra alkalmas.⁵ Abban az értelemben mindenképpen, hogy könnyen belátható, hogy logikus a munkahely és

az anyagi körülmények közötti, akár csak a táplálkozás – sportolás – online töltött idő közötti korreláció (ami egyik esetben sem mondható túl erősnek⁶). A különböző kapcsolódásokban, mint a párkapcsolat, a családhoz, Istenhez való kapcsolódásban is felfedezhetünk azonos motívumot és felsejlik mindezek struk-

5 Habár a faktorelemzés során számolt KMO érték magas (0,821) a kommunalítások és a megmagyarázott hányad alacsony, valamint a faktorok illeszkedése nem megfelelő.

6 Pearson-féle korrelációs mátrix legmagasabb értéke 0,35 ($p \leq 0,001$).

túrába rendezhetősége, azonban a statisztikai elemzés alapján nem mondhatjuk, hogy a mintában felfedezett jellegzetességek a magyarországi fiatalok egészére is igazak lennének.

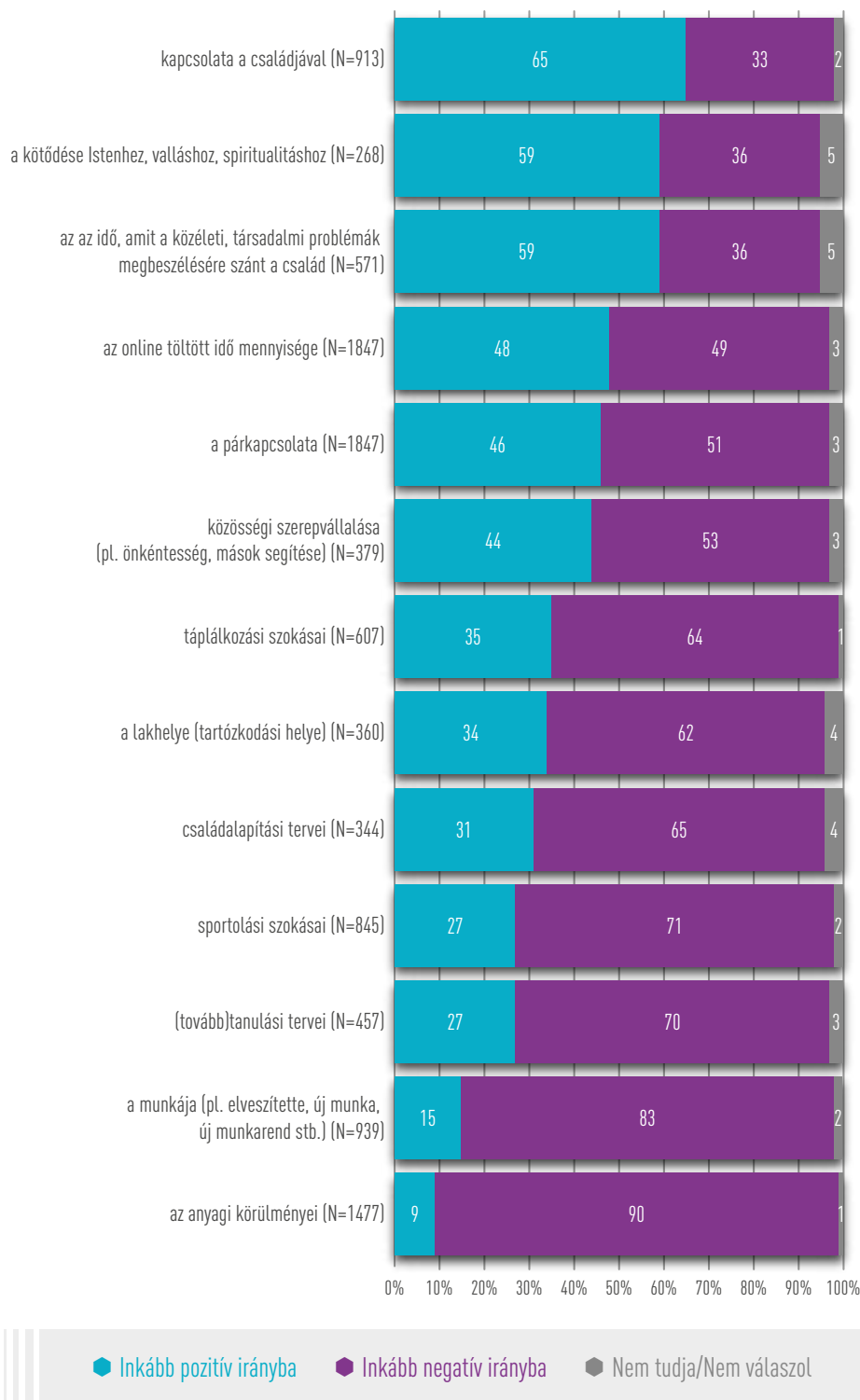
A kérdőív koronavírussal foglalkozó része kitért az egyes területeken a hatás polaritásának vizsgálatára is. Három olyan területet találunk, ahol a hatás többnyire pozitív volt a fiatalok szerint, a családi kapcsolatok, a családi komoly beszélgetések, illetve az Istenhez, valláshoz való kötődés terén. Megosztó a hatás irányának értékelése az online időtöltés, a párkapcsolat és a közösségi szerepvállalás terén. A többi területen inkább negatív hatást érzekeltek a fiatalok, különösen a munka és az anyagi helyzet tekintetében.

A nagymintás ifjúságkutatás természetesen sokkal többet árul el az ifjúságról, mint ez a rövid összefoglaló, illetve a legfrissebb adatfelvétel eredményei alapján készült gyorsjelentések (Domokos et al., 2021a és Domokos et al., 2021b). A korábbi hullámok adataira építkezve – a gyorsjelentéseken kívül – több tanulmánykötet is napvilágot látott, a 2020-as hullám eredményeinek részletes feldolgozása jelenleg is zajlik (Szabó et al., 2002; Székely, 2013; Nagy-Székely, 2014a; Nagy-Székely, 2014b; Nagy-Székely, 2016; Székely, 2018a; Nagy, 2018).

7. ábra | A koronavírus-járvány hatása

Az Ön értékelése szerint inkább pozitív vagy inkább negatív irányba változott a koronavírus-járvány következményeként...?

Akiknek a koronavírus-járvány következményeként változtak az alábbiak – soronkénti bázisok; százalékos megoszlás

KÉP: KONSTANTIN EVDOKIMOV • UNSPLASH

ÖSSZEGZÉS ÉS JÖVŐKÉP

Jelen munkában összefoglaltuk az ezredfordulón indult nagymintás ifjúságkutatás rövid történetét, bemutattuk a kutatás eredményein alapuló főbb narratívákat, amelyek egyben az elmúlt évtizedek magyar vonatkozású ifjúságelméleti megközelítései között is a legjelentősebbek és rövid összefoglalót nyújtottunk a fontosabb trendek és az aktualitások tekintetében.

Habár a kutatás maga és az eredményein alapuló elméleti munkák is kapcsolódnak a nemzetközi narratívákba, a nagymintás ifjúságkutatás nemzetközi mércével mérve is kiemelkedő

kutatási program. Különlegessége elsősorban a minta nagyságában – így a szegmentálhatóságban és a mélyfúrások lehetőségében – illetve a trendelemzés lehetőségében áll. Az elmúlt két évtized alatt számos módszertani tapasztalatot gyűjthettünk a program által, amelynek legfontosabb tanulságai épp a kereteket kérdőjelezi meg.

A nagymintás ifjúságkutatás fő sajátosságát – a nagy mintát –, kevés kivételtől⁷ eltekintve jellemzően nem használják ki a kutatók. A négyéves adatfelvételi intervallum túlságosan ritkának, a mérőeszköz és az ahhoz kapcsolódó előkészítő és feldolgozási munka túlságosan hosszúnak bizonyul. A kérdőíves kutatások között a nagymintás ifjúság-

kutatás módszertana egyrészt régimódi a személyes, címlistas megoldásával, másrészt kifejezetten innovatív is a 8000 fős alapmintába épített 2000 fős alminták és a táblagépes lekérdezés alkalmazásával (Székely, 2018b; Székely, 2021b).

A trendek követhetőségének, illetve az ifjúságról átfogó ismeretek szerzésének igénye a kutatás folytatását sürgeti, azonban a korábbi keretek megújítása sem kerülhető el. A mind hosszabb kérdőív és az ehhez társuló, mind rövidebb kérdezett figyelem a magas színvonalú adatminőség fenntartását lehetetleníti el. Szükséges tehát, hogy a két évtizedes kutatási program megújuljon.

⁷ pl. Nagy-Székely, 2014a.

IRODALOM

Bauer, B. – Németh, A. – Szabó, A. (2017): A magyar ifjúságkutatás elmúlt fél évszázadának meghatározó szereplői és pillanatai. In Papp, Z. Attila (szerk.): Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei. Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány – MTA TK Kisebbségkutató Intézet, 29–68.

Bauer, B. – Szabó, A. (szerk.) (2009): Ifjúság2008. Gyorsjelentés. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet.

Bauer, B. – Szabó, A. (szerk.) (2005): Ifjúság2004. Gyorsjelentés. Budapest, Mobilitás Ifjúságkutatási Iroda.

Bíró-Nagy, A. – Szabó, A. (2021): Magyar fiatalok 2021. Elégedetlenség, polarizáció, EU-pártiság. Friedrich-Ebert-Stiftung Budapest.

Bristow, J. – Gilland, E. (2020): The Corona Generation: Coming Of Age In A Crisis. John Hunt Publishing.

Csákó, M. (2004): Ifjúság és politika. Educatio, 13(4), 535–550.

Diósi, P. – Székely, L. (2008): Az ifjúság megismerésének alapjai. Az ifjúságkutatás. In Nagy, Ádám (szerk.): Ifjúságügy. Ifjúsági szakma, ifjúsági munka. Budapest, Palócvilág Alapítvány – Új Mandátum, 465–489.

Domokos, T. – Kántor, Z. – Pillók, P. – Székely, L. (2021a): Magyar Fiatalok 2020 Kérdések és válaszok - Fiatalokról, fiataloktól. Erzsébet Ifjúsági Alap.

Domokos, T. – Kántor, Z. – Pillók, P. – Székely, L. (2021b): Külhoni Magyar Fiatalok 2020 Kérdések és válaszok - Fiatalokról, fiataloktól. Erzsébet Ifjúsági Alap.

Fazekas, A. – Székely, L. (2016): Átmeneti ifjúkor – iskolai ifjúkor. In Nagy, Á. (szerk.): Összebeszélünk II. Egymásra utalva. Konferenciakötet. Budapest, Pallasz Athéné Egyetem – Iuvenis – Ifjúságsszakmai Műhely, Ifjúságsszakmai Együttműködési Tanácskozás, 135–138.

Gábor, K. (2004): Ifjúsági korszakváltás. Új Ifjúsági Szemle 2(4), 5–24.

Gábor, K. (2000): A középosztály szigete. Szeged, Belvedere.

Gábor, K. (szerk.) (1992): Civilizációs korszakváltás és az ifjúság. A kelet- és nyugat-európai ifjúság kulturális mintái. Szeged, Miniszterelnöki Hivatal Ifjúsági Koordinációs Titkársága.

Gazsó, F. – Pataki, F. – Várhegyi, Gy. (1971): Diákéletmód Budapesten. Budapest, Gondolat.

Gazsó, F. – Stumpf, I. (1992): Rendszerváltozás és ifjúság. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete.

Graham, G. – Leigh, C. – McNeill, K. (2020): COVID's Kids: Repaying our debt to the Covid Generation. The Save the Children Fund 2020.

Katona, K. (1965): A lázadó fiatalok problémájához. Pedagógiai Szemle. 15/1, 49–60.

Laki, L. – Szabó, A. – Bauer, B. (2001): Ifjúság2000. Gyorsjelentés. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.

Mannheim, K. (1969): A nemzedéki probléma. In Huszár, T. – Sükösd, M. (szerk.): Ifjúságszociológia. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 31–67.

Nagy, Á. (2013): Az ifjúsági korosztályok meghatározásának egyéni életúton alapuló paradigmája. In Székely, L. (szerk.): Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet. Budapest, Kutatópont, 38–53.

Nagy, Á. – Tibori, T. (2016): Narratívák hálójában: az ifjúság megismerési és értelmezési kísérletei a rendszerváltástól napjainkig, In Nagy, Á. – Székely, L.(szerk.): Negyedszázad. Magyar Ifjúság 2012. Iuvenis Ifjúság szakmai Műhely – ISZT Alapítvány – Excenter Kutatóközpont – Új Ifjúsági Szemle Alapítvány, 400–432.

Nagy, Á. – Székely, L. (szerk.) (2016): Negyedszázad. Magyar Ifjúság 2012. Iuvenis Ifjúság szakmai Műhely – ISZT Alapítvány – Excenter Kutatóközpont – Új Ifjúsági Szemle Alapítvány.

Nagy, Á. – Székely, L. (szerk.) (2014a): Harmadrész. Magyar Ifjúság 2012. ISZT Alapítvány – UISZ Alapítvány – Excenter Kutatóközpont.

Nagy, Á. – Székely, L. (szerk.) (2014b): Másodkézből. Magyar Ifjúság 2012. ISZT Alapítvány – Kutatópont.

Nagy, Á. (szerk.) (2018): Margón kívül – magyar ifjúságkutatás 2016. Excenter Kutatóközpont. ISBN 978-615-00-1792-1

Szabó, A. – Bauer, B. – Laki, L. (2002): Ifjúság2000 – Tanulmányok I. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.

Szanyi-F., E. (2018): Nemzetközi diskurzusok az ifjúságkutatásban. In Székely, L. (szerk.): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Kutatópont – Enigma2001, 11–40.

Székely L. (2021a): A járvány nemzedéke – magyar ifjúság a koronavírus-járvány idején. Székely L. (szerk.): Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről. Enigma2001, 9–31

Székely, L. (2021b): A nagymintás ifjúságkutatás módszertana 2000–2020. (in: Székely, L.: Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről. Enigma2001, 257–272. Székely, L. (szerk.) (2018a): Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Kutatópont – Enigma2001.

Székely, L. (2018b): Módszertani jegyzet: Magyar Ifjúság Kutatás 2016. (in: Székely, L.: Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Kutatópont – Enigma2001, 479–502 .

Székely, Levente (2014): Az új csendes generáció. In Nagy, Ádám. – Székely, Levente (szerk.): Másodkézből. Magyar Ifjúság 2012. ISZT Alapítvány – Kutatópont, 9–29.

Székely, L. (szerk.) (2013): Magyar Ifjúság 2012 – Tanulmánykötet. Kutatópont.

Székely, L. – Szabó, A. – Szanyi, F. E. – Ruff, T. – Pillók, P. – Bauer, B. (szerk.) (2017): Gyorsjelentés a Kárpát-medencei fiatalokról.

Székely, L. – Szabó, A. (szerk.) (2017): Ezek a mai magyar fiatalok! A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 első eredményei. Új Nemzedék Központ.

Strauss, W. – Howe, N. (1997): The Fourth Turning. What the Cycles of History Tell Us About America's Next Rendezvous with Destiny. New York, Broadway Books.

Strauss, W. – Howe, N. (1991): Generations. The History of America's Future, 1584 to 2069. New York, William Morrow&Company.

Zwanka, R. J. – Buff, C. (2020): COVID-19 Generation: A Conceptual Framework of the Consumer Behavioral Shifts to Be Caused by the COVID-19 Pandemic, Journal of International Consumer Marketing.

KÉP: HEATHER MORSE • UNSPLASH

GYORGYOVICH MIKLÓS

Az erős önkéntesidentitással bíró fiatal önkéntesek alakulása a koronavírus árnyékában

A KORONAVÍRUS HATÁSA AZ ÖNKÉNTES SZEKTORRA

Mint látni fogjuk, az önkéntesek számarányának meghatározása rendkívül érzékeny a kérdésfeltevés módjára, így akár azonos földrajzi területen és alapsokaságon végzett, egymást időben is szorosan követő felvételek eredményei között is olykor elsőre nehezen értelmezhető eltéréseket figyelhetünk meg. Mindazonáltal az elmúlt pár év nemzetközi és hazai önkéntesstatistikáira a koronavírus-járvány is erőteljesen rányomta bélyegét, így, bár egyes szektorokban (pl. egészségügy, online önkéntesség – vö. Markos, 2021) akár fellendülést is tapasztalhattak egyes kutatók, többnyire világszerte stagnálás vagy épp létszámcsökkenés volt detektálható.

Amennyiben a közelmúltból megvizsgáljuk az elérhető statisztikákat, többek közt az Egyesült Királyság, Írország, Észak-Írország, Skócia, az amerikai Maine állam, Ausztrália és Kanada önkénteseiről, kiváltképp azt, miként változott az önkéntes munkavégzés aránya a járvány előtti időszakhoz képest, Észak-Írország kivételével (ahol stagnálást re-

gisztráltak a kutatók) mindegyik, általunk elért kutatás az önkéntes tevékenységet végzők arányának kisebb vagy épp nagyobb arányú csökkenését mutatta.

Ausztráliában az önbevalláson alapuló panelvizsgálat szerint 2019. év végén a népesség 36 százaléka jelezte, hogy részt vett önkéntes tevékenységekben az elmúlt egy évben, 2021. áprilisában arányuk már csak 24,2 százalék volt (Biddle és Gray, 2021).

Egy másik ausztrál tanulmány szerint viszont az önkéntesek közel kétharmada (65,9 százaléka) hagyta abba addigi tevékenységét 2020. februárja és áprilisa között, így az önkéntesség csökkenése heti 12,2 millió órával volt egyenértékű. Utóbbi tanulmány külön foglalkozott a különböző korcsoportba tartozó, az önkéntességet elhagyók arányával, így kiderül, hogy 18–24 évesek körében 63,6, a 25–34 évesek között viszont átlagon felüli, 70,3 százalékos területelhagyás volt megfigyelhető (volunteeringaustralia.org, 2020).

Írországban, Skóciában és Észak-Írországban háztartási kutatások összehasonlításából kiderül, hogy 2019 és 2020 között Írországban 43-ról 37 százalékra, Skóciában 45-ről 42 százalékra csúszott vissza az arány, míg Észak-Írországban nem változott

számottevően. Az említett kutatás különlegessége, hogy elválasztotta a formális és a nem formális önkéntességet is, így megtudjuk belőle, hogy míg a formális (tehát szervezetek körében végzett) önkéntesség valamivel jelentősebben csökkent, addig az informális keretek közt folyó önkéntes tevékenység még nőtt is ez idő alatt, kompenzálva az előbbi fogyást, a teljes kép tehát emiatt nem mutat jelentős aránybeli zuhanást (cpwop.org.uk, 2021; volunteerscotland.net, 2021).

Kanada, az Egyesült Királyság és Maine állam esetében (a hazai KSH-gyakorlathoz hasonlóan) a non-profit / jótékonyági szervezeteket kérdezték meg arról, miként változott az önkénteseik száma. A kérdezett szervezetek összességében minden felsorolt területen azt jelentették, hogy a járványt megelőző időszakhoz képest több-kevesebb önkéntest veszítettek. Az Egyesült Királyságban 2020. március és 2021. május között a szervezetek 36 százaléka számolt be létszámcsökkenésről, míg 24 százalékuk növekedésről. A kanadai és maine-i adatok ennél jelentősebb eltérést mutatnak. 2021. februárig a kanadai szervezetek (n=1361) 64 százaléka tapasztalt csökkenést, míg mindössze 11

százalékuk növekményt, mellette pedig a szervezetek 65 százaléka jelezte, hogy nehezebbé vált az önkéntesek toborzása is. Emellett Maine-ben 71 százalék jelentett csökkenést, 13 pedig bővülést (CharityVillage.com, 2021; volunteermaine.gov, 2021).

Ami az okokat illeti, a kutatók elsősorban a járványhelyzet miatti korlátozásokra (rendezvények törlése, létszámkorlátozás, irodák bezárása stb.) hivatkoztak

az önkéntesség csökkenését illetően, ugyanakkor páran a pandémia létszámnövelő hatására is utalást tettek, a válság miatt gondokkal küzdőknek nyújtott segítségnyújtások révén.

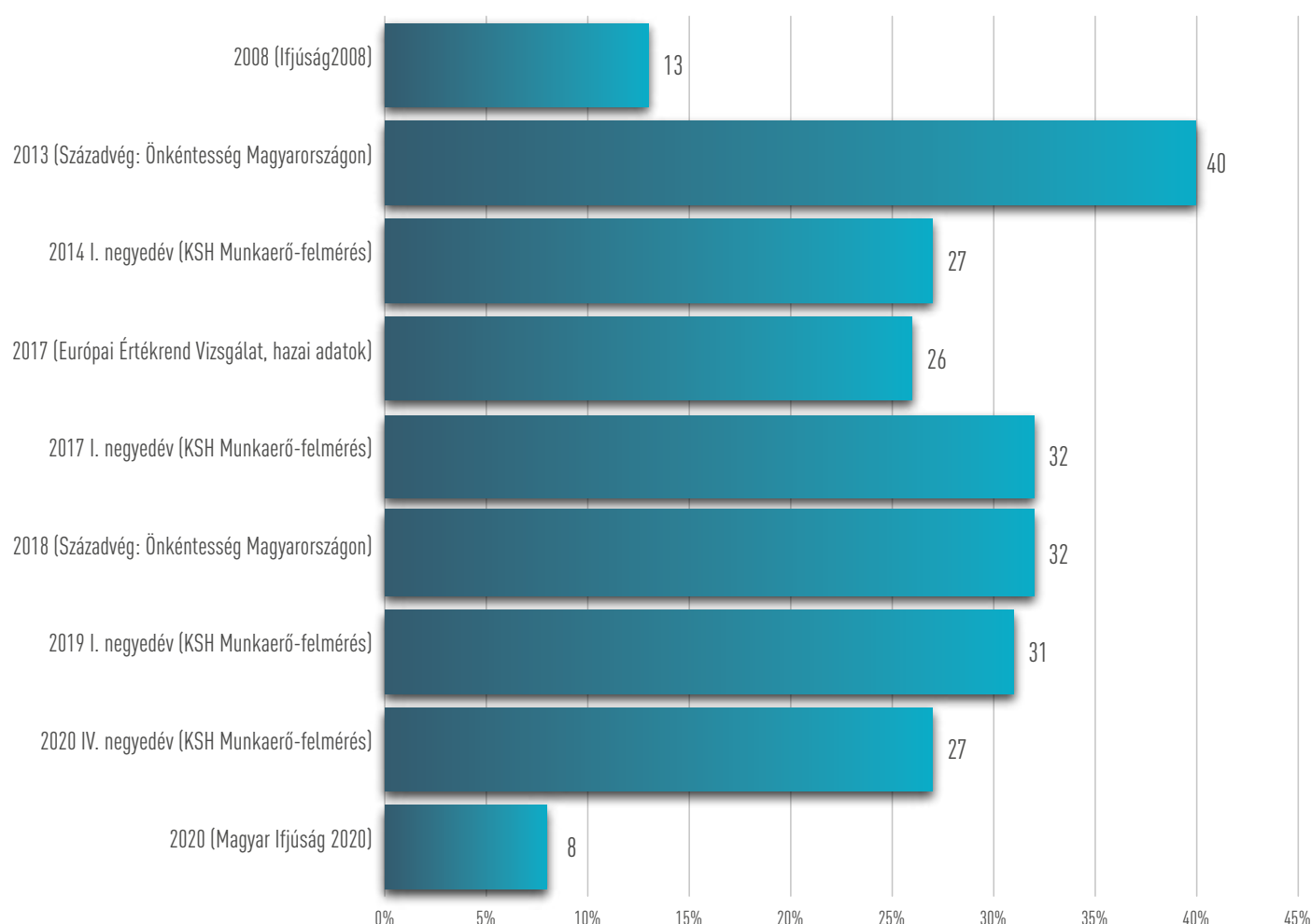
Külön érdekesség még, hogy az ausztrál kutatás követte az önkéntességet a járvány miatt elhagyókat is, így kiderül, hogy azok, akik akár végképp vagy akár csak ideiglenesen is befejezték az önkéntességet, azok gyakrab-

ban érzik magukat egyedül, ami mellett az élettől való általános elégedettségük is nagyobb mértékben csökkent, azokhoz képest, akik képesek voltak folytatni korábbi tevékenységüket, vagy más önkéntes lehetőséget találtak maguknak a járvány ellenére is. Mindemellett a virtuális önkéntesség jelentősége a világjárvány hatására fontosabbá vált, mint bármikor (Lachance, 2020).

8. ábra | A 15–29 éves* önkéntesek arányának alakulása hazai kutatások tükrében

százalékos megoszlás* az Önkéntesség Magyarországon és az Európai Értékrend Vizsgálat esetén a 18–29 éves

Forrás: a nagymintás ifjúságkutatás 2008-as és 2020-as hullámainak adatbázisai, Európai Értékrend Vizsgálat 2017-es hullámának adatbázisa, KSH Munkaerő-felmérések STADAT adatai, a Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány Önkéntesség Magyarországon kutatásainak 2013 és 2018-as hullámainak adatbázisai – saját szerkesztés

MÓDSZERTANI MEGFONTOLÁSOK AZ ÖNKÉNTESSÉG MÉRŐESZKÖZEINEK ÉRTELMEZÉSÉHEZ

Mint arról a bevezetésben is szó volt, az önkéntesség számarányának meghatározása – a hazai statisztikák alapján – rendkívül érzékeny a feltett kérdésre és a kérdezés módjára. 2008 és 2020 között vizsgálva a 15–29 (egy-ek kutatások esetében 18–29) évesekre vonatkozó eredményeket, első ránézésre viszonylag erős hullámnak lehetünk tanúi, akár két, időben szorosan egymást követő, átfedő adatfelvétel esetén is. A kutatások köréből különösen is kitűnik a 2008-as és a 2020-as nagymintás ifjúságkutatás, amely más kutatások trendjeitől egészen elütően alacsony értékeket mutatott be mind a két vizsgálati évben. Bár az önkéntesek számarányában látunk számottevő csökkenést a koronavírus járványt megelőző 2019-es, majd pedig annak második hulláma környékén azonos módszertannal felvett KSH-kutatás esetében is, a 2020-as nagymintás ifjúságkutatás 8 százalékos eredményére még a világszerte egyértelműen meg tapasztalható pandémia-hatás mellett is nehéz azonnali magyarázatot találni, habár kétségtelenül hatással lehetnek rá ugyanazok a tényezők, amelyek az előbbieken bemutatott kutatások esetében is a kapott

eredményeket hozták.

Mivel magyarázható – a világjárvány kétségtelen hatása mellett – tehát az ifjúságkutatásban mért viszonylag alacsony arányszám? Az eredmény mögött egyértelműen módszertani okok húzódnak meg. Ha jól megfigyeljük a korábbi, az önkéntességre különböző módszerekkel és kérdésstruktúrával rákérdező kutatásokat (KSH Munkaerő-felmérések, Európai Értékrend Vizsgálat, a Századvég Alapítvány Önkéntesség Magyarországon kutatásai), hamar kiviláglik, hogy az önkéntes tevékenység végzése, és a hozzá kapcsolódó önkéntes-identitás bizonyos helyzetekben nem mindig jár együtt a válaszadók fejében. Azaz az egyszerű rákérdezés esetén, vajon a válaszadó önkénteskedett-e az elmúlt évben, ha végzett is – az alkalmazott, és egymással jelentős átfedésnek lévő definíciók szerinti – önkéntességet, ez nagyon sokszor nem tudatosul az emberekben, tehát tevékenységüket nem egyfajta önkéntes-öntudattal, hanem más motivációk mentén végzik. Tehát lényegében úgy kell rá emlékeztetni őket, hogy az, amit csinálnak (pl. besegítenek a helyi jótékonyági, szociális vagy vallási intézmények körül, szakértőként karitatív jelleggel szakmájuk területén segítenek egy-egy civil szervezetet vagy közösségi ügyet, esetleg csak rendszeresen segítenek a személyszállításban egy környékbeli mozgássérültnek), akkor is önkéntességnek minősül, ha ők nem is ezzel a

tudatossággal állnak hozzá, így a kérdőívek vonatkozó, önkéntes mivoltukat firtató kérdésénél sokuk nem biztos, hogy „igennel” reagál.

Élesen rávilágít minderre, ha röviden áttekintjük a vizsgálatba vont önkéntes kutatásokat vagy önkéntességet is érintő egyéb tematikát felölelő vizsgálatokat. A KSH Munkaerő-felmérése, az Európai Értékrendvizsgálat és az Önkéntesség Magyarországon részint (például a felmérés neve révén is) előre tematizáltan, a kérdést többé-kevésbé alaposan körbejárva, előzménykérdésekkel is felvezetve kérdez rá a válaszadók önkéntes mivoltára. Ezzel szemben a nagymintás ifjúságkutatás számos témát felölel, így az önkéntességre csak röviden kérdez rá, egész más területekről áttekintve. Ebből fakadóan a mérés kétségtelen „hátránya”, hogy általa kevesebb fiatal látunk a hazai önkéntesek sorában. Ez a hátrány azonban azzal az egészen egyedi előnnyel is együtt jár, hogy ily módon különleges képet kapunk azokról a 15–29 évesekről, akik kellőképpen erős önkéntesidentitással bírnak ahhoz, hogy a Nemzeti Önkéntes Stratégia rövid definíciójában – amelyet az ifjúságkutatás is használ – azonnal magukra ismerjenek. A következőkben tehát – mondhatni – az erős önkéntesidentitással rendelkező fiatalok helyzetéről alkothatunk sajátos képet.

2. táblázat | PA KSH Munkaerő-felmérések, az Európai Értékrend Vizsgálat, a Századvég Közéleti Tudásközpont Alapítvány Önkéntesség Magyarországon kutatásainak 2013 és 2018-as, illetve az Ifjúság2008 és a Magyar Ifjúság 2020 adatfelvételének önkéntességre vonatkozó kérdései, és a kérdés egyéb körülményei

Kutatás	Feltett kérdés	Kérdés körülményei
KSH Munkaerő-felmérés „Önkéntes munka” kiegészítő felvételek	Végzett Ön az elmúlt 12 hónapban háztartásán kívül élő személy(ek) javára vagy a társadalom hasznára önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül valamilyen munkát az alábbi területeken?	A kiegészítő adatfelvétel előre tematizált és a válaszadónak előre jelzett célja az önkéntesség felmérése. Összesen 18 területre került rákérdezés egyenként, rögtön a kérdőív elején, így a válaszadónak 18-szor kellett végiggondolnia, vajon végez-e önkéntes tevékenységet a megkérdezett területen.
Európai Értékrend Vizsgálat 2017	Végzett-e önkéntes munkát az elmúlt hat hónapban?	Különböző típusú „önkéntes szervezeti” tagságra való rákérdezést követően történt egyszeri rákérdezés. A kérdés a kérdőív 5. kérdése, még viszonylag frissen válaszoltak az alanyok.
Önkéntesség Magyarországon 2013	A Nemzeti Önkéntes Stratégia meghatározása szerint az tekinthető önkéntes tevékenységének, amit önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül más személy, személyek vagy a közösség javára végez valaki. Végzett Ön az elmúlt egy évben ilyen tevékenységet?	Az adatfelvétel előre tematizált és a válaszadónak előre jelzett célja az önkéntesség felmérése. A kérdést két nyitott kérdés előzte meg rögtön a kérdőív elején: „Önnek mi jut elsőként eszébe az önkéntességről?”, „Ön szerint mi a fő különbség a munka és az önkéntes tevékenység között?” – így a konkrét kérdés előtt maga a kérdezett által került narrálásra a téma.
Önkéntesség Magyarországon 2018	1. kérdés: Önkéntes tevékenység az, amit önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül más, családján, rokonán, közvetlen barátján kívüli személy, személyek vagy a közösség javára végez valaki. Végzett Ön valaha ilyen tevékenységet?	
2. kérdés nemleges válasz esetén: Kérem, gondoljon az elmúlt egy évre. Előfordult-e, hogy önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül segített, komolyabb szíveséget tett valakinek, aki nem rokona, családtajga, közvetlen barátja, mint például háztartási munkák végzése, bevásárlás, betegápolás, állatgondozás, vagy ehhez hasonló tevékenységek?	Az adatfelvétel előre tematizált és a válaszadónak előre jelzett célja az önkéntesség felmérése. A kérdést két nyitott kérdés előzte meg rögtön a kérdőív elején: „Önnek mi jut elsőként eszébe az önkéntességről?”, „Ön szerint mi a fő különbség a munka és az önkéntes tevékenység között?” – így a konkrét kérdés előtt maga a kérdezett által került narrálásra a téma. Az adatfelvétel előtti próbakerdezés és a hozzá kapcsolódó interjúk hatására szigorúbb kérdés került lekérdezésre (amely kizárja a baráti kört is), viszont egy kiegészítő kérdés is bekerült a felvételbe, hogy az informális önkéntesség (amelyhez kevesebb önkéntesöntudat kapcsolódik és amely az első – a Nemzeti Önkéntes Stratégia által meghatározott – kérdésnél sokaknál nem merült fel) szintén bemutatásra kerüljön a statisztikákban.	
Ifjúság2008	Közösségi önkéntes tevékenységnek nevezünk minden olyan tevékenységet, amit az ember ingyen végez, és ami a közösség hasznát, szórakozását, segítségét szolgálja. Ide tartozik tehát bármilyen program, rendezvény szervezése vagy az abban való közreműködés, de ilyen a rászorulók segítése, a ruhagyűjtés stb. stb. – feltéve, hogy az ember ingyen végzi. Szokott-e Ön ilyen tevékenységet végezni?	Eltérő tematikájú kérdéseket követően, önkéntességre vonatkozó előzmény nélkül, egyszer kérdezett rá a kérdőív. Nemleges válasz esetén továbblépett a kérdőív más tematikára. A válaszadónak nem volt lehetősége alaposabban végiggondolni a választ.
Magyar Ifjúság 2020	Önkéntes tevékenység az a segítség, szíveség, amit önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül más, családján, rokonán, közvetlen barátján kívüli személy, szervezet vagy a közösség javára végez valaki. Végzett Ön valaha ilyen tevékenységet?	Eltérő tematikájú kérdéseket követően, önkéntességre vonatkozó előzmény nélkül, egyszer kérdezett rá a kérdőív. Nemleges válasz esetén még további általános attitűdkérdések következtek az önkéntességről, de a válaszadónak nem volt lehetősége alaposabban végiggondolni a választ.

ÖNKÉNTESÉGRŐL ALKOTOTT ATTITŰDÖK

A nagymintás ifjúságkutatás kérdőíve mielőtt részletesen kikérdezte volna a fiatalokat, az aktív és ex-önkénteseket tevékenységük jellemzőiről, egy-egy attitűdkérdéssel a teljes al minta véleményét is kikérte az önkéntesség társadalmi presztízsével kapcsolatban, továbbá arról, hogy saját önkéntes mivoltuktól függetlenül, mit gondolnak, vajon szükséges volna-e, hogy életében egyszer mindenki kipróbálja magát e téren.

Első kérdésünk kapcsán, misze-

rint van-e presztízse az önkénteskedésnek a magyar társadalomban, rendkívül megoszlának a vélemények. A kérdezettek relatív többsége (36 százalék) középen áll a kérdésben, de pár fő híján lényegében ugyanilyen arányban vannak azok is, akik inkább vagy teljes mértékben egyetértenek a kijelentéssel (35 százalék), velük szemben viszont csak a kérdezettek bő negyede vélekedik ezzel ellentétesen. Szinte előre kódolhatóan jóval nagyobb mértékben reagáltak igennel az aktív (47 százalék), illetve a már inaktív önkéntesek (43 százalék).

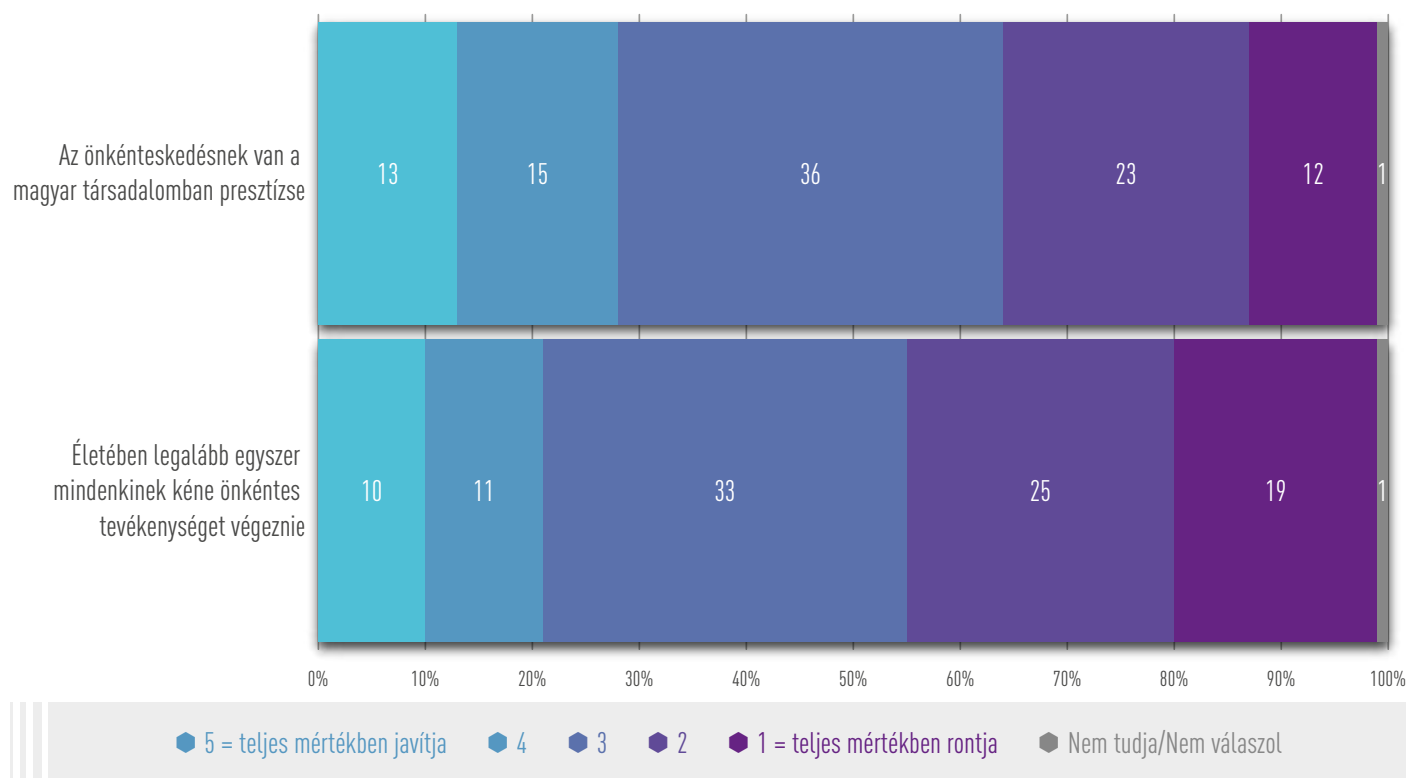
Azzal a felvetéssel kapcsolatban, miszerint „életében

legalább egyszer mindenkinek kéne önkéntes tevékenységet végeznie”, bár a véleményklíma szintén vegyes képet mutat, az első kérdéshez képest viszont inkább az egyetértők felé billen a mérleg: 45 százalék ért egyet többé-kevésbé a felvetéssel, szűk harmaduk (31 százalék) van ezzel ellentétes véleményen, és éppen egyharmaduk közép-re húzva bizonytalanságának adott hangot. Akárcsak a társadalmi megítélés kapcsán, ebben a kérdésben is az önkéntes tapasztalattal bíró csoportok vélekednek pozitívabban: az aktív önkéntesek háromnegyede, míg az egykori önkéntesek közel kétharmada adott egyetértő választ.

9. ábra | Attitűdök az önkéntesség kapcsán

Mennyire ért egyet az alábbi állításokkal?

N2020=8000; százalékos megoszlás

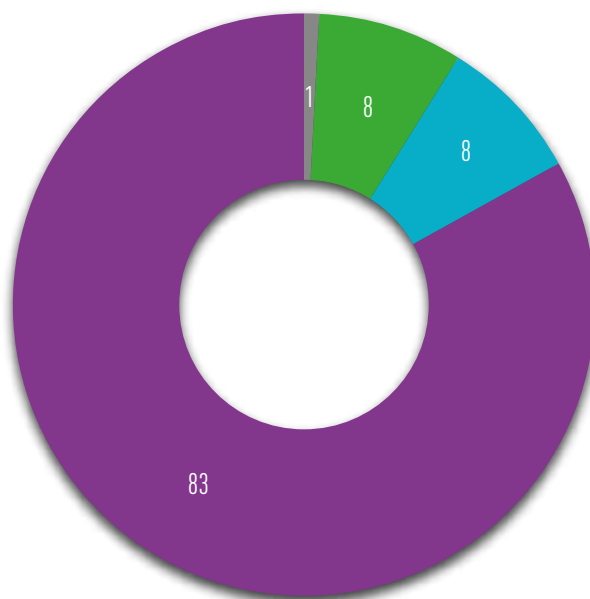
A HAZAI ÖNKÉNTES FIATALOK JELLEMZŐI

A Magyar Ifjúság 2020 alapján tehát a 15–29 évesek 16 százalékanak van relatíve erős önkéntesidentitása. Felük az „elmúlt egy évben”, tehát a kérdés időpontját (2020. III-IV. negyedév) megelőző 12 hónapban is végzett valamilyen jellegű tevékenységet, másik felük ennél régebben. Fontos itt megemlíteni, hogy kérdezőbiztosainknak kifejezett utasítása volt, hogy ha esetleg az iskolai közösségi szolgálat keretében végzett tevékenységét említi itt a fiatal, azt ne tekintsék önkéntességnek. Bár maga a tevékenység jellege közel azonos az adott szervezeteknél önkéntesként is végezhető feladatokkal, intézményi jellegből adódóan és a résztvevők motivációja okán nem tekinthető azonosnak az önkéntességgel (még ha egyebek közt kedvet is adhat arra, hogy a fiatal idővel valóban önkéntesként folytassa megkezdett tevékenységét), és amelyre egyebek között a Századvég Alapítvány Önkéntesség Magyarországon 2018 című kutatási jelentése is rávilágított (vö.: Gyorgyovich et al., 2020).

Nemek szerint – bár tradicionálisan alapvetően a nők teszik ki az önkéntesek többségét Magyarországon (Gyorgyovich et al., 2020) – az eltérés jelen esetben viszonylag kicsi, de szignifikáns. Az aktív önkéntesek bő felét, 53,5 százalékát a lányok teszik ki, míg

10. ábra | Aktív és egykori önkéntesek aránya a 15-29 évesek körében
Önkéntes tevékenység az a segítség, szívesség, amit önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül más, családján, rokonán, közvetlen barátján kívüli személy, szervezet vagy a közösség javára végez valaki. Végzett Ön valaha ilyen tevékenységet? (Az iskolai közösségi szolgálat nem tartozik ide!)

N2020=8000; százalékos megoszlás

■ Igen, az elmúlt 1 évben is
 ■ Igen, de utoljára több mint egy éve
 ■ Nem
 ■ Nem tudja/Nem válaszol

46,5 százalékát fiúk, és ugyanez az arány jelentkezik a régebbi önkéntesek körében is.

Korcsoportok szerint, bár a legtöbb kutatás ilyenkor önmagában egyben elemzi ezt a korosztályt, 5 éves bontásokban is mutatkoznak éles eltérések. Alapvetően a fiatalabb, 15–19 éves megszólalók húzzák fölfelé a mintaátlagot. Nagyjából minden kilencedik 15–19 éves fiatal aktív önkéntes, és arányuk a mind magasabb koréval együtt csökken. Ez feltételezhetően, de jelen változószettel nem bizonyíthatóan, részint az iskolai közösségi szolgálat hatásának is tekinthető: egyfelől elképzelhető, hogy többek konk-

rétan önkéntesként folytatták megkezdett tevékenységüket (vagy épp más területeken is kipróbálták magukat önkéntesként), másfelől a korábbiakban már említett kutatás kvalitatív, részben fókuszcsoportokra építő szakaszából az előbbi mellett az is kiderül, hogy bár a közösségi szolgálat deklaráltan nem önkéntes tevékenység, a fiatalok körében olykor mégis ekképpen verbalizálódik a tevékenység.

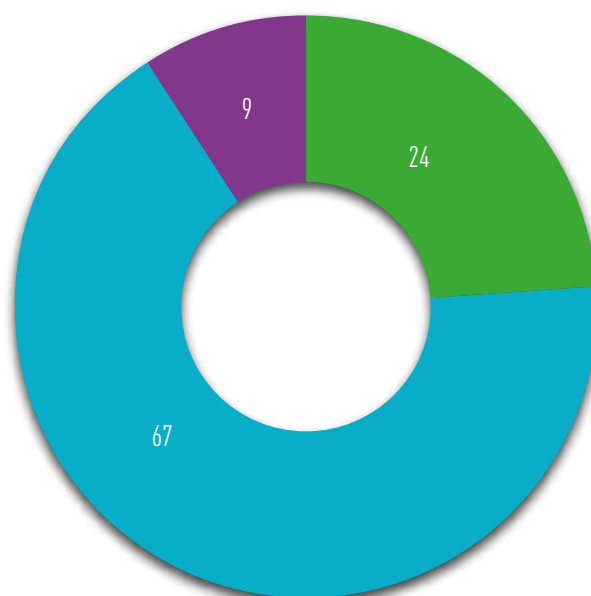
Mindemellett azonban iskolai végzettség szerint kiemelkedően magas a diplomások részvétele: negyedüknek van már önkéntes tapasztalata, sőt 13 százalékuknak a kérdést megelőző egy

éven belül. Mellettük az átlagosnál lényegesen alacsonyabb a szakmunkásoké (4 százalékuknak volt éven belüli aktivitásuk, hasonló arányuknak azon túli). Ugyanakkor feltűnő a 8 általánost végzettek 10 százalékos aránya is, ami továbbra is arra enged következtetni, hogy a még érettségi előtt álló fiatalok tizedének egy része vélhetően az iskolai közösségi szolgálat hatására valamilyen időtartamban folytatta magát az önkénteskedést.

Területileg a dél-alföldi és dél-dunántúli régióban 24, illetve 22 százalék azoknak az aránya, akik már önkénteskedtek valaha, ezzel szemben Észak-Magyarországon és Közép-Dunántúlon alig haladja meg arányuk a 10 százalékot.

A kutatás arra is rákérdezett, milyen formában végeztek önkéntességet a fiatalok, szervezeti (formális) és / vagy informális utakon, azaz nem formálisan szervezett háttérrel, hanem magánúton. Az aktív és régebbi tapasztalattal rendelkező önkéntesek⁸ összesen 71 százaléka⁹ jelezte, hogy civil szervezeteken (44 százalék), önkormányzatokon (24 százalék), egyházi szervezeteken (10 százalék) vagy épp gazdasági szereplőkön (8 százalék) keresztül végzett valamilyen tevékenységet, egyesek akár többféle szervezetnél is.¹⁰ Mellettük a fiatal önkéntesek 85 százaléka

11. ábra | Formális és/vagy informális önkéntesek aránya az aktív és egykori 15-29 éves önkéntesek körében
Önkénteskedett-e Ön valamilyen szervezet, intézmény szervezésében?
/ A következőkben felsoroltak közül ki(k)nek segített Ön önkéntes tevékenységgel az elmúlt évben? – képzett változó
N2020=305; százalékos megoszlás

■ Kizárólag informális önkéntes
 ■ Formális és informális önkéntes
 ■ Kizárólag formális önkéntes

viszont informális módon (is) tevékenykedik: szomszédoknak (43 százalék), nagyobb közösségnek (30 százalék), nem rokon ismerősöknek (38 százalék), ismeretlenek számára (28 százalék), közös hobbi, érdeklődés alapján ismert ismerősnek (26 százalék), munkatársak / osztálytársak felé (38 százalék).

A két csoport között jelentős az átfedés is. Az önkéntes fiatalok kétharmada formális és informális utakon is talált magának lehe-

tőséget, mellettük csak kevesebb mint minden tizedik önkéntes tevékenykedik kizárólag szervezett körülmények között, negyedük pedig kizárólag ezeken kívül, magánutakon.

A legfontosabb demográfiai változók mentén érdekes megfigyeléseket tehetünk. Egyfelől míg az összes önkéntes körében kicsivel magasabb a nők aránya, a kizárólag formális keretekben tevékenykedő válaszadók között azonos a két nemhez tartozók

⁸ A kérdőív innentől már csak 2000 fős almintán kérdezte a fiatalokat az önkéntességről, így az alacsony mintaelemszám okán együttesen kezeljük az aktív és „ex-önkéntesek” meglátásait. (önkéntes tapasztalattal rendelkezők száma az almintában: 328 fő)

⁹ A teljes almintá 12 százaléka.

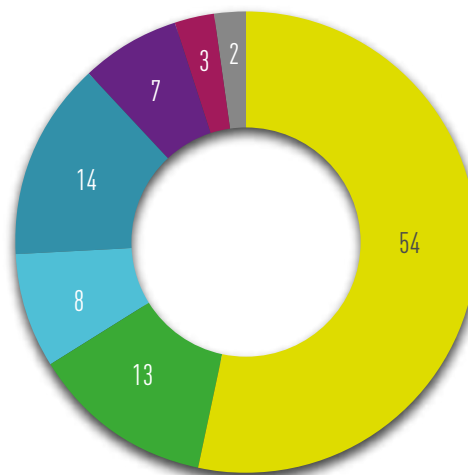
¹⁰ Ezért is kapunk a 100 százaléknál nagyobb arányt, amennyiben összeadjuk az egyes szervezettípusok mellé zárójelbe írt számokat.

hányada. Korcsoportok szerint pedig a legidősebbek és legfiatalabb körében figyelhetünk meg egyfajta ellentétes tendenciát. Azaz míg a kizárólag informálisan tevékenykedők táborát inkább erősítik a 25–29 éves válaszadók (38 százalékukat teszik ki), addig a csak formális keretekben jelenlévők körében ez a korosztály aránya mindössze 30 százalék, és a 15–19, illetve 20–24 évesek teszik ki a maradékukat.

A kutatás ebben az évben kitért arra is, hogy jellemzően milyen területeken végeztek önkéntes tevékenységet a fiatalok. A válaszok alapján a legelterjedtebb a környezet- és állatvédelmi és az ifjúsági önkéntesség, amit egyenként a fiatal önkéntes válaszadók negyede jelölt meg. Ezt az egészségügyi (20 százalék) és a szociális ellátási terület (20 százalék) követi. E négy terület kiemelkedik a többi közül, de még ezt követi az ötödik legjellemzőbb terület, a kultúra, azonban ezt már jóval kevesebben (11 százalék) említették meg.

Nem elhanyagolható tényező az sem, hogy az erős önkéntesidentitással bíró fiatalokat mi motiválja leginkább a tevékenységre. Az önkéntes almintába tartozó fiatalok abszolút többsége (54 százaléka) a saját belső indíttatását jelölte meg válaszként. Emellett kisebb számban vannak olyanok is, akiknek fontosabb szempont volt a szakmai előmenetel (14 százalék). Mellettük jelentősebb azok aránya is, akik a családtagok, barátok, kollé-

12. ábra | Önkéntesek elsődleges motivációja az önkéntes tevékenység végzésére
Elsősorban milyen indíttatásból önkénteskedik?
N2020=328; százalékos megoszlás

● Saját belső indíttatásból
 ● Családtagok, barátok, kollégák, ismerősök miatt
 ● Kapcsolatépítés, új emberek megismerése céljából
 ● Szakmai előmenetel
 ● Szabadidő hasznos eltöltése
 ● Egyéb
 ● Nem tudja/Nem válaszolt

gák ismerősök miatt vállaltak ilyen jellegű tevékenységet (13 százalék). Kicsivel alacsonyabb azok aránya, akik elsődleges motivációját a kapcsolatépítés (8 százalék), vagy épp a szabadidő hasznos eltöltése (7 százalék) jelenti. Mindez természetesen egyáltalán nem zárja ki annak lehetőségét, hogy valaki több opció okán is vállalt öntevékenységet, a kutatás kérdése azonban csak az elsődleges motiváció mérésére terjedt ki.

Nem meglepő módon élesen eltér a kizárólag formális vagy informális keretekben tevékenykedők aránya e válasz kategóriák mentén is. Előbbiek körében jóval fontosabb szempont a szakmai előmenetel, míg a saját belső indíttatást választók aránya – bár relatív többségük ezt jelölte

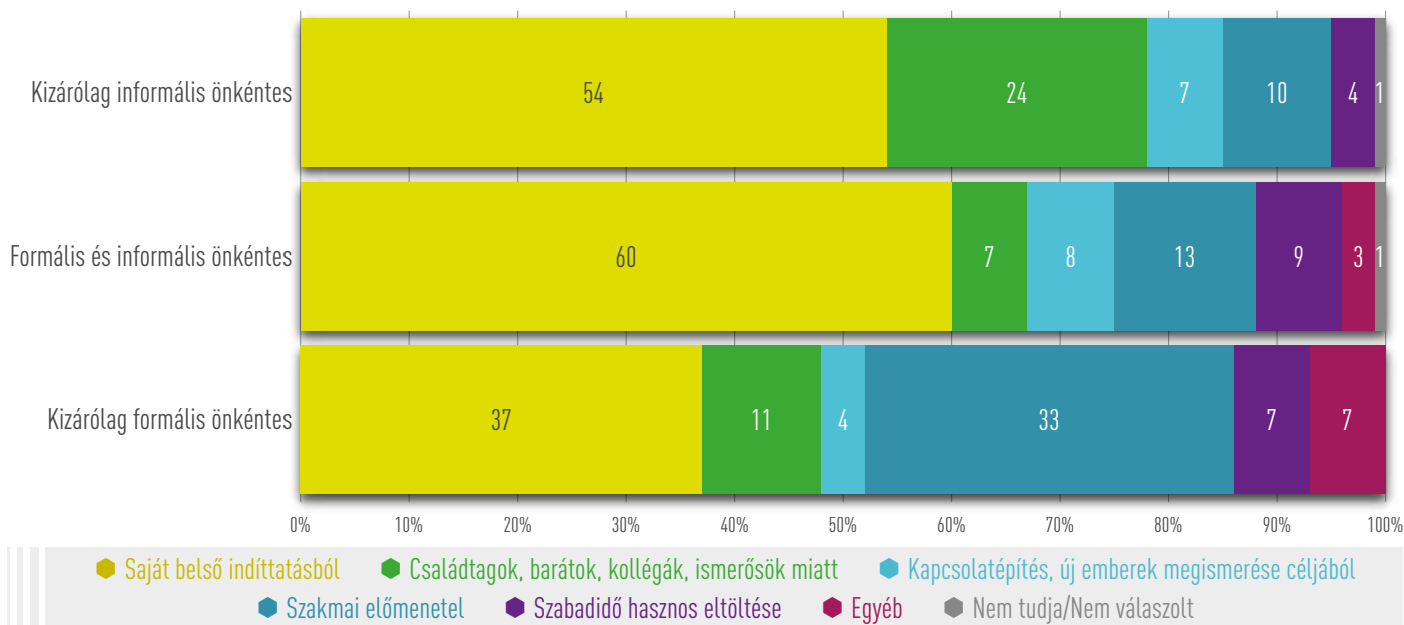
meg –, bőven alulmarad a kizárólag informális önkéntesekhez viszonyítva. Utóbbiak körében azonban a belső indíttatás mellett jóval erősebb szempontként jelenik meg a családi, baráti, kollegiális mintakövetés is.

Érdekességgéppen elmondható, hogy rendkívül jelentős különbséget találunk a különböző iskolai végzettségek szerint is. Azaz míg a diplomások 68 százaléka és az érettségivel rendelkezők 57 százaléka önkénteskedik elsősorban belső indíttatásra hivatkozva, addig a szakmunkásoknak csupán 27 százaléka jelölte meg ezt a lehetőséget, és inkább a maradék kategóriák köréből választottak jóval egyenletesebb megoszlásban, mint az eltérő végzettséggel rendelkezők.

13. ábra | Önkéntesek elsődleges motivációja az önkéntes tevékenység végzésére – az önkéntes tevékenység formális vagy informális mivolta alapján

Elsősorban milyen indítatásból önkénteskedik?

N2020=306; százalékos megoszlás

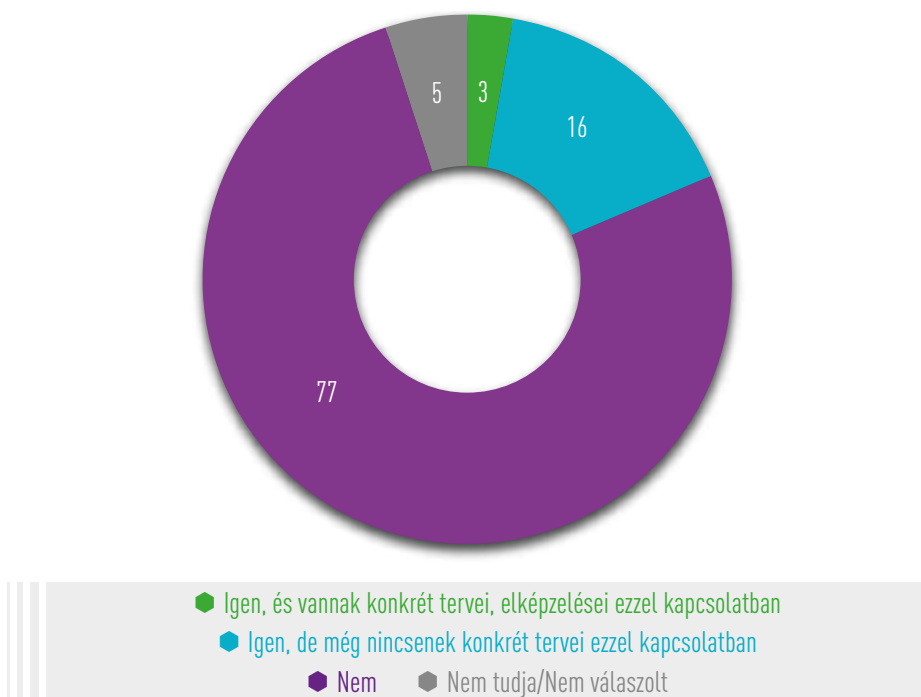
TERVEK A JÖVŐRE NÉZVE

Míg az előbbi kérdéseket kizárólag az önkéntesek felé intézte a kutatás, a már nem, vagy épp korábban soha nem önkénteskedőktől is megkérdezték, hogy a jelen helyzettől függetlenül a jövőben kívánnak-e – a kutatás definíciója szerinti – önkéntes tevékenységet végezni. Az összességében igennel válaszolók aránya kicsivel felfelé tér el az önkéntes tapasztalattal rendelkezők hányadától, azaz a kérdezettek 19 százaléka jelezte, hogy szeretné (újra) kipróbálni magát e téren. Kis hányaduk már kész tervekkel is rendelkezik, nagyobb részük viszont még nem tudja, mihez fog kezdeni. Nem

14. ábra | Inaktív és önkéntes tapasztalattal nem rendelkezők önkéntességre vonatkozó tervei

Tervezi-e, hogy a jövőben önkéntes tevékenységet végez?

N2020=1830; százalékos megoszlás

meglepő módon az inaktív, ám önkéntes tapasztalattal rendelkezők jóval nagyobb hányada válaszolt igennel, összesen 62 százalékuk, ebből bő tizedük konkrét tervekkel is rendelkezik. Velük szemben azok, akik még nem voltak önkéntesek, összesen 14 százalékuk jelezte, hogy rálépne erre az útra, de konkrét tervekkel csak 2 százalékuk rendelkezik.

Akárcsak a már önkénteskedők között, a terület iránt érdeklődők körében is felülreprezentáltak a nők (21 százalék), a 15–19 évesek (21 százalék), ugyanakkor a

diplomások is (22 százalék).

Amennyiben megkérdezzük ezeket a válaszadókat, milyen területen végeznének önkéntes tevékenységet, magasan kiemelkedik körükben a „zöldönkéntességre” való hajlam, azaz relatív többségük, bő harmaduk környezet- és állatvédelemmel foglalkozna. Ezt viszonylag magas arányban az egészség- és az ifjúságügy követi. Ugyanakkor említésre méltó még a szociális ellátás, illetőleg a gazdaságfejlesztési terület.

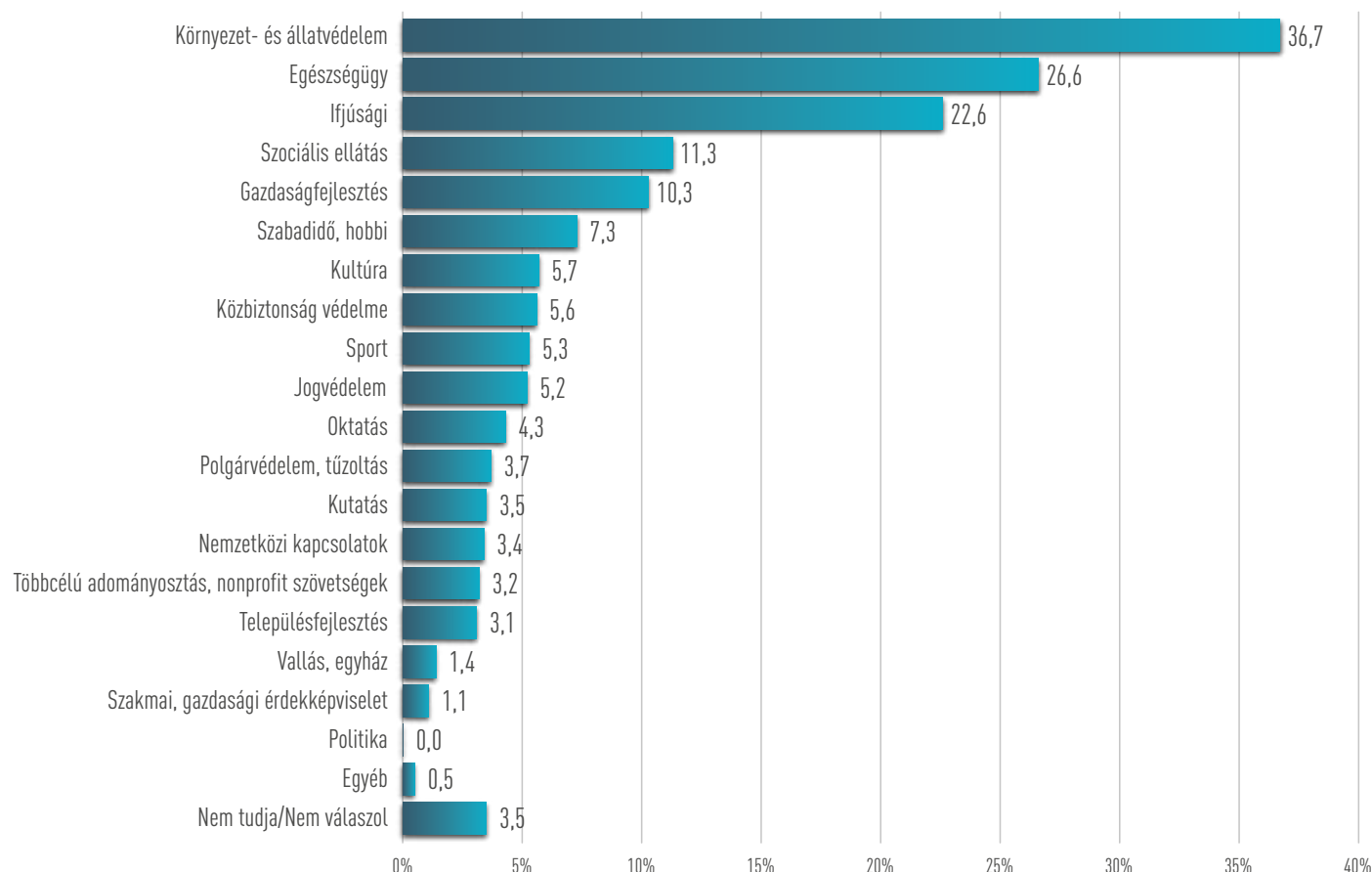
A kérdést tovább boncolgatva, a kutatás rákérdezett arra is, hogy

a felsoroltak közül mely célcsoportoknak segítenének a fiatalok. Az előbbieknél fényében nem meglepő, hogy a területre bevagy visszalépni kívánók körében kiemelkedően magas azoknak az aránya, akik az állatokon segítenének (50 százalék). Mellettük igen jelentős még az időseknek (27 százalék), a fogyatékkal élőknek (19 százalék), az újszülötteknek, gyerekeknek, fiataloknak (13 százalék), a környezetvédőknek (12 százalék), illetve a szegényeknek (12 százalék) segíteni szándékozók aránya is.

15. ábra | Inaktív és önkéntes tapasztalattal nem rendelkezők területi preferenciái

Milyen területen végezne szívesen önkéntes tevékenységet a jövőben?

N2020=341; százalékos megoszlás

ISKOLAI KÖZÖSSÉGI SZOLGÁLAT

Végül röviden az iskolai az iskolai közösségi szolgálat (iksz) megítélésére is kitért a kutatás két kérdés erejéig, egyfelől felmérendő a részvételi arányt az almintában, másfelől pedig az iksz kapcsán felmerülő attitűdöket. A közösségi szolgálatban a megkérdezett fiatalok 19,6 százaléka vett már részt (4,2 százalék az adatfelvétel idején is, 15,4 százalék korábban). Az egyes

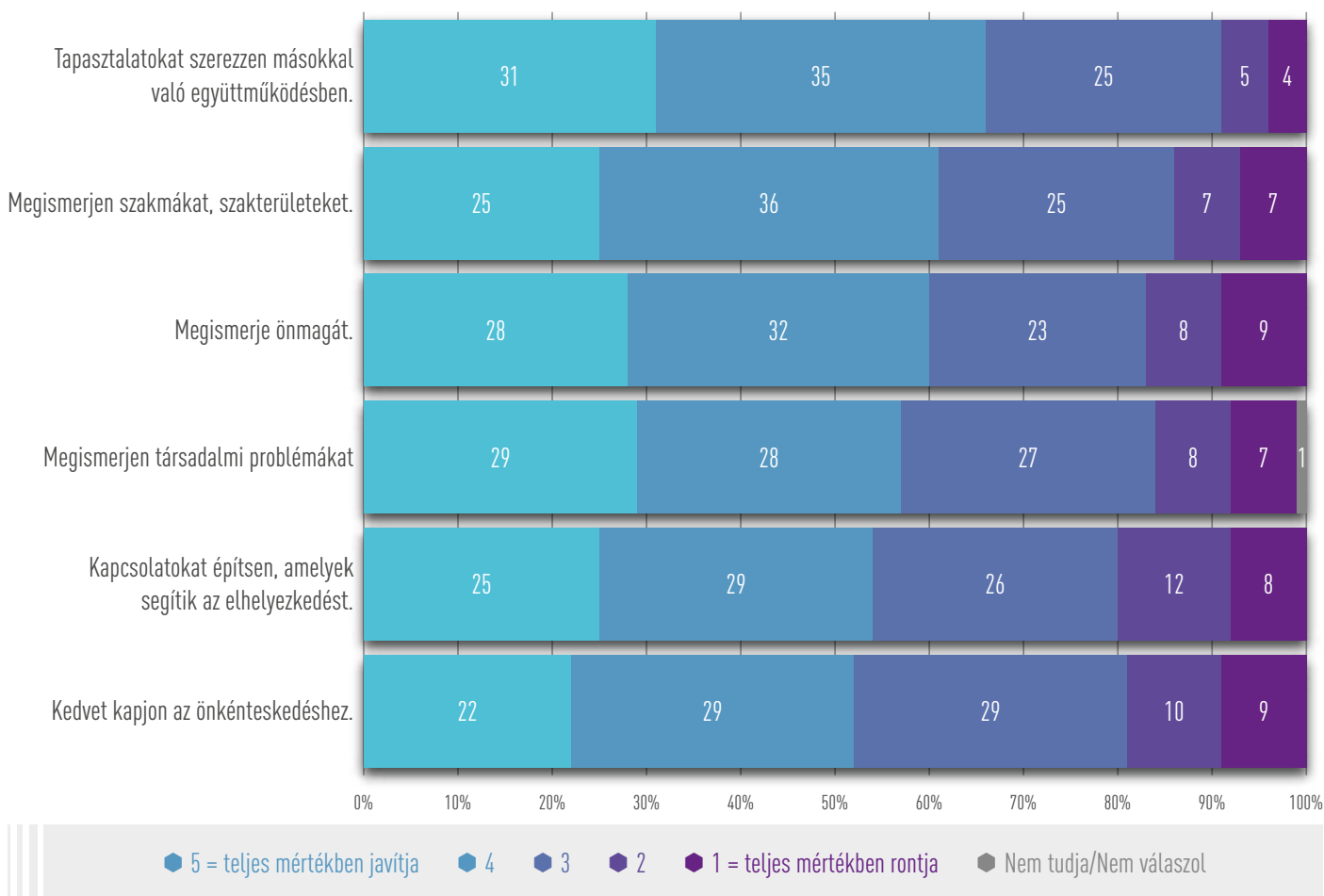
demográfiai csoportok közül e téren természetesen felülreprezentáltak a 25 évnél fiatalabbak, ugyanakkor a diplomások is (25 százalék), továbbá a megyei jogú városokban, illetve a városokban élők (26, illetve 22 százalék).

Legnagyobb arányban, a kérdezettek éppen kétharmada a másokkal való együttműködésben, közös kooperációban szerzett tapasztalatszerzési lehetőséget emelte ki az iskolai közösségi szolgálat eredményeként. Ezt a szakmai tapasztalatszerzés

követte a sorban, amelyet a résztvevők 60 százaléka húzta alá. Ezzel lényegében azonos azok hányada, akik a program kapcsán az önismereti lehetőséget hangsúlyozták. Végül bő felük értett egyet azzal, hogy a program lehetőséget ad a társadalmi problémák percepciójára, vagy épp a szakmai jellegű kapcsolatok építésére. Végül pedig éppen több mint felük látta úgy, hogy az iskolai közösségi szolgálat – kedvcsináló mivolta miatt – jó táptalaja lehet önkéntességnek.

16. ábra | Az iskolai közösségi szolgálattal kapcsolatos társadalmi attitűdök az iksz-résztvevők szemével
Az iskolai közösségi szolgálat során tapasztaltak mennyiben járultak hozzá, hogy...?

N2020=392; százalékos megoszlás

ÖSSZEGZÉS

A számos, az önkéntességet elsődlegesen, illetve mellékesen mérő adatfelvétel összehasonlítása rámutat: egyáltalán nem mindegy, milyen instrumentumokkal, kérdésstruktúrával mérjük a hazai önkéntességet. A különbségek egyik oka vélhetően a viszonylag gyenge önkéntesöntudatban keresendő, azaz számos válaszadó nem tudja, nem tartja számon, hogy önmaga tevékenysége is önkéntesnek minősíthető, sőt, egyesek a kérdezés pillanatakor, az önkéntességet mérő kérdést hallva döbbennek rá, hogy valójában ők maguk is bátran az önkéntesek csoportjába sorolhatók. A felismerést jól láthatóan segíti az, ha nem azonnal kérdezzük rá az önkénteskedésre, hanem megelőző kérdésekkel vagy az önkéntes tevékenységre való különbözőképpen történő rákérdezéssel „felébresztjük” a kérdezettek önkéntesidentitását.

A nagymintás ifjúságkutatás viszonylag röviden, sok másik téma mellett kérdezte a fiatalokat saját önkéntes mivoltukkal kapcsolat-

ban. Vélhetően ezen módszertani okokból szinte kizárólag azok adtak a kérdésre pozitív választ, akik erősebb identitással rendelkeztek. Emiatt látszólag jóval kevesebb önkéntes tartozik az ifjúsági korcsoportba, de más kutatások rávilágítanak, hogy – bár még a nemzetközi trendekben is jól kivehető koronavírus-hatás hazánkban is megjelenik – valódi arányuk vélhetően nem csökkent számottevően. Jelen kutatás viszont pontosabb képet mutat azokról, akik tudatosabban élik meg önkéntességüket.

Összességében a hazai, 15–29 éves, erős identitású önkéntesek többsége nő, életkor szerint erősebb a 15–19 évesek jelenléte (ami vélhetően összefüggésben lehet az iskolai közösségi szolgálat során szerzett tapasztalatokkal), kiemelkedik a diplomások és érettségizettek aránya, valamint az aktív önkéntesek körében a kisebb városokban, míg az egykori önkéntesek között a megyei jogú városokban és megyeszékhelyeken élők aránya. A mintába került önkéntesek

negyede kizárólag informálisan (szervezeti kereteken kívül) végzi tevékenységét, alig tizedük csak formális módon, ezzel együtt éppen kétharmaduk mind a kétféleképpen kipróbálta már magát. Abszolút többségük saját indíttatásra hivatkozott, mikor azt kérdeztük, miért fogott önkénteskedésbe, ám az arányok jelentősebben eltérnek a kizárólag formális és informális önkéntesek között, előbbiek körében ugyanis a szakmai előmenetel is rendkívül fontos szempontként jelenik meg.

A nem aktív vagy önkéntestapasztalattal egyáltalán nem rendelkezők összesen bő hatoda jelezte, szeretne (újra) önkénteskedni, ám ezek többségét a korábbi önkéntesek tették ki. A korábbi tapasztalattal nem bírónak mindössze hetede jelezte, hogy szeretne a jövőben önkéntes tevékenységbe fogni. Legtöbbjük – összességében – a környezet- és állatvédelemben gondolkodik, de sokak érdeklődnének még az egészségügyi vagy ifjúsági lehetőségek iránt is.

IRODALOM

Biddle, N. – Gray, M. (2021): Volunteering during the first year of the COVID-19 pandemic (April 2021). ANU Centre for Social Research and Methods (Elérhető: https://csrm.cass.anu.edu.au/sites/default/files/docs/2021/5/Volunteering_during_the_COVID-19_pandemic_-_April_2021.pdf – utolsó letöltés: 2022.03.07.)

CharityVillage.com (2021): Human Resources Impact of COVID-19 on Canadian Charities and Nonprofits. (Elérhető: https://charityvillage.com/wp-content/uploads/2021/04/COVID_Pulse_Survey_April_2021.pdf – utolsó letöltés: 2022.03.07.)

cpwop.org.uk (2021): Respond, recover, reset: the voluntary sector and COVID-19. (Elérhető: http://cpwop.org.uk/wp-content/uploads/sites/3/2021/05/NTU-Covid-voluntary-sector-report-May-2021_DIGITAL.pdf – utolsó letöltés: 2022.03.07.)

Gyorgyovich M. – Menich D. – Simon N. – Kollár D. – Szodorai D. (2020): Önkéntesség Magyarországon 2018. Budapest, Századvég Kiadó

Lachance, Erik L. (2020): COVID-19 and its Impact on Volunteering: Moving Towards Virtual Volunteering (Elérhető: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01490400.2020.1773990> – utolsó letöltés: 2022.03.07.)

Markos, V. (2021): Online önkéntesség - A segítség 21. századi formája. Önkéntes Szemle. 1. évf, 2. sz. 125-131. (Elérhető: https://d6scj24zvfbbo.cloudfront.net/60c6c9ed99b422ea5a7828419a-4e81d1/200000242-c0a40c0a42/MARKOSV_%C3%96SZ_2021_2_125_131-7.pdf?ph=c1dfee6cd5 – utolsó letöltés: 2022.03.07.)

volunteeringaustralia.org (2020): Volunteering and the early impact of COVID-19 (May 2020). (Elérhető: <https://www.volunteeringaustralia.org/wp-content/uploads/VA-Volunteering-and-the-Early-Impact-of-COVID19-FINAL.pdf> – utolsó letöltés: 2022.03.07.)

volunteermaine.gov (2021): The Impact of COVID-19 on Volunteering – Results of a survey of Maine non-profits (Elérhető: <https://volunteermaine.gov/sites/default/files/2021-08/Volunteer%20Maine%20Volunteer%20Survey%20Report%202021%20DIP.pdf> – utolsó letöltés: 2022.03.07.)

volunteerscotland.net (2021): Volunteering During The Pandemic & Beyond – A Northern Ireland Perspective. (Elérhető: https://www.volunteerscotland.net/media/1722731/qub_covid_volunteering_report_mar2021.pdf – utolsó letöltés: 2022.03.07.)

KÉP: HUNGARYCAMERACLUB • UNSPLASH

KISS-KOZMA GEORGINA

A magyar fiatalok nemzetközi mobilitása

Az elmúlt évtizedek jelentős rendszerszintű folyamatainak következményeként – különös tekintettel a globalizációs trendekre és a kreatív kor (creative age) (Florida, 2002; Gertler et al., 2002) kialakulására – a külföldi tapasztalatszerzés munkaerőpiaci előnyt jelent a nyelvtanulás, a gazdasági sikerhez szükséges know-how elsajátítása, valamint más kultúrák megismerése révén. A globalizáció és a nemzetközi migráció, mint rendszerszintű változásokat előidéző folyamatok szorosan összekapcsolódnak. A globalizáció gazdasági, társadalmi és kulturális vonatkozásban is alapvető változásokat eredményezett. Maga a fogalom több jelenségre utal, amelyek közül néhány a nemzetközi migráció belső szerkezeti átalakulásainak tekintetében magyarázó tényezőként is értelmezhető: egyrészt olyan piaci alapú globális gazdaság kialakulását jelöli, amelyben a pénzügyi és befektetői tőke szabadon áramlik, másrésztől olyan regionális gazdasági egységek megszületésére vonatkozik, amelyeken belül a tőke és a munkaerő teljesen szabadon mozoghat: utóbbira szemléltetve példa az Európai Unió (Melegh, 2004). Ennek eredményeképpen a nemzetközi mobilitás előtti ki-

hívások nagy része a kétpólusú világrend megszűnésével és az európai integráció fejlődésével megszűnt, továbbá a rendszerszintű változások egyenesen ösztönzően hatnak az állampolgárok nemzetközi mobilitására. Mindezen változásoktól függetlenül továbbra is nagy érdeklődésre tart számot főként a fiatalok nemzetközi migrációjának kérdése. A tanulmány első részében kitérünk az elméleti és módszertani dilemmákra, amelyek a migrációs folyamatok, valamint a kivándorlók pontos számának meghatározását, az emigráció karakterizálását is megnehezítik. Ezt követően a 2020 őszén készült nagymintás ifjúságkutatás adatait felhasználva vizsgáljuk a magyar fiatalok migrációs szándékait, a migrációs döntések mögötti okokat, megvizsgálva a különböző migrációs modellek – push-and-pull klasszikus migrációs modell, valamint a modern migrációs elméletek közül a kapcsolathálózati megközelítés – magyarázó erejét.

ELMÉLETI ÉS MÓDSZERTANI DILEMMÁK

FOGALMI DISTINKCIÓK

A népvándorlás egyidős az emberiséggel (Szalayné, 2009), a nemzetközi szakirodalom pedig lényegében egyidős e jelenség modern kori megjelenésével. Az európai országok döntéshozóit, kutatóit a 19. század második felétől felerősödő, Amerikába történő kivándorlás a témával való foglalkozásra ösztönözte, és a számos elemzés megszületése mellett a kutatói attitűdök polarizációja is megfigyelhető (Szabó, 2006:65). A migráció alapvetően egyéni cselekedet, amely nagysága, kiterjedése által alakul társadalmi jelenséggé (Hautzinger et al., 2014:18). A migrációval kapcsolatban igen gazdag szakirodalommal találkozunk a nemzetközi tudományos diskurzusban, és jellemző, hogy számos elmélet verseng egymással. Mivel a migrációnak nincs egységes, átfogó elmélete, amelynek segítségével a társadalmi jelenség egyszerűen megérthető lenne, a migrációs folyamatok elemzéséhez nem elegendő egyetlen diszciplína eszköztárának alkalmazása (Masey et al., 2012).

A fogalmakat érintő főbb diszkurzusok és elméleti paradigmák a migráció, mint társadalmi jelenség más és más jellemzőit emelik ki. A migráns csoport nem homogén kategória, ezt támasztja alá, hogy a szakirodalomban számos kísérlettel találkozunk a migrációs folyamatok szociológiai tipizálására (vö. Lőrincz – Zámbo, 201.; Rédei, 2001; Bába, 2008; Halász, 2011; Szalkai, 2010; Sik, 1992; Tóth, 2001; Illés – Kincses, 2009). A migráció többféleképpen megközelíthető, s mindemellett, hogy a gyakorlatban ritkán beszélhetünk élesen elkülönülő típusokról, a csoportosítások fő szempontjai között általában a területi szempontok (államhatár), a cél, a jogszerűség és a tartózkodási időtartam jelenik meg. Ennek alapján beszélhetünk nemzetközi vagy országon belüli migrációról, bevándorlásról vagy kivándorlásról, önkéntes vándorlásról vagy menekülésről, időszakos vagy tartós migrációról, gazdasági, politikai, kulturális vagy ökológiai migrációról, valamint legális vagy illegális migrációról (Hautzinger et al., 2014).

További nehézséget jelent, hogy kit tekintünk hivatalosan migránsnak? Vagy pontosabban fiatal migránsnak? Ugyanis ez lényegesen meghatározza az eredményeket is. A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 2017 és 2019 között vizsgálta a fiatalok nemzetközi

vándorlásának hatásait¹¹, s a kutatási jelentéseikben külön fejezetet szenteltek a fogalmak tisztázására, ugyanis mind a „fiatal”, mind a „migráns” fogalma ellentmondásos lehet (Fassmann et al., 2018:11-16).

Az országhatárokon átvándorlás esetében a migráció általában az egyének fő lakóhelyének hosszabb távú relokációjára utal, vagyis a két fő meghatározó változó a térbeli távolság és az időtartam. A nemzetközi migráció meghatározásának többsége tartalmazza ezt a két változót, de a konkrét alkalmazásukban jelentősen eltérnek. Ami a térbeli távolság komponensét illeti, a nemzetközi migráció magában foglalja a nemzetközi határ átlépését, azonban országonként változik, hogy mennyi ideig kell egy személynek egy másik országban élnie ahhoz, hogy kivándorlónak minősüljön. A rövid- és a hosszú távú migráció egészen más következményekkel jár, ezért első lépésként e két típusú migrációt különböztetik meg. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) 1998. évi ajánlása a nemzetközi vándorlás mérésére vonatkozóan úgy fogalmaz, hogy nemzetközi migráns az a személy, aki legalább egy évre (12 hónapra) megváltoztatja szokásos tartózkodási országát.¹² Mivel az emberek rövid távú, nem turista célú nemzetközi mozgása a nemzetközi népességmozgás egyik

fontos jellemzője, az ENSZ is felismerte annak fontosságát, hogy információt gyűjtsenek azokról a személyekről, akik egy évnél kevesebbet töltenek a szokásos tartózkodási országuktól eltérő helyen. (Fassmann et al., 2018: 11-16). Ezért bevezették a rövid távú migráns kategóriáját is, amelybe azok a személyek sorolhatók, akik egy időre a szokásos tartózkodási helytől eltérő országba költöznek legalább 3 hónapra, de kevesebb mint egy évre (12 hónapra), kivéve azokat az eseteket, amikor az adott országba való mozgás kapcsolódás, nyaralás, (baráti, rokoni, üzleti) látogatás, gyógykezelés vagy valóságos zárandoklat céljából történik (UN, 1998). A mozgás jellege, tartóssága alapján beszélhetünk rövid tartamú, ideiglenes kiutazásról, valamint ideiglenes, de határozott idejű tartózkodásról, továbbá megkülönböztetjük a végleges távozást, az ahhoz társuló letelepedést (határozatlan idejű tartózkodást), illetve a huzamosabb távollétet követő hazatelepedést, hazatérést (Tóth, 2001:83). Emellett különbséget tehetünk a befejezett, tartós vagy határozatlan idejű vándorlás, valamint a befejezetlen, vagyis ideiglenes, netán határozott idejű vándorlás között. (Hautzinger et al., 2014:14-15). Kérdés, hogy a migráció körébe vajon bele kell-e érteni a rövid tartamú vagy a hosszabb, de határozott idejű és

11 YOU MIG - Improving institutional capacities and fostering cooperation to tackle the impacts of transnational youth migration

12 United Nations (1998): Recommendations on Statistics of International Migration. Revision 1, Statistical Papers, Series M, No. 58.

jól körülhatárolható (turisztikai, gyógykezelési, tanulói-hallgatói, diplomáciai, kiküldetési vagy akár rendészeti, békefenntartói stb.) szándékú tartózkodást is?

Más megközelítésben a migráció értelmezhető egyfelől letelepedésként, másfelől cirkulációként is, vagyis olyan jelenséggént, amely az ismétlődő vándorlást foglalja magában. A cirkuláció az egyének többes, visszatérő mozgásainak a rendszerét jelenti. Magában foglalja a szezonális (mezőgazdaságban, építőiparban vagy a tömegturizmushoz kapcsolódó szolgáltatási ágazatokhoz kapcsolódó) vándorlást, az ingázó (államhatárok menti munkaerőmozgásból eredő) vándorlást és az időbeli ritmus nélküli szabadidős, hivatás- vagy bevásárló turizmust. (Illés – Kincses, 2009: 731–732.)

MÓDSZERTANI DILEMMÁK

A migráció fogalmi meghatározását, teoretikus megközelítéseit tekintve tehát nincsen egyetértés a szakirodalomban, s mindebből fakadóan a mintavételei keret kialakítása módszertani nehézségekbe ütközik (Várhalmi – Kováts, 2014:9–10). A migráció fogalmi, elméleti megközelítésének sokszínűsége mellett az értelmezések homlokterében konkrét emberi magatartás, a vándorlás (lakóhely megváltoztatása) áll (Hautzinger et al., 2014:18). A népvándorlást különböző aspektusból tanulmányozhatjuk, vizsgálatunk vonatkozhat

a jelenre (tényleges külföldi tartózkodás), a múltra (külföldi tapasztalat, migrációs trendek), valamint a jövőre is (migrációs potenciál, tervek). A különböző megközelítésekhez különböző statisztikai forrásokat, adatbázisokat, kutatási eredményeket használhatunk.

A nemzetközi migráció vizsgálatakor alapvetően adminisztratív források adattartalmára, valamint társadalomtudományi kutatásokra támaszkodhatunk. Azonban mindkét esetben felmerülnek módszertani nehézségek. Az adminisztratív források esetében az adatok származhatnak a hazai regiszterekből és külföldi tükröstatistikákból is. További nehézséget jelent a kutatók számára, hogy a migránsok a hivatalos statisztikákban nem megfelelően vannak reprezentálva, ugyanis az adatbázisokba azok kerülnek be, akik távozásukat bejelentik a hatóságoknál, s alapvetően hiányoznak azok a regiszterek, amelyek az alapsokeaságot átfognák (Várhalmi – Kováts, 2014; Ruff, 2013:152–153). Az elvándorlás mérése elsősorban az egészségbiztosítás nyilvántartásaira, a befogadó országok bevándorlási statisztikáira és egyéb, például az Európai Unió tagállamainak munkaerő-felméréseire támaszkodik (KSH: A magyarok vándorlása a statisztikák szerint).¹³

A statisztikai adatokon alapuló vizsgálódások vonatkozhatnak a migrációs folyamatokra, vagyis

ekkor a fókusz a migráció alakulására (trendek) kerül és az elemzés az ún. flow (migrációs áramlások) adatokon alapul. A kivándorolt népesség nagyságrendjét az ún. stock (állomány) adatok mutatják. Ami közös bennük, hogy főként becslésekre szolgálnak, s célként is csupán a minél pontosabb becslést tűzhetjük ki. Továbbá ezek az adatok sem adnak teljes képet a jelenségről, ugyanis a kivándorlók számán kívül nem tárják fel a migrációs döntés mögött álló okokat, nem tudunk meg semmit az emigráció szociodemográfiai háttéréről, a kivándorlás céljáról vagy a kint tartózkodás várható idejéről. Tehát a migráció pontos mértékének meghatározása, az emigráció nagyságrendjének és karakterének leírása, vagyis egy mélyebb és átfogóbb kép kialakítása számos módszertani nehézségbe ütközik (Várhalmi – Kováts, 2014).

A MAGYAR ÁLLAMPOLGÁROK VÁNDORLÁSA A HAZAI ÉS NEMZETKÖZI ADATOK TÜKRÉBEN

A népvándorlás mérését a fentiekben is ismertetett módon számos, például a mérések során tapasztalható módszertani dilemma nehezíti, ugyanakkor a népvándorlással kapcsolatos tendenciák azt mutatják, hogy a

13 https://www.ksh.hu/sajtoszoba_kozlemenyek_tajekoztatok_2017_03_02

2015-ös csúcst követően folyamatosan csökken a kivándorló magyar állampolgárok száma. A hazai adminisztratív nyilvántartások adatai (KSH, STADAT-táblák) szerint 2010-től a legalább egy évet külföldön eltöltő magyar állampolgárok száma exponenciálisan nőtt egészen 2015-ig (2010-ben 7 ezer fő, 2015-ben mintegy 33 ezer fő), 2016-ban azonban fordulat következett be az évtized elejétől tapasztalható növekvő elvándorlási trendbe. Az Európai Unió bővülése és a munkaerő szabad áramlása az államhatárokon átlépő mobi-

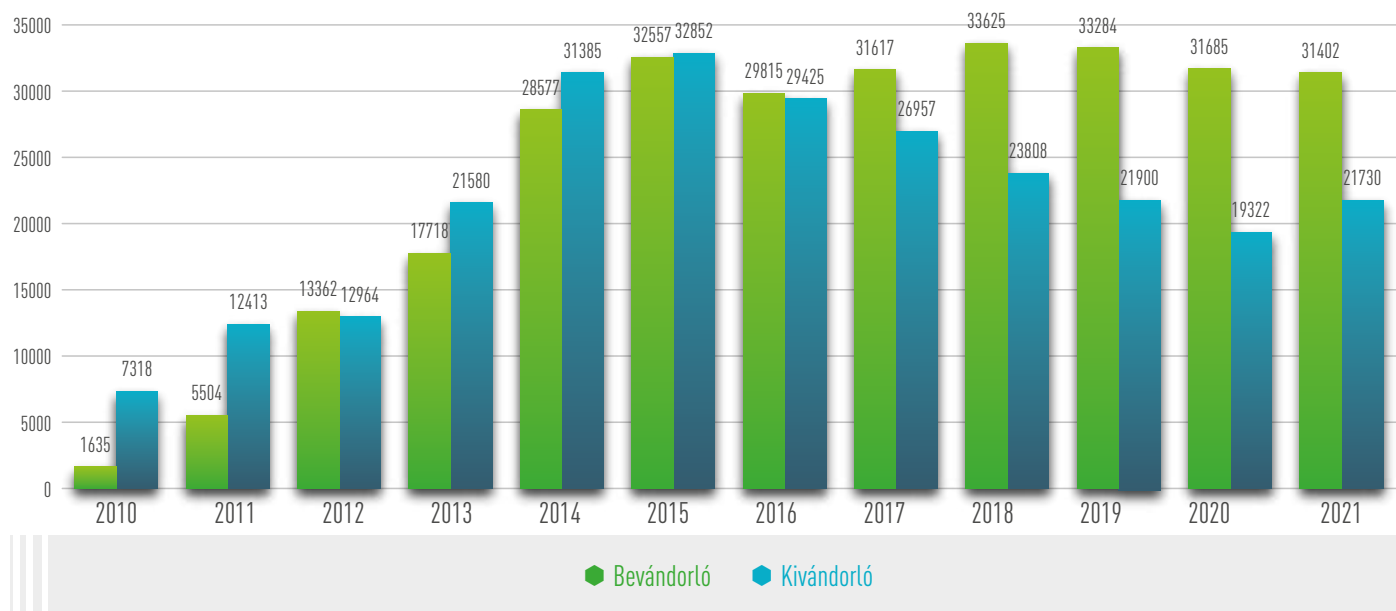
litást előtérbe helyezte. Ennek eredményeképpen a kivándorlási hullámok intenzitását részben a nyugat-európai országok munkaerőpiaci nyitása, részben olyan tényezők is alakították, mint például a világgazdasági válság. Az EU-hoz újonnan csatlakozó tagországok – köztük Magyarország – munkavállalói előtt a régi tagországok sorra feloldották a munkaerőpiaci korlátozásait, Németország és Ausztria például 2011-ben.¹⁴

2010 óta egyre jellemzőbbé vált a korábban elvándoroltak visszatérése is, s a visszavándorlók esetében tapasztalható kedvező

trend eredményeképpen 2016 óta rendre többen vándorolnak be- és vissza, mint ahányan kivándorolnak.

A külföldi tanulás és munkavállalás főként a fiatal korosztály tagjai számára vonzó perspektíva, ugyanis a kivándorló magyarok négytizede (42 százalék) nem érte el a 30 éves életkort, továbbá közel héttizedük (68 százalék) is még 40 év alatti. Korosztályi bontásból látszik, hogy a cirkularitás is a fiatalok körében jellemző, hiszen a hazatérők 61 százaléka 40 évesnél fiatalabb, s 28 százaléka 30 év alatti (KSH: Népmozgalom, 2020).¹⁷

17. ábra | Magyar állampolgárok nemzetközi vándorlása 2010–2020, fő¹⁵
forrás: KSH STADAT¹⁶

14 E két ország a kivándorlók célországainak rangsorában előkelő helyen szerepel, ugyanis a 2020. évi adatok szerint 7,2 ezer fő Ausztriába, 5,2 ezer fő pedig Németországba emigrált, a visszavándorlók több mint egyharmada pedig Ausztriából, s közel egy-negyede Németországból tért haza. Fontos desztináció még az Egyesült Királyság is, ahová 1,9 ezer fő vándorolt ki, s a visszatérők több mint egyötöde az Egyesült Királyságból érkezett haza.

15 A bevándorló kategóriába a Magyarországon született, magyar állampolgársággal rendelkező visszavándorló személyek mellett a külföldön született, magyar állampolgársággal rendelkező személyek is bekerülnek.

KSH STADAT: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0030.html (letöltés: 2022.03.01.)

16 Népmozgalom, 2020 (ksh.hu)

Az Eurostat munkaerő-mobilitásra vonatkozó adataiból kirajzolódik, hogy miképpen alakult az EU mobilis állampolgárok saját országok lakosaihoz képesti aránya 2010 és 2020 között.¹⁸ A munkaképes korú (20–64 éves) uniós polgárok 3,3 százaléka 2020-ban az állampolgárságától eltérő uniós tagállamban tartózkodott, arányuk 0,9 százalékponttal több, mint 2010-ben (2,4 százalék) volt.

2020-ban egy más EU-tagországba vándorolt állampolgárok állampolgárságuk szerinti országuk népességéhez viszonyított aránya szintén nagyon

eltérő országonként: a románok és a horvátok hagyják el legnagyobb arányban a származási országukat, míg a német, svéd és francia állampolgárokra éppen az ellenkezője igaz. A legkisebb arányt Németországban találjuk (0,8%), míg 2020-ban a külföldön, de az EU-n belül élő, munkaképes korú (20–64 éves) román állampolgárok a Romániában élő lakosság mintegy ötödét (18,6%-át) tették ki, ezzel a románok a legnagyobb nemzeti csoport az EU mobilis polgárok körében. A magyarok 4,4 százalékkal a középmezőnyben foglalnak helyet.

2020-ban a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya 66,4% (franciák) és 15,2% (román állampolgárok) között mozgott. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők általában valamivel kevésbé voltak mobilisak a lakosság többi részéhez képest Portugáliában, Görögországban, Horvátországban és Romániában. Ezzel szemben Franciaország, Németország és Finnország mobilis állam polgárai sokkal nagyobb valószínűséggel rendelkeznek felsőfokú végzettséggel (EUROSTAT–Statistics Explained).¹⁹

¹⁷ Az adatok korlátja, hogy a migráns kategóriába egy másik tagállamban élő uniós polgárok kerülnek, vagyis kimaradnak az EU-n kívülre vándorolt személyek.

¹⁸ Az adatok korlátja, hogy a migráns kategóriába egy másik tagállamban élő uniós polgárok kerülnek, vagyis kimaradnak az EU-n kívülre vándorolt személyek.

¹⁹ EUROSTAT Statistics Explained: EU citizens living in another Member State - statistical overview: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=EU_citizens_living_in_another_Member_State_-_statistical_overview#Who_are_the_most_mobile_EU_citizens.3F (letöltés: 2022.03.01.)

A MAGYARORSZÁGI FIATALOK MIGRÁCIÓS POTENCIÁLJA

A 2020-as kutatási eredmények alapján kirajzolódó kép azt mutatja, hogy a magyarországi 15-29 éves fiatalok életében a külföldi tapasztalat nem jelenik meg markánsan, ugyanis a megkérdezettek több mint kilenczete se nem dolgozott (95 százalék) se nem tanult (98 százalék) még soha külföldön. A külföldi munkatapasztalattal rendelkezők több mint fele végzettségének

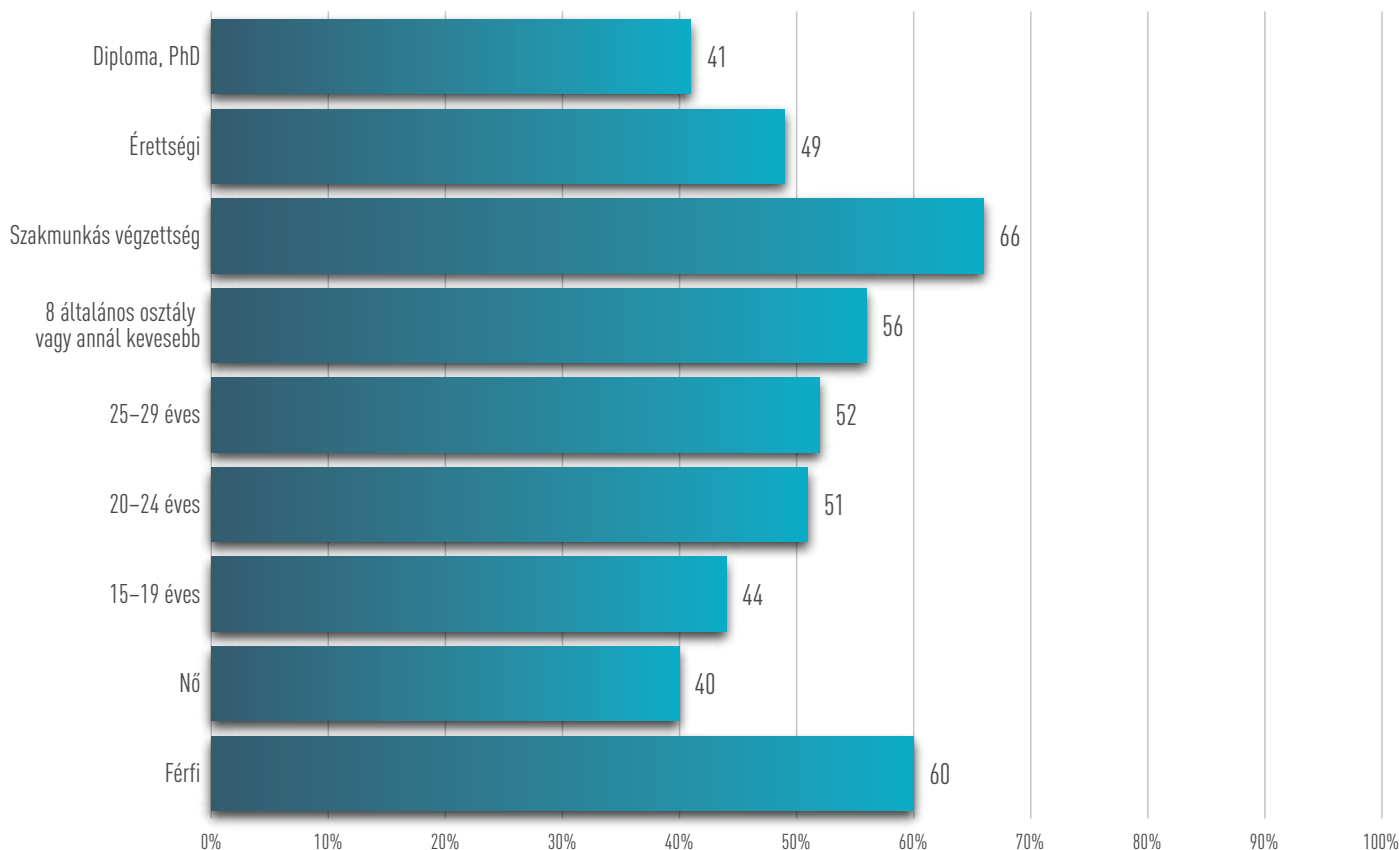
megfelelő munkát vállalt, ugyanakkor szignifikáns összefüggés van nem, életkor és végzettség alapján: míg a férfiak hattizedének, addig a nők csupán négytizedének sikerült végzettségének megfelelő pozícióban elhelyezkedni. Megfigyelhető tendencia emellett, hogy az életkor emelkedésével nő azoknak az aránya, akik a végzettségüknek megfelelő beosztásban dolgoztak. Az iskolai végzettség tekintetében viszont fordított hatást láthatunk, ugyanis minél magasabb végzettségű valaki, annál nehezebb a végzettségének megfelelő munkát találnia külföldön.

A fiatalok jövőre vonatkozó terveire, szándékára a migrációs potenciál, vagyis a fiatalok mobilitási hajlandóságának és attitűdjeinek segítségével következtethetünk. A 2020-as nagymintás ifjúságkutatás kérdőívében erre vonatkozó kérdések is helyt kaptak, amelyek segítségével nem pusztán a fiatalok mobilitási szándékaiba nyerhetünk bepillantást, hanem pontosabb képet kaphatunk a fiatalok elvándorlási szándéka mögötti motivációkról (push-and-pull faktorok), a szándékok erősségéről, a kint tartózkodás céljáról és várható idejéről is.

18. ábra | Végzettségének megfelelő külföldi munkavállalás

Amikor külföldön vállalt munkát, Ön végzettségének megfelelő beosztásban dolgozott?

N=277; százalékos megoszlás

A magyar állampolgárok tényleges elvándorlásával kapcsolatos trendekhez hasonlóan csökkenő tendenciát figyelhetünk meg a magyarországi fiatalok elvándorlási hajlandóságát tekintve is. Ugyanis míg a rövidtávú emigrációs tervekkel rendelkezők aránya nem változott a négy évvel ezelőtti adatokhoz képest, a hosszú távú, pár éves munkavállalást tervezők aránya 6 százalékkal (2016: 27 százalék; 2020: 21 százalék), a külföldön letelepedést tervezők aránya pedig 4 százalékkal (2016: 15 százalék; 2020: 11 százalék) csökkent. Rövidtávú külföldi tanulást a megkérdezettek körülbelül egytizede (8 százalék) tervez, míg rövidtávú – pár hetes vagy hónapos, valamint ingázással érintett – munkavállalásban a 15–29 évesek kevesebb, mint ötöde (18 százalék) gondolkodik.

Az adatok részletesebb elemzéséből kiderül, hogy a fiatalok külföldi mobilitási hajlandósága szignifikáns kapcsolatban van az életkorral, a nemi hovatartozással és iskolai végzettséggel, valamint a településtípus, az idegen nyelv ismerete, a régió, a családi állapot és a szubjektív anyagi helyzet is befolyásolja a fiatalok migrációs potenciálját. Ennek eredményeképpen megállapítható, hogy inkább a férfiak, valamint a legfiatalabb korcsoportba tartozók körében nagyobb az esély arra, hogy elhagyják az országot, míg hosszú távú munkavállalásban inkább a magasán képzettek gondolkodnak. A fiatalabbak, a fővárosban vagy

megyei jogú városban élők, az idegen nyelvet beszélők, a nőtlen és hajadon, valamint a beosztással jól kijövők nagyobb eséllyel lennének hajlandók külföldre menni (Ruff, 2022:150-151).

A MOBILITÁST ÖSZTÖNZŐ ÉS AKADÁLYOZÓ TÉNYEZŐK

A fiatalok nemzetközi mobilitásának értelmezéséhez szükség van a migrációs tervek mögött meghúzódó okok feltárására is, ugyanis más társadalmi hatással jár az, ha a fiatalok főként tapasztalatszerzéseként, vagy pedig egyfajta menekülő útként tekintenek a külföldi lehetőségekre. Az ún. klasszikus migrációs modell leírója és egyik legismertebb képviselője Ernest George Ravenstein, angol-német földrajztudós és katona volt. Az elmélet alapja alapvetően az, hogy a potenciális migránsokat a célországban meglévő, általuk vonzónak vélt tényezők bevándorlásra sarkalják, míg ennek ellentétéként a hazájukban tapasztalt taszító tényezők kivándorlásra ösztönzik. A migráció volumenét és irányát alapvetően ezen összetevők határozzák meg (Hautzinger et al., 2014:24-25; vö. Grigg, 1977).

A nagymintás ifjúságkutatásban a vándorlási szándékot befolyásoló vonzó és taszító tényezők minden esetben komplex módon jelennek meg, a kutatás ered-

ményei azt mutatják, hogy a fiatalok elvándorlási tervei alapvetően a gazdasági előnyökön alapulnak. A kivándorlást tervező fiatalok ugyanis többségében anyagi, megélhetési okból hagynák el Magyarországot, még ha a korábbi vizsgálatok eredményeihez képest jelentős csökkenés is tapasztalható ezen a téren. A második leggyakoribb okként az itthoni lehetőségek hiányát (26 százalék) jelölték meg a fiatalok, s családi okkal 24 százalékuk magyarázta a külföldre költözés szándékát. A maradásra ösztönző tényezők közül a családdhoz való ragaszkodás, az itthoni helyzettel való elégedettség érzése, valamint a félelem tartozik a leggyakrabban választott faktorok közé. Habár a migrációs trendek alakulását az olyan külső körülmények, mint például a koronavírus-járvány és a Brexit is befolyásolják, a fiatalok mobilitását támogató motivációk továbbra is döntően anyagi jellegűek. A mobilitási hajlandósággal kapcsolatos kutatási adatokból kiolvasható egy másik érdekes összefüggés is, amelynek eredményeképpen feltételezhető, hogy a rokonoknak, barátoknak, ismerősöknek, vagyis a fiatalok kapcsolathálózatának jelentős szerepe van a migrációs potenciál alakulására. 2020-ban a migrációt ösztönző legfontosabb öt tényező között szerepeltek a családi okok és a külföldön élő család, barátok, ismerősök megléte. A családi okok szerepe 2012 óta jelentősen megnövekedett, amely a kapcsó-

lathálók növekvő szerepét jelzi, s ha nem is tényleges és egyetlen oka, mégis fontos tényezője a migrációnak. A kapcsolatok szerepét mutatja még, hogy az itthon maradásra motiváló tényezők közül is a legfontosabb a családhoz való ragaszkodás,

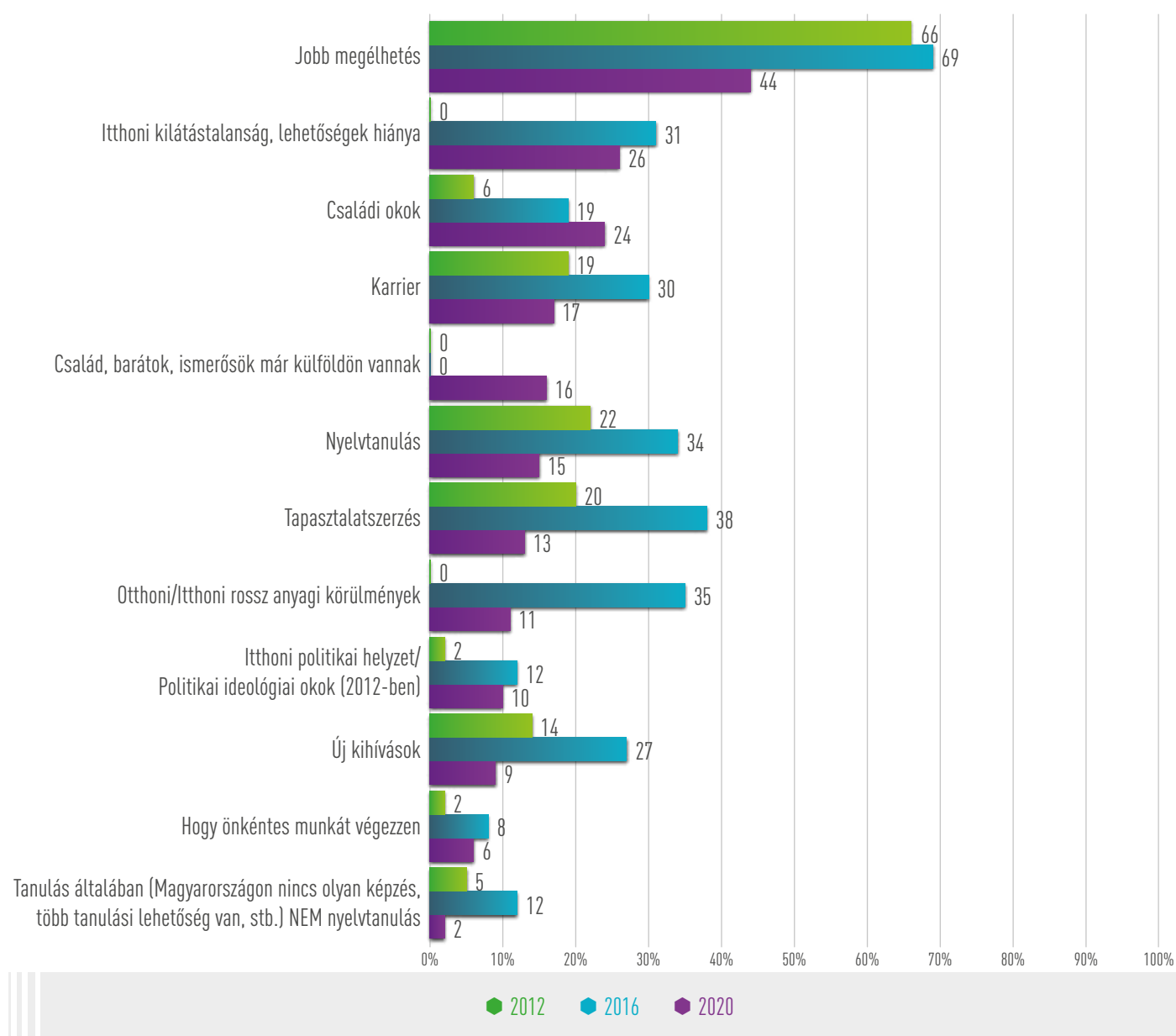
továbbá a fiatalok 15 százalékának fontos a barátaikhoz való ragaszkodás is. Azonban mindenképpen érdemes megemlíteni, hogy ezek a tényezők az elmúlt évtizedben jelentősen veszítettek szerepükből. Ezzel párhuzamosan azonban a mobi-

litást ösztönző tényezők között a családi okok szerepe nőtt (a külföldi kapcsolatokra a korábbi kutatások során nem kérdeztek rá). Mindebből arra következtethetünk, hogy a mai fiatalok kiterjedtebb külföldi kapcsolati hálóval rendelkezhetnek.

19. ábra | A külföldi mobilitást erősítő motivációk

Mi az, amiért (mégis) hajlandó lenne elhagyni az országot hosszabb-rövidebb időre?

N2012=8000, N2016=1995, N2020=2000; százalékos megoszlás

A TÁRSADALMI- ÉS KAPCSOLATI TŐKE SZEREPE A MAGYARORSZÁGI FIATALOK MIGRÁCIÓS POTENCIÁLJÁNAK ALAKULÁSÁBAN

A 2020 őszi végzett nagymintás ifjúságkutatásba a külföldön (ideiglenesen vagy hosszútávon) tartózkodó magyar fiatalok nem kerültek be, így ennek alapján azt nem tudjuk vizsgálni, hogy a ténylegesen megvalósuló elvándorlásban a társadalmi-, valamint a kapcsolati tőkének mekkora szerepe van, azt azonban igen, hogy a jövőre vonatkozó

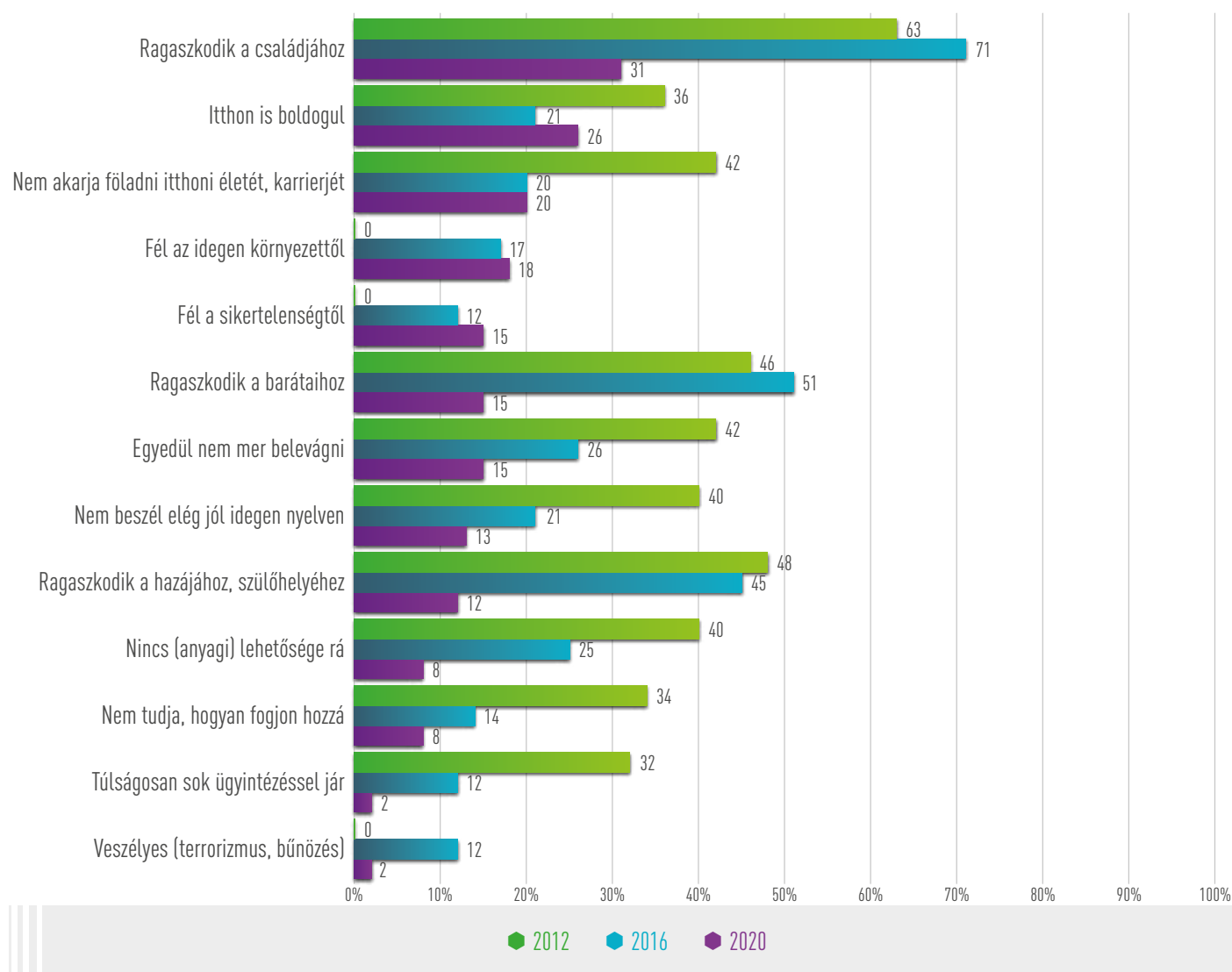
tervekre van-e hatása.

A nemzetközi migráció egy komplex, kontextusfüggő és sokdimenziós folyamat, amelynek számos aspektusát vizsgálták már a magyarországi migrációs kutatásokban is. Ennek egyik fontos vetülete a kapcsolati tőke felőli megközelítés, amely többek között arra segít választ adni, hogy mivel magyarázha-

20. ábra | A külföldi mobilitást gátló tényezők

Milyen okok tartják vissza attól, hogy elhagyja az országot hosszabb-rövidebb időre?

N2012=8000, N2016=1843, N2020=1877; százalékos megoszlás

tó az a jelenség, hogy hasonló egyéni jellemzők, valamint hasonló társadalmi, gazdasági, kulturális és politikai kontextus ellenére mégis különböznek az egyéni migrációs döntések. Vagyis miképpen lehetséges, hogy egyesek a kivándorlás mellett döntenek, míg mások inkább otthon maradnak. Erre a kérdésre sem a mikroszintű, sem pedig a makroszintű megközelítések nem tudnak kielégítő választ nyújtani. Az 1980-as évek elején a push-and-pull klasszikus migrációelméletet számos bíráló érte, amelyek többnyire arra igyekeztek rávilágítani, hogy a modell már nem alkalmas a migráció folyamatát értelmezni, ugyanis míg korábban a migráció fő elemét a munkaerő-migráció jelentette, később mindinkább a családi, rokoni kapcsolatokon keresztül működő migráció vált dominánssá (Gödri, 2010; Boyd, 1989; Zolberg, 1989). A mikro- és a makroszintű megközelítéseket összekapcsoló hálózati elemzés azonban már alkalmasnak bizonyulhat ennek a kérdésnek a megválaszolására. A kapcsolatháló hatását, valamint a benne található kapcsolati tőke nemzetközi vándorlásban játszott szerepét számos empirikus kutatás támasztotta alá, s már az 1960-as évektől kezdve egyre többen vizsgálták a migráns hálózatoknak, a családi, rokoni, baráti kapcsolatoknak a migrációs döntésekre gyakorolt hatását, s arra jutottak, hogy a hálózatokon keresztül elérhető információk és erőforrások

befolyásolják a migrációs döntést (Gödri, 2010:9-45; Litwak, 1960; MacDonald – MacDonald, 1964; Tilly–Brown, 1967; Choldin, 1973; Ritchey, 1976; Moretti, 1999). Azt is megállapították, hogy minél magasabb a migráció várható költsége és kockázata – utazás, szállásszerzés, munkahelykeresés, nyelvi nehézségek, kulturális különbségek, adaptáció költségei, stb.–, annál fontosabb szerepet kapnak a célországban meglévő kapcsolathálók, amelyek csökkenteni tudják ezeket a költségeket (Tilly, 2001; Massey et al., 2012:7-29; Massey – Aysa, 2005). Másfelől a hálózati kapcsolatoknak egyéni és közösségi szinten is kimutatható hatásuk van, ugyanis nagyobb valószínűséggel emigrálnak azok a személyek, akiknek a célországban vannak kapcsolataik, valamint a migráció gyakorisága azokon a helyeken magasabb, ahol sokan rendelkeznek migrációs tapasztalattal, illetve ahol gyakoribb jelenség a migráció (Gödri, 2010; Massey et al, 2012:7-29).

A korábbi magyarországi migrációs potenciállal foglalkozó kutatások is rávilágítottak arra, hogy a kivándorlási szándék és Sik által „migrációs buboréknak” nevezett jelenség között pozitív kapcsolat van. A migrációs buborék fogalma alatt a kivándorolt, külföldön élő vagy kivándorlást tervezőkkel meglévő személyes kapcsolatok hálózatát értette (Sik, 1994; 1998). Az empirikus kutatásokból kiderült, hogy a migrációs tervekkel rendelkező személyek többségének

van külföldön élő családtagja vagy barátja, vagyis a migrációs potenciált a kapcsolati tőke is erősíti. (Gödri, 2010: 36).

A társadalmi-, kapcsolati tőke operacionalizálását megnehezíti, hogy a szakirodalomban nem találunk sem egységes meghatározást, sem pedig széles körben elfogadott mérőeszközt. A fogalom Bourdieu nevéhez köthetően terjedt el Európában az 1970-es és 1980-as években, s a szerző az egyes – gazdasági, kulturális, társadalmi – tőkefajták egymásba történő átválthatóságát, „rekonverziójának” folyamatait vizsgálva úgy vélte, hogy bizonyos feltételek mellett a társadalmi és kulturális tőke gazdasági tőkévé váltható. Társadalmi tőke alatt az egy csoporthoz való tartozáson alapuló aktuális és potenciális erőforrásokat értette. Meglátása szerint az egyén társadalmi tőkájének nagysága függ a mozgósítható kapcsolatok hálójának kiterjedésétől, továbbá azon gazdasági, kulturális vagy szimbolikus tőke nagyságától, amelyet a vele kapcsolatban állók birtokolnak (Bourdieu, 1999 [1983]:161). Coleman (1988) szerint is a személyközi kapcsolathálókon keresztül jutnak az emberek társadalmi tőkéhez. Míg a Bourdieu-i értelmezésben a társadalmi tőke a személyes kapcsolatok révén elérhető erőforrás, addig Coleman szerint maguk a kapcsolatok jelentik a társadalmi tőkét. A harmadik klasszikus, Putnam (2000) is a társadalmi tőke kollektív jellegét emeli ki, szerinte a társadalmi tőke fogalmába a

személyes kapcsolatok mellett az erős civil szervezetek (civil szerepvállalás), valamint a bizalom, a kölcsönösség, a szolidaritás, valamint a közintézményekbe vetett bizalom is beletartozik. A különböző megközelítésekben jól látszik, hogy a társadalmi tőke komplex fogalom, amelynek mérésekor több indikátorral kell operálni, az empirikus kutatások nagyrészt azonban a következő elemeket tartalmazzák: bizalom, kapcsolathálók, normák,

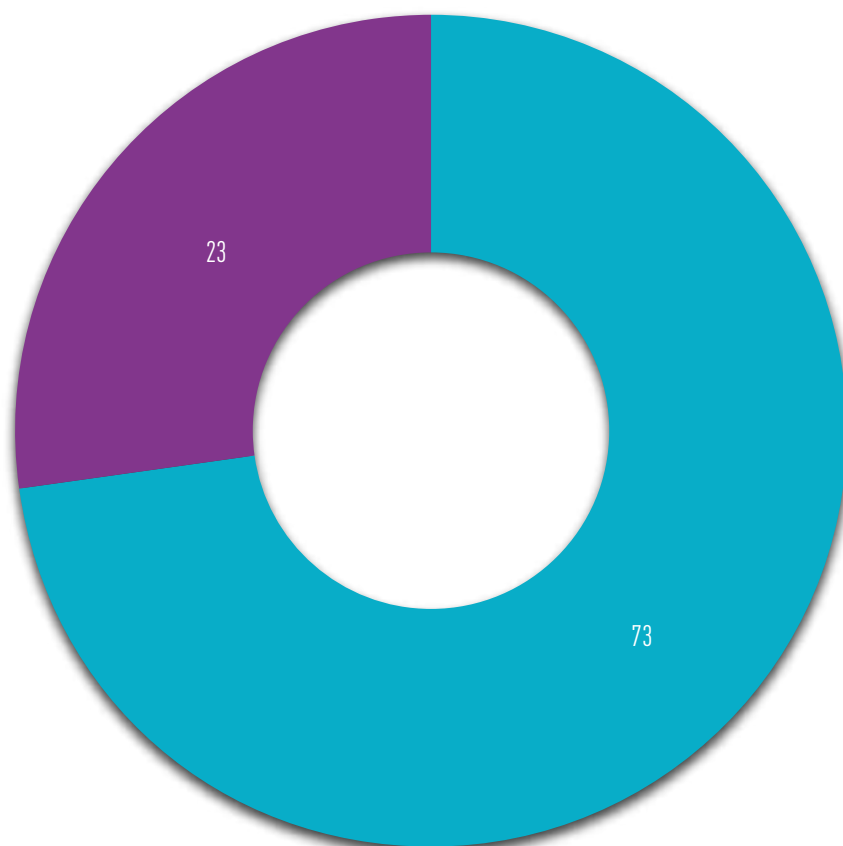
civil részvétel. A társadalmi tőke egyik legfontosabb eleme a kapcsolati tőke, amely a személyes kapcsolatokon keresztül elérhető erőforrásokat jelentik. A kapcsolati tőkét a családi, rokon, baráti, szomszédi, munkatársi, ismerősi kapcsolatok jelenthetik, ugyanakkor a különböző szervezeti tagságot is ide sorolhatjuk (Gödri, 2010:39-43). Mindezek alapján megvizsgáltuk, hogy a kapcsolati-, valamint a tágabb értelemben vett társa-

dalmi tőke mennyiben magyarázza a fiatalok külföldi terveinek alakulását. A megkérdezetteket két csoportba soroltuk: mobilak csoportja: ide azok kerültek, akik jövőtervében valamilyen formában szerepel a külföldre utazás gondolata (külföldi tanulás, munkavállalás rövid- vagy hosszútávon, külföldi letelepedés); nem mobilak csoportja: ide pedig azokat a fiatalokat soroltuk, akik inkább itthon maradnának.

21. ábra | Mobil és nem mobil fiatalok

Tervezi-e?: Hogy a közeljövőben külföldre menjen tanulni? Hogy egy pár hétre, vagy hónapra külföldre menjen dolgozni (ingázni is)? Hogy egy pár évre külföldre megy dolgozni? Hogy külföldön fog élni?

N2020=8000, százalékos megoszlás

■ Nem mobil
 ■ Mobil

A szakirodalom alapján úgy véljük, hogy érdemes a fiatalok migrációs potenciáljára ható dimenziók körébe a társadalmi- és kapcsolati tőke szerepét is bevonni. A társadalmi- és kapcsolati tőke operacionalizálása nem magától értetődő, mindazonáltal igyekeztünk a nagymintás ifjúságkutatásban használt kérdéseket a szakirodalomban is megjelenő tényezők alapján csoportosítani:

A KAPCSOLATI TŐKE SZEREPE A FIATALOK KÜLFÖLDI TERVEINEK ALAKULÁSÁBAN

A kapcsolati tőke szerepét a fiatalok külföldi migrációs terveire különböző indikáto-

3. táblázat | A kapcsolati- és társadalmi tőke indikátorai²⁰

Kapcsolati tőke indikátorai	Társadalmi tőke indikátorai
Kapcsolati hálók	Bizalom (intézményi, személyközi)
Családi kapcsolatok	Értékend
Baráti kapcsolatok	Erős civil szervezetek (civil szerepvállalás)
Külföldi kapcsolatok	
Szervezeti tagság	

rok segítségével vizsgáltuk. Szignifikáns összefüggést ($p \leq 0,001$) láthatunk a fiatalok külföldi migrációs tervei és aközött, hogy vannak-e a környezetében olyan személyek, akik másképpen gondolkodnak: a mobil fiatalok közvetlen környezetében nagyobb arányban találunk olyanokat, akik egészen más politikai meggyőződésűek.

sűek vagy más vallásúak, mint a nem mobil fiatalok esetében. A mobil fiatalok csoportjába tartozók közvetlen környezetében nagyobb arányban vannak más nemzetiségűek és érezhetően szegényebbek vagy gazdagabbak is, ugyanakkor a más társadalmi csoportba tartozó ismerősök nem befolyásolják a fiatalok külföldi terveit.

3. táblázat | A kapcsolati hálók szerepe a migrációs potenciál alakulásában

Vannak-e olyan emberek az Ön közvetlenebb környezetében (akikkel beszélgetni is szokott), akik...?
N2020=8000, százalékos megoszlás

Integritás	Nem mobil	Mobil
egészen más politikai meggyőződésűek	43	53
más vallásúak	44	57
más nemzetiségűek	41	57
érezhetően szegényebbek	56	69
érezhetően gazdagabbak	57	71

²⁰ A különböző változókhoz tartozó kérdéseket lásd a Mellékletben.

A családi állapotot tekintve a nőtlen vagy hajadon, a párjukkal együtt nem élők,

valamint a gyermektelenek között magasabb arányban fordulnak elő külföldi

tervekkal rendelkező fiatalok, az elköteleződés hívei pedig kevésbé mobilak.

4. táblázat | A családi állapot szerepe a migrációs potenciál alakulásában

N2020=8000, százalékos megoszlás

Családi állapot	Nem mobilak	Mobilak
Nőtlen, hajadon	69	84
Házas (együtt is élnek)	14	4
Élettársi kapcsolatban él (együtt is élnek)	17	12
Elvált (külön él házastársától)	0	0
Özvegy	0	0
Van párkapcsolata (akivel nem élnek együtt)	33	40
Nincs gyermeke	83	93

A családi kapcsolatok minősége szempontjából magyarázó erővel a politikai szocializációs hatások bizonyos tényezői, a partnerkapcsolattal való elégedettség, valamint a szabadidős tevékenység rendelkezik. A nem mobil fiatalok konformistábbnak tűnnek a mobil társaikhoz képest abból a szempontból, hogy nagyobb arányban értenek egyet politikai kérdésekben mindkét szülővel (46–40 százalék), va-

lamint csak az egyik szülővel (15–13 százalék), miközben akik csak részben (28–22 százalék), vagy egyik szülővel sem értenek egyet (7–6 százalék), valamint nem ismerik a szüleik politikai nézeteit (9–8 százalék), nagyobb valószínűséggel tartoznak a mobil fiatalok csoportjába. Azok a fiatalok, akik nem terveznek sem rövid- sem hosszútávon külföldre menni, inkább elégedetteknek érzik magukat a

partnerkapcsolataikkal (teljes mértékben: 34–32 százalék, inkább elégedett: 29–26 százalék), míg a külföldre vágyók nagyobb arányban elégedetlenek (8–6 százalék), vagy teljes mértékben elégedetlenek a partnerkapcsolataikkal (9–8 százalék). A szabadidejüket leggyakrabban a családtagokkal töltő fiatalok között többen vannak, akik inkább Magyarországon képzelik el a jövőjüket.

5. táblázat | A családi kapcsolatok szerepe a migrációs potenciál alakulásában

N2020=8000, százalékos megoszlás

A családi kapcsolatok minősége	Nem mobilak	Mobilak
A jó családi kapcsolatok kelljenek ahhoz, hogy ne kelljen a jövő miatt aggódni	41	54
Az elmúlt 10 évben javultak a családja belső viszonyai	14	13
A következő 10 évben javulnak a családja belső viszonyai	24	25
Megfelel eszményeinek szülei élete	49	51
Politikai kérdésekben mindkét szülőjével egyetért	46	40
Politikai kérdésekben csak az egyik szülőjével ért egyet	15	13
Politikai kérdésekben csak részben ért egyet velük	22	28
Politikai kérdésekben egyikőjükkel sem ért egyet	6	7
Nem ismeri a szülei politikai nézeteit	8	9
Családjával rendszeresen beszél közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról	11	13
Családjával alkalmanként beszél közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról	63	64
Családjával soha nem beszél közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról	26	21
Teljes mértékben elégedett a partnerkapcsolataival	34	32
Inkább elégedett a partnerkapcsolataival	29	26
Egyáltalán nem elégedett a partnerkapcsolataival	6	9
Inkább nem elégedett a partnerkapcsolataival	6	8
A családja egyáltalán nem fontos, mint információforrás	4	1
A családja inkább nem fontos, mint információforrás	4	2
A családja inkább fontos, mint információforrás	25	25
A családja teljes mértékben fontos, mint információforrás	54	58
A szabadidejében leggyakrabban a családjával van hétköznapiak	50	38
A szabadidejében leggyakrabban a családjával van hétvégén	55	46

A kortárs szocializációs hatásoknak nincs jelentősebb hatása a fiatalok migrációs potenciáljára, mégis a mobil fiatalok esetében úgy tűnik, mintha a baráti kapcsolatok fontosab-

bak lennének az életükben: valamivel több időt töltenek a barátaikkal szabadidejükben, többet beszélnek rendszeresen és alkalmanként is közéleti kérdésektől a közeli ismerőse-

ikkel, s barátaikra teljes mértékben fontos információforrásként tekintenek. Továbbá többen elégedettek teljes mértékben a baráti kapcsolataikkal is.

6. táblázat | A baráti kapcsolatok szerepe a migrációs potenciál alakulásában

N2020=8000, százalékos megoszlás

A baráti kapcsolatok minősége	Nem mobilak	Mobilak
A szabadidejében leggyakrabban a barátaival van hétvégén	48	52
A szabadidejében leggyakrabban a barátaival van hétköznap	42	43
Barátaival, közvetlen ismerőseivel rendszeresen beszél közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról	8	12
Barátaival, közvetlen ismerőseivel alkalmanként beszél közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról	59	60
Barátaival, közvetlen ismerőseivel soha nem beszél közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról	33	27
Teljes mértékben elégedett a baráti kapcsolataival	39	48
Inkább elégedett a baráti kapcsolataival	38	34
Egyáltalán nem elégedett a baráti kapcsolataival	1	1
Inkább nem elégedett a baráti kapcsolataival	4	3
A barátai egyáltalán nem fontosak, mint információforrás	4	1
A barátai inkább nem fontosak, mint információforrás	5	1
A barátai inkább fontosak, mint információforrás	34	32
A barátai teljes mértékben fontosak, mint információforrás	40	49

A külföldi kapcsolatok jelentős hatása mutatható ki a migrációs potenciálra ($p \leq 0,001$), vagyis azoknak, akiknek élnek magyar

rokonai és közeli barátai a Magyarországgal szomszédos országokban, jellemzőbben vannak külföldi terveik is. A nemzetközi

és hazai szakirodalommal összhangban tehát a külföldi kapcsolatok növelik a magyar fiatalok migrációs potenciálját.

7. táblázat | A külföldi kapcsolatok, tapasztalat szerepe a migrációs potenciál alakulásában

N2020=8000, százalékos megoszlás

Külföldi kapcsolatok	Nem mobil	Mobil
Élnek magyar rokonai és közeli barátai a Magyarországgal szomszédos országokban (Ausztriában, Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában, Szerbiában, Horvátországban, Szlovéniában)	7	18
Élnek magyar rokonai a Magyarországgal szomszédos országokban (Ausztriában, Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában, Szerbiában, Horvátországban, Szlovéniában)	6	11
Élnek magyar, közeli barátai a Magyarországgal szomszédos országokban (Ausztriában, Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában, Szerbiában, Horvátországban, Szlovéniában)	10	19
Nem élnek magyar rokonai és közeli barátai a Magyarországgal szomszédos országokban (Ausztriában, Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában, Szerbiában, Horvátországban, Szlovéniában)	76	48
Tanult külföldön	1	4
Nem tanult külföldön	99	95

A szervezeti tagság esetében egy dimenzióknak van pozitív kapcsolata a fiatalok nemzetközi mobilitással, ez pedig a valamely egyesülethez, alapítványhoz, önkéntes társuláshoz, csoporthoz, mozgalomhoz, közösséghez való kapcsolódás: szignifikánsan és pozitívan hat a migrációs potenciálra, vagyis növeli azt, ha valaki a kérdezést megelőző egy év során kapcsolódott valamely fentebb felsorolt szervezethez.

8. táblázat | Szervezeti tagság szerepe a migrációs potenciál alakulásában

N2020=8000, százalékos megoszlás

Szervezeti tagság	Nem mobil	Mobil
Az elmúlt egy év során kapcsolódott valamilyen egyesülethez, alapítványhoz, önkéntes társuláshoz, csoporthoz, mozgalomhoz, közösséghez	4	8
Az elmúlt egy év során nem kapcsolódott semmilyen egyesülethez, alapítványhoz, önkéntes társuláshoz, csoporthoz, mozgalomhoz, közösséghez	95	88
A helyi (lakóhelyén működő) klubok, társadalmi szervezetek, vallási közösségek egyáltalán nem fontosak, mint információforrás	26	29
A helyi (lakóhelyén működő) klubok, társadalmi szervezetek, vallási közösségek inkább nem fontosak, mint információforrás	16	17
A helyi (lakóhelyén működő) klubok, társadalmi szervezetek, vallási közösségek inkább fontosak, mint információforrás	23	17
A helyi (lakóhelyén működő) klubok, társadalmi szervezetek, vallási közösségek teljes mértékben fontosak, mint információforrás	6	9
Részt vett már tehetséggondozó programban, pályázott már ilyen programra	4	7
Nem vett részt tehetséggondozó programban, de pályázott már ilyen programra	3	4
Nem vett részt és nem is pályázott még tehetséggondozó programba	92	87
Részt vett már felzárkózási programba	2	3
Nem vett részt még felzárkózási programba, de jelentkezne	4	5
Nem vett részt még felzárkózási programba, és nem is jelentkezne	92	91

A TÁRSADALMI TŐKE SZEREPE A FIATALOK KÜLFÖLDI TERVEINEK ALAKULÁSÁBAN

Érdekes eredmény, hogy a feltételezésünkkel ellentétben sem a közintézményekben való bizalom, sem pedig a személyközi bizalom nincs hatással a fiatalok migrációs potenciáljára. Ettől függetlenül a mobilis fiatalok összességében bizalmatlanabbnak tűnnek a nem mobil társaikhoz képest, legalábbis ami a közintézményeket illeti. A személyközi bizalom esetében sem látunk jelentős különbségeket a mobil és nem mobil fiatalok között, habár a családban, szomszédokban, ismerősökben, munkatársakban és iskolatársakban némileg jobban megbíznak azok a fiatalok, akiknek vannak külföldi terveik.

9. táblázat | Az intézményi bizalom szerepe a migrációs potenciál alakulásában

Mennyire bízik Ön a következőkben: „egyáltalán nem” válaszok

N2020=8000, százalékos megoszlás

Intézményi bizalmatlanság	Nem mobil	Mobil
Egyáltalán nem bízok az Alkotmánybíróságban	9	11
Egyáltalán nem bízok a Köztársasági Elnökben	11	16
Egyáltalán nem bízok az Országgyűlésben	13	19
Egyáltalán nem bízok a kormányban	15	23
Egyáltalán nem bízok a politikusokban	19	27
Egyáltalán nem bízok a civil szervezetekben	9	7
Egyáltalán nem bízok a honvédségben	7	6
Egyáltalán nem bízok az egyházakban általában	13	20
Egyáltalán nem bízok a rendőrségben	6	6
Egyáltalán nem bízok a bíróságokban	9	10
Egyáltalán nem bízok a település (kerület) polgármesterében	7	8
Egyáltalán nem bízok a bankokban, biztosítóknak	14	18
Egyáltalán nem bízok a nonprofit szervezetekben, NGO-kban	12	11

10. táblázat | A személyközi bizalom szerepe a migrációs potenciál alakulásában

N2020=8000, százalékos megoszlás

Személyközi bizalom	Nem mobil	Mobil
Van olyan személy az életében, akiben feltétel nélkül megbízok	80	85
Teljes mértékben megbízok az emberekben	8	7
Teljes mértékben megbízok a családjában	68	73
Teljes mértékben megbízok a szomszédokban	20	21
Teljes mértékben megbízok az ismerőseiben	28	30
Teljes mértékben megbízok a munkatársaiban, iskolatársakban	17	23
Teljes mértékben megbízok azokban a személyekben, akikkel először találkozok	8	6

A normák, értékrend kapcsán megvizsgáltuk, hogy milyen hatással van a migrációs potenciálra az, ahogy a fiatalok az érvényesüléshez szükséges tényezőkről vélekednek. A lehetséges 18 szükséges érvényesülési szempont közül mindegyik olyan, amely ténylegesen kapcsolatban áll a nemzetközi mobilitással.

A mobil és a nem mobil csoportba sorolt fiatalok hasonlóan ítélik meg a siker kulcsát, ugyanakkor a sorrendben látunk némi eltérést. Azok a fiatalok, akik szerint elsősorban összeköttetésre, jó kapcsolatokra és ismeretségre van szükség az érvényesüléshez, nagyobb arányban mobilak, míg a nem mobilak sorrendjében az

első helyet a tudás, iskola, diploma és felkészültség szerezte meg. A mobil társaikhoz képest a jövőjüket otthon tervezők némileg fontosabbnak ítélik a jó szakmát, a biztos, jó munkahelyet és a kemény munkát, míg a külföldi tervekkel rendelkező társaik a személyes tulajdonságokat, valamint a nyelvtudást.

11. táblázat | Értékrend szerepe a migrációs potenciál alakulásában

Kérem, mondja meg, hogy véleménye szerint mi szükséges ahhoz, hogy az ember érvényesülhessen a mai magyar társadalomban? Mi a legfontosabb?

N2020=8000, százalékos megoszlás

Szükséges dolgok az érvényesüléshez	Nem mobil	Mobil
Összeköttetés, jó kapcsolatok, ismeretség	12	18
Tudás, iskola, diploma, felkészültség	13	13
Személyes tulajdonságok (akaraterő, ambíció, rátermettség)	9	10
Szakma, jó szakma	12	9
Biztos (jó) munkahely	9	7
Pénz, anyagiak	6	7
Kemény munka	8	5
Nyelvtudás	3	5
Ügyeskedés, leleményesség	4	5
Egyéni szerencse	5	4
Vállalkozó szellem	3	4
Becsület, erkölcs	3	3
Jómódú szülők	2	3
Digitális technológia ismerete	2	2
Egészség	3	2
Könyöklés, pofátlanság	2	2
Tisztességtelen út, rablás	1	1
Jó modor	2	0

Általánosságban megfogalmazható, hogy az önkéntes munkát végzők inkább mobilak, azonban

magyarázó erővel csupán azok a típusú önkéntes tevékenységek rendelkeznek, amelyek során

a fiatal rokonoknak vagy közös hobbi, érdeklődés alapján ismert ismerősnek.

12. táblázat | Az önkéntesség, civil aktivitás szerepe a migrációs potenciál alakulásában

N2020=8000, százalékos megoszlás

Önkéntesség, civil aktivitás	Nem mobil	Mobil
Önkénteskedett már civil, nonprofit szervezetben	42	44
Önkénteskedett már önkormányzati vagy állami fenntartású intézményben	26	30
Önkénteskedett már egyházban vagy egyházi szervezetben	10	13
Önkénteskedett már cégben, vállalatban, gazdasági szervezetben	6	13
Az elmúlt évben rokonoknak segített önkéntes tevékenységgel	32	40
Az elmúlt évben munkatársnak / osztálytársnak segített önkéntes tevékenységgel	18	30
Az elmúlt évben közös hobbi, érdeklődés alapján ismert ismerősnek segített önkéntes tevékenységgel	7	16
Az elmúlt évben szomszédnak / lakótársnak segített önkéntes tevékenységgel	22	28
Az elmúlt évben nagyobb közösségnek segített önkéntes tevékenységgel	7	10
Az elmúlt évben olyan egyéb ismerősnek, aki nem rokona, segített önkéntes tevékenységgel	12	19
Az elmúlt évben ismeretlen magánszemélynek segített önkéntes tevékenységgel	7	13

ÖSSZEFOGLALÁS

A korábban felvázolt definíció és módszertani nehézségek miatt a célcsoport nehezen érhető el, így kimaradtak a vizsgálatból azok a fiatalok, akik már meghozták a döntést és külföldön tartózkodnak rövidebb- vagy hosszabb távon, vagy akik a végleges letelepedés mellett döntöttek. Ennek eredményeképpen csak azokat a fiatalokat tudtuk bevonni az elemzésbe, akik Magyarországon élnek, s ezáltal a tényleges elvándorlásban szerepet játszó tényezőket nem tudtuk vizsgálni, csak azokat, amelyek a jövőterveket befolyásolhatják. Mindebből következően feltételezhetjük, hogy a ténylegesen kivándoroltak döntésében a vizsgált dimenziók (kapcsolati- és társadalmi tőke) más hangsúllyal is megjelenhetnek. Másrészt az elvándorlás mögötti okok komplexek, többdimenziósak, amelyekre az egyéni preferenciákon kívül az olyan exogén változások is hatást gyakorolnak, mint például a koronavírus-járvány vagy a gazdasági válságok.

A feltételezéseinkkel ellentétben a társadalmi- és kapcsolati tőkének a vártnál kisebb a

jelentősége a fiatalok migrációs potenciáljára. A családi és kortárs szocializációs hatások közül érdekes módon a barátoknak, ismerősöknek nincs jelentős hatásuk a fiatalok külföldi terveinek alakulására, a családnak viszont igen. Minél több időt tölt egy fiatal a családjával szabadidejében, minél elégedettebbnek érzi a partnerkapcsolatait, valamint minél inkább egyetért politikai kérdésekben a szüleivel, annál valószínűbb, hogy inkább Magyarországon képzei el a jövőjét. A társadalmi közeg integráltsága is pozitívan befolyásolja a fiatalok külföldi terveit: ha a megkérdezettek környezetében vannak olyan személyek, akik másképpen gondolkodnak, vagyis egészen más politikai meggyőződésűek vagy más vallásúak, akkor az növeli annak esélyét, hogy a jövőterveikben a kivándorlás szerepet kapjon. A migrációs potenciált befolyásoló tényezők többváltozós elemzése megerősítette, hogy a kapcsolat-hálóknak fontos szerepük van, ugyanis nagyobb valószínűséggel vándorolnak ki azok a személyek, akiknek vannak külföldi kapcsolataik: vagyis mobilabbak azok a fiatalok, akiknek élnek

magyar rokonai és közeli barátai a Magyarországgal szomszédos országokban. Az egyik legmeglepőbb eredmény, hogy a hipotézisünkkel ellentétben sem a személyközi, sem pedig az intézményi bizalom nem játszik szerepet a fiatalok emigrációs terveinek alakulásában, azonban a fiatalok által észlelt társadalmi értékrend és normák, valamint a nemzetközi mobilitás között pozitív a kapcsolat. Vagyis a jövőterveiket befolyásolja az, hogy miképpen vélekednek, milyen tényezők szükségesek ahhoz, hogy az ember érvényesülhessen a mai magyar társadalomban. Míg az önkéntesség kevésbé, a szervezeti tagság szignifikánsan hat a migrációs potenciálra.

Összességében elmondható, hogy a társadalmi- és kapcsolati tőke szerepének vizsgálata – a fentebb említett okoknak is köszönhetően – lényegesen nem vittek közelebb ahhoz a kérdéshez, hogy mivel magyarázható, hogy hasonló egyéni jellemzők, valamint hasonló társadalmi, gazdasági, kulturális és politikai kontextus ellenére mégis különböznek az egyéni migrációs döntések.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bába K. (2008): Földrajzi mobilitás, migráció. Új ifjúsági Szemle, nyár-ősz: 115–120.
- Boyd, M. (1989): Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas. International Migration Review, 23(3): 638–670.
- Bourdieu, P. (1999, 1983): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In Angelusz R.(szerk.): A társadalmi rétegződés komponensei. Válogatott tanulmányok. Budapest: Új Mandátum, 156–177.
- Choldin, H. M. (1973): Kinship Networks in the Migration Process. International Migration Review, 7: 163–176.
- Coleman, S. J. (1988): Social Capital in the Creation of Human Capital. American Journal of Sociology 94: 95–120.
- Fassmann, H. – Gruber, E. – Németh. Á. (2018): Conceptual framework for the study of youth migration in the Danube region. YOUMIG Working Paper No. 1. https://www.interreg-danube.eu/uploads/media/approved_project_output/0001/13/85f6d084e0981d440cf80fcd5f551c8b6f97467.pdf (letöltve: 2022. 03.08.)
- Florida, R. (2002): The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life. New York, Basic Books
- Gertler, M. – Florida, R. – Gates, G. – Vinodrai, T. (2002): Competing on Creativity: Placing Ontario's Cities in North American Context. Toronto, Ontario Ministry of Enterprise, Opportunity and Innovation and the Institute for Competitiveness and Prosperity
- Gödri, I. (2010): Migráció a kapcsolatok hálójában: A kapcsolati tőke és a kapcsolatháló jelenléte és szerepe az ezredvégi magyarországi bevándorlásban Budapest: KSH Népeségstudományi Kutatóintézet.
- Grigg, D. B. (1977): E. G. Ravenstein and the 'Laws of Migration'. Journal of Historical Geography, 3(1), 1977: 41–54.
- Halász I. (2011): A nemzetközi migráció és a közigazgatás. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem.
- Hautzinger Z. – Hegedüs J. – Klenner Z. (szerk.) (2014): A migráció elmélete. Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem.
- Illés S. – Kincses Á. (2009): Migráció és cirkuláció. Statisztikai Szemle, 87(7-8): 729–747.
- KSH: A magyarok vándorlása a statisztikák szerint
- Litwak, E. (1960): Geographical Mobility and Extended Family Cohesion. American Sociological Review, 25: 9–21.
- L. Rédei M. (2001): Demográfia. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Lőrincz A. – Zámbó K. (2019): Migrációs ismeretek. Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem.
- MacDonald, J. S. – MacDonald, L. D. (1964): Chain migration, ethnic neighborhood formation and social networks. The Milbank Memorial Fund Quarterly, 42(1): 82–97.
- Masey, D.S. – Arango, J. – Hugo, G. – Kouaouci, A. – Pellegrino, A. – Taylor, J. E. (2012): A nemzetközi migráció elméletei: áttekintés és értékelés. In Sik Endre (szerk.): A migráció szociológiája. Budapest: ELTE TáTK, 7–29.

Massey, D. S.–Aysa, M. (2005): Social Capital and International Migration from Latin America. Paper presented at Expert group meeting on international migration and development in Latin America and the Caribbean, Population Division United Nations, Mexico City, 30 November–2 December 2005.

Melegh, A. (2004): Munkások vagy migránsok? Globalizáció és migráció a társadalomtudományi irodalom tükrében. *Eszmélet*, 16 (62), 83–101.

Moretti, E. (1999): Social Networks and Migrations: Italy 1876–1913. *International Migration Review*, 33(3): 640–657.

Putnam, R. D. (2000): *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.

Ritchey, P. N. (1976): Explanations of Migration. *Annual Review of Sociology*, 2: 363–404.

Ruff, T. (2013): Ifjúsági mobilitás: hajlandóság, lehetőségek és tervek. In Székely L. (szerk.) *Magyar ifjúság 2012: tanulmánykötet*. Budapest: Kutatópont, 152–178.

Ruff, T. (2022): Mobilitási tervek és gyakorlatok. In Székely, L. (szerk.) *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején: Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest: Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft., 141–158.

Sik E. (1992): A társadalmi előnyök rekonverziója a menekülés során. *Szociológiai Szemle*, 1: 63–73.

Sik E. (1994): (Ki)vándorlási szándékok Magyarországon 1993-ban. In Sik E.–Tóth J. (szerk.): *Jönnék? Mennek? Maradnak?* Budapest: MTA PTI Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve 1993: 40–49.

Sik E. (1998): A migrációs potenciál a mai Magyarországon. *Európai Tükör*, 3(2): 84–106.

Szabó A. F. (2006): *A nemzetközi migráció és korunk biztonságpolitikai kihívásai*. Budapest: Zrínyi Kiadó.

Szalayné Sándor E. (2009): Bevándorlási politika az Európai Unióban és Magyarországon: „Munkaerőt hívtunk és emberek jöttek”. http://www.publikon.hu/application/essay/500_1.pdf (letöltve: 2022. 03.08.)

Szalkai A. (2010): A kényszermigráció biztonságpolitikai kockázata a 21. század elején. *Nemzet és Biztonság*, 3: 58–69.

Tilly, C. (2001): Áthelyeződött hálózatok. In Sik E. (szerk.): *A migráció szociológiája*. Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium, 89–103.

Tilly, C. – Brown, C. H. (1967): On Uprooting, Kinship, and the Auspices of Migration. *International Journal of Comparative Sociology*, 8: 139–164.

Tóth J. (2001): A nemzetközi migráció jogi alapjai. In Lukács Éva – Király Miklós (szerk.): *Migráció és az Európai Unió*. Budapest: Szociális és Családügyi Minisztérium.

United Nations (1998): *Recommendations on Statistics of International Migration. Revision 1, Statistical Papers, Series M, No. 58*.

Várhalmi Z.–Kováts A. (2014): Módszertani problémák a migrációkutatásban. In Kováts A.–Várhalmi Z. (szerk.): *A válaszhiányok kezelésétől a résztvevő megfigyelésig: Módszertani problémák a migrációkutatásban*. Budapest: Nemzetközi Összehasonlító Kutatásokat Támogató Alapítvány, 9–42.

Zolberg, A. (1989): The Next Waves: Migration Theory for a Changing World. *International Migration Review*, 23(3): 403–430.

MELLÉKLET

13. táblázat | A társadalmi tőke indikátorai

Társadalmi tőke indikátorai	
Erős civil szervezetek (civil szerepvállalás)	Önkénteskedett-e Ön valamilyen szervezet, intézmény szervezésében?
A következőkben felsoroltak közül ki(k)nek segített Ön önkéntes tevékenységgel az elmúlt évben?	26
Kapcsolódott-e az elmúlt egy év során valamilyen egyesülethez, alapítványhoz, önkéntes társuláshoz, csoporthoz, mozgalmhoz, közösséghez?	10
Bizalom (intézményi, személyközi)	Mennyire bízik Ön a következőkben: egyáltalán nem, inkább nem, inkább igen vagy teljes mértékben? Az Alkotmánybíróságban; a Köztársasági Elnökben; az Országgyűlésben; a kormányban; a politikusokban; a civil szervezetekben; a honvédségben; az egyházakban általában; a rendőrségben; a bíróságokban; a település (kerület) polgármesterében; a bankokban, biztosítóknak; a nonprofit szervezetekben, NGO-kban; általában az emberekben; az Ön családjában; szomszédokban; ismerőseiben; munkatársai-ban/iskolátársakban; azokban a személyekben, akikkel először találkozik?
Értékrend	Kérem, mondja meg, hogy véleménye szerint mi szükséges ahhoz, hogy az ember érvényesülhessen a mai magyar társadalomban? Mi a legfontosabb?
Az elmúlt évben munkatársnak / osztálytársnak segített önkéntes tevékenységgel	18
Az elmúlt évben közös hobbi, érdeklődés alapján ismert ismerősnek segített önkéntes tevékenységgel	7
Az elmúlt évben szomszédnak / lakótársnak segített önkéntes tevékenységgel	22
Az elmúlt évben nagyobb közösségnek segített önkéntes tevékenységgel	7
Az elmúlt évben olyan egyéb ismerősnek, aki nem rokona, segített önkéntes tevékenységgel	12
Az elmúlt évben ismeretlen magánszemélynek segített önkéntes tevékenységgel	7

14. táblázat | A kapcsolati tőke indikátorai

Kapcsolati tőke indikátorai	
Kapcsolati hálók	Vannak-e olyan emberek az Ön közvetlenebb környezetében (akikkel beszélgetni is szokott), akik...? egészen más politikai meggyőződésűek, mint Ön; más vallásúak, mint Ön; más nemzetiségűek, mint Ön; (érezhetően) szegényebbek, mint Ön; (érezhetően) gazdagabbak, mint Ön?
Családi kapcsolatok	Mi az Ön jelenlegi családi állapota?
Hány vér szerinti gyermeke született Önnek összesen?	10

Arra lennének kíváncsiak, hogy az alább felsorolt tényezők mennyiben járulnak hozzá, hogy ne kelljen aggódnia jövője miatt?: jó családi kapcsolatok (pl. szerető társra találna, családjában jó hangulat, szeretet lenne).	Mennyire bízik Ön a következőkben: egyáltalán nem, inkább nem, inkább igen vagy teljes mértékben? Az Alkotmánybíróságban; a Köztársasági Elnökben; az Országgyűlésben; a kormányban; a politikusokban; a civil szervezetekben; a honvédségben; az egyházakban általában; a rendőrségben; a bíróságokban; a település (kerület) polgármesterében; a bankokban, biztosítóknál; a nonprofit szervezetekben, NGO-kban; általában az emberekben; az Ön családjában; szomszédokban; ismerőseiben; munkatársaiban/iskolatársaiban; azokban a személyekben, akikkel először találkozik?
Mindent egybevetve, véleménye szerint az elmúlt 10 évben hogyan alakult az Ön családjának belső viszonyai?	Kérem, mondja meg, hogy véleménye szerint mi szükséges ahhoz, hogy az ember érvényesülhessen a mai magyar társadalomban? Mi a legfontosabb?
És ha a jövőre gondol, mit tart valószínűnek a következő 10 évben hogyan fog alakulni az Ön családjának belső viszonyai?	18
Az ember különbözőképpen ítélheti meg azt, amilyen elvek szerint szülei élnek. Megfelel-e az Ön eszményeinek szülei élete?	7
Politikai kérdésekben Ön mennyire ért egyet a szüleivel?	22
Milyen gyakran szokott Ön a családjával közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról beszélgetni?	7
Mennyire elégedett Ön a következő dolgokkal?: Partnerkapcsolataival	12
Összességben mennyire fontos(ak) az Ön számára a ..., mint információforrás? Tehát mennyire fontos az Ön számára a mint információforrás? : A családja?	7
Mit csinál leggyakrabban a szabadidejében hétköznapokon?: Családjával van (szüleivel, testvéreivel, gyermekeivel)	
Mit csinál leggyakrabban a szabadidejében hétvégeken?: Családjával van (szüleivel, testvéreivel, gyermekeivel)	
Baráti kapcsolatok	Mit csinál leggyakrabban a szabadidejében hétköznapokon? : A barátaival lóg, beszélget, stb. NEM ONLINE
Mit csinál leggyakrabban a szabadidejében hétvégeken? : A barátaival lóg, beszélget, stb. NEM ONLINE	
És a barátaival, közvetlen ismerőseivel milyen gyakran szokott közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról beszélgetni?	
Mennyire elégedett Ön a következő dolgokkal? : Baráti kapcsolataival	
Összességben mennyire fontos(ak) az Ön számára a ..., mint információforrás? Tehát mennyire fontos az Ön számára a mint információforrás? : A barátai?	
Külföldi kapcsolatok	Élnek-e magyar rokonai, közeli barátai a Magyarországgal szomszédos országokban (Ausztriában, Szlovákiában, Ukrajnában, Romániában, Szerbiában, Horvátországban, Szlovéniában)?
Tanult-e valaha külföldön?	
Szervezeti tagság	Kapcsolódott-e az elmúlt egy év során valamilyen egyesülethez, alapítványhoz, önkéntes társuláshoz, csoporthoz, mozgalomhoz, közösséghez?
Összességben mennyire fontos(ak) az Ön számára a ..., mint információforrás? Tehát mennyire fontos az Ön számára a mint információforrás?: A helyi (lakóhelyén működő) klubok, társadalmi szervezetek, vallási közösségek?	
Részt vett-e tehetséggondozó programban, pályázott-e ilyen programra (valaha)?	
Részt vett-e felzárkózási programban, jelentkezne-e ilyen programra (valaha)?	

KÉP: JEFFERY RUNSE • UNSPLASH

KOVÁCS-MAGOSI ORSOLYA – SZÉKELY LEVENTE

A magyarországi klímageneráció nyomában

BEVEZETÉS

Napjaink egyik legösszetettebb globális tudományos és társadalmi kihívása a klímaváltozás. A kérdés jelentőségét igazolják az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) egyre veszjóslóbb jelentései²¹, illetve az utóbbi években megfigyelhető fokozódó médiaviszhang is. Habár a klímaváltozás témája már az 1980-as évektől jelen van az angolszász média napirendjén (Boykoff, 2011), igazán jelentős médiafigyelmet csak 2018 nyarától kapott. Ez volt ugyanis az az időszak, amikor Greta Thunberg, fiatal svéd klímaaktivista a bolygó védelmében tüntetéssorozatot indított a Svéd Parlament épülete előtt.

Greta Thunberg megjelenése sarokköve napjaink klímadiskurzusának, amely a klímaváltozás generációs, vagyis életkori megközelítését sosem látott mértékben erősítette fel. Egyre többször jelentek meg azok a narratívák, amelyek élhetőbb jövőt követelnek a jövő nemzedékének és amelyek számon kérik az idősebbeket korábbi és a jelenben is zajló környezet-

terhelő tetteikért. A Thunberg által indított Fridays For Future nevű mozgalom egy kiemelkedő manifesztációja annak a megváltozott nyilvánosságnak és mediatisztált valóságnak, amelyben az úgynevezett Z generáció egy képviselője még a legérdekesebb célközönség számára is eljuttatta a klímaváltozás üzenetét, – látszólag – egy nagy globális nemzedékké összeforrasztva a világ fiataljait (Magosi, 2020). Ez a fajta globális jelleg, látványosságát tekintve, a világszerte megrendezésre kerülő klímátüntetésekben öltött testet. A Fridays For Future napjainkra több, mint tizennégy millió követőt számlál és hétezeröttszáz városban van jelen, köztük Budapesten is.²² A Thunberg által indított mozgalom leginkább a fiatalokat igyekszik mobilizálni, legfőbb hatóerejét a közösségimédia-platformok adják. A közösségi média jelentős mértékű hatást fejt ki a fiatal generáció politikai elköteleződése is, ezeken az alternatív csatornákon egyszerűen hangot adhat az ember nézeteinek (Prakoso et al., 2021). A közösségi média új korszakot nyitott a szerveződésnek, amelyben egyetlen individuum

rekordidő alatt tömegeket képes cselekvésre hívni.

A 2019. májusától megrendezett globális tüntetéseken a magyarországi ifjúság is szerepet vállalt egészen a COVID-19 megjelenéséig. A járvány hatására azonban a klímadiskurzust, úgy a fősodratú-, mint a közösségi médiában, egycsapásra – meggyőződésünk szerint ideiglenesen – felváltotta a „covid-diskurzus”, amely 2020. elejétől rendre dominálta a híreket. Ebben az új és bizonytalan helyzetben úgy tűnt, hogy a klímaváltozás nehezebben észlelhető és rejtett veszélyei huzamosabb ideig a háttérbe szorulnak (Rauchfleisch et al., 2021). A mozgalmi jelleg és a klímátüntetések a járványügyi korlátozások áldozatául estek és kénytelenek voltak az online térbe vándorolni. Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a nyilvános diskurzusban a két téma – járvány és klímaváltozás – esetenként össze is kapcsolódott, ok-okozati összefüggésekre következtetve.

Az elmúlt időszakban több olyan világméretű esemény történt, illetve történik, amely elég erősnek bizonyulhat ahhoz, hogy Mannheim (1969) szempont-

21 Lásd például: IPCC-AR6 - Sixth Assessment Report, <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>

22 <https://fridaysforfuture.org/>

jai alapján egy adott generáció karakterformáló jegyivé váljon. Az is bizonyos továbbá, hogy úgy a klímaváltozás, mint a világjárvány kérdése nehezen választható el a generációs perspektívától, hiszen a jelen történései döntő mértékben befolyásolják azt, milyen jövőt örököl a ma ifjúsága.

Ez a tanulmány egy helyzetképet ad arról, miként vélekedett a magyar ifjúság (12–29 évesek) a klíma- és környezetvédelmi kérdéseket illetően közvetlenül a COVID-19 járvány kirobbanása előtt, milyen jövőképekkel rendelkeztek ebben az időszakban és mennyire állja meg a helyét az egyre gyakrabban emlegetett generációs feszültség a fiatal és az idősebb generáció között. A tanulmány további célja a járvány és a klímaváltozás okozta mentális teher mértékének összehasonlítása a fiatalok körében.

A klímadiskurzus médiabeli megjelenése

A klímaváltozás két legmeghatározóbb jellemvonása annak összetettsége és interdiszciplinaritása. Ez utóbbit leegyszerűsítve úgy is jellemezhetnénk, hogy a megközelítések nem kizárólag a természettudományos/műszaki kérdésekre korlátozódnak, a társadalomtudományok ugyanúgy fontos vizsgálati területté emelték a területet. A klímaváltozás diskurzusának már több rétegét azonosíthatjuk. Először csak a tudományos életben volt jelen, majd idővel

a különböző környezetvédelmi szervezetek, a média és a kormányközi testületek tevékenységének köszönhetően egyre terebélyesedett a klímaváltozás diskurzusainak száma és jellege (Taylor, 2013).

A társadalomtudományi megközelítésében a kutatások legfőbb fókuszában mindig is a különböző diskurzusok és médiareprezentációk vizsgálatai álltak (Carvalho, 2007; Boykoff, 2008; Nisbet, 2009, Lakoff, 2012, Bhatti et al., 2021.) Azt, hogy a klímadiskurzus megjelenik-e a fősodratú média napirendjén leginkább három tényező befolyásolja: (1) történt-e természeti katasztrófa, (2) megrendezésre került-e csúcstalálkozó és (3) a nemzetközi kapcsolatok terén született-e új szabályozás. Ahogy az első ábrán is láthatjuk, a kiugró értékek mögött olyan események húzódnak meg, amikről akkoriban a világsajtó igen intenzíven tudósított, lásd például a 2008-as földrengéseket (Chino Hills, Reno, Super Tuesday), a 2010-es földrengést Haitin vagy akár a 2019-es amazonasi erdőtüzeket. Greta Thunberg színre lépése előtti kiemelkedőbb eseménynek tekinthetjük az IPCC Éghajlatváltozás 2014 Szintézis Jelentés Döntéshozói Összefoglalóját, a párizsi egyezményt (2015) és Donald Trump, volt amerikai elnök visszavonulását a párizsi egyezményből (2017). Amint az ábra is szemlélteti, ebben az időszakban

(2012–2018) ugyan napirendben volt a téma, de messze nem került a figyelem középpontjába.

A hazai médiát szemlélve hasonló tendencia figyelhető meg. A magyarországi legrégebben alapított és legnagyobb médiafigyelő cég az Observer²³ rendszerezett adatbázisán vizsgálva a „klímaváltozás” kifejezést jól látható a klímaváltozással kapcsolatos diskurzus előtérbe kerülése az utóbbi években.

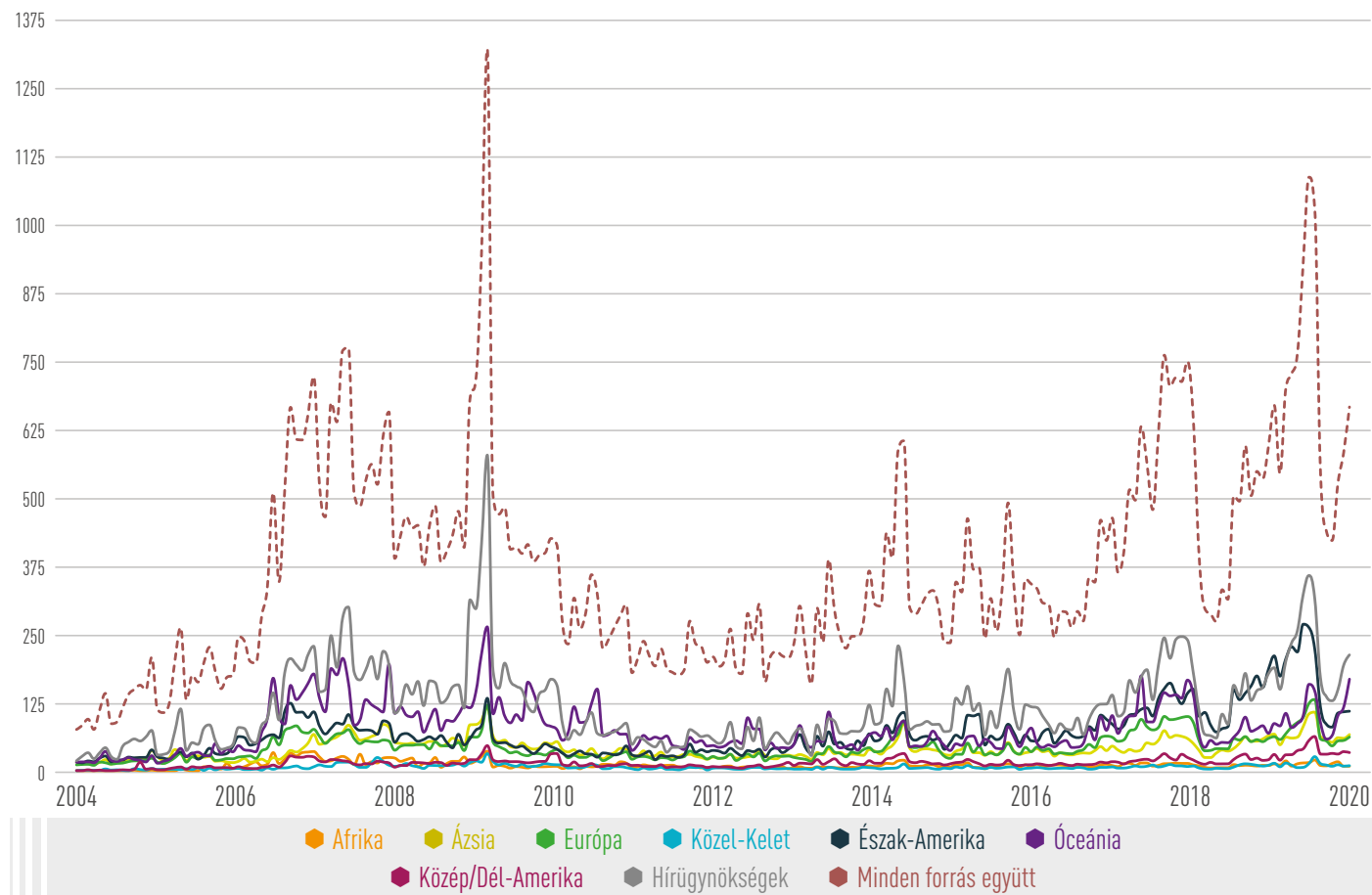
A „klímaváltozás” előfordulása 2016. január és 2019. december között megháromszorozódott (11 063-ról 34 397-re növekedett), és gyakorisága egyre intenzívebb növekedést mutat: míg 2016 és 2017 között 20 százalékos, 2017 és 2018 között már 30 százalékos növekményt találunk. 2018 és 2019 között léptéket vált a növekedés, szinte pontosan kétszeresére emelkedett az előfordulás gyakorisága (Székely, 2020).

Nem pusztán a „klímaváltozás” szó jelent meg többször az elmúlt években, de maga a klímadiskurzus is új terminusokkal bővült, ilyen például a „klímaválság”, „klímakatasztrófa” vagy a „klímatagadó”. A második ábrán az látható, hogy az angolszász médiából átvett és szó szerint magyarra lefordított új klímaszavak 2018–2020 között hány alkalommal szerepeltek a különböző hazai sajtótermékekben (nyomtatott és online cikkekben, rádiós- és televíziós adásokban stb.).

23 Az Observer médialistáján a nyomtatott sajtó esetén több mint 350 sajtótermék, online médiumok esetén közel 900, rádió és televízió esetén 25 csatorna szerepel.

22. ábra | A klímaváltozás és globális felmelegedés médialefedettsége 2004-2020 között

Forrás: MeCCO, 2020

Ezek a kifejezések ma már szerves részét képezik a közbeszédnek, beépültek a szókincsünkbe is. A hírek állandó versenyben vannak azért, hogy

napirenden legyenek – minél hangzatosabb egy új kifejezés, annál nagyobb eséllyel ragadja meg az olvasó figyelmét. A klímadiskurzusról elmondható,

hogy a COVID-19 kitörése előtt ebben a versenyben az élmezőnyben szerepelt úgy a nemzetközi, mint a magyarországi média napirendjén.

15. táblázat | A magyar médiában megjelenő új „klímaszavak” 2018-2020 között

Forrás: Magosi, 2021

Terminus	N	Terminus	N
Greta Thunberg	4 375	Klímasztrájk	595
Klímaválság	3 320	Klímaszorongás	378
Klímakatasztrófa	2 506	Klímatagadó	70
Klímavésszhelyzet	2 455	Ökogyász	16

A KLÍMAVÁLTOZÁS MOZGALMI JELLEGE

A 2018-2020 között megjelent hírek jelentős része a Greta Thunberg által elindított mozgalomhullámról értekezik. A Fridays For Future egyedülnek tekinthető a klímamozgalmak történetében: rendkívül gyorsan, ismert háttérszervezet nélkül tett szert világméretű népszerűsége és követőtáborra. Mindez azonban nem tudott volna megvalósulni a közösségi média előtti világban. Ez az „ökoszisztéma” egyedülálló utat nyitott a mozgalom vezéregyéniségének, Thunberg gyors felemelkedésének. Az állandó tartalomgyártás és tudósítás lehetővé tette, hogy egy globális ikon váljon belőle (Olesen, 2020). Általános jelenséggé is megfigyelhető, hogy az újmédia rapid fejlődésével a fiatal aktivisták sokkal könnyebben tudnak információt terjeszteni és tömegeket mobilizálni, mint maguk a környezetkommunikációs szakemberek (Molder et al., 2021).

A klímamozgalom egyik legfontosabb tényezője a közösségépítés és a kollektív identitás megteremtése. Wielk & Standlee (2021) kutatásában azt vizsgálták, hogyan használja Thunberg közösségépítésre a Twitter-t, és milyen narratívák szükségesek a hatékony mozgósításhoz. A klímamozgalmak robbanás-szerű elterjedésének kulcsa

az érzelmekre ható narratívák alkalmazása, illetve az azonalitás: minden természeti katasztrófát lehetőleg még a történés közben egyidejűleg meg kell osztani a nagyközönséggel. Nairn (2019) a hasonlóan apokaliptikus és reményvesztett narratívákban látja a mobilizálás sikerét az új-zélandi fiatalok között. A „világvége” narratíva a várt hatással ellentétben nem lebénytotta a fiatal generációt, hanem sokkal inkább arra sarkallta, hogy közbelépjenek és a tüntetések által cselekvésre szólítsák fel az idősebbeket, a világ vezetőit. A globális nemzedékké alakulást legjelentősebben a digitális környezetben történő kollektív identitás felerősödése lendíti elő (Nasrin & Fisher, 2021).

A mozgalom az online tér adta lehetőségeknek köszönhetően gyorsan eljutott Magyarországra is, és 2018-ban már megalakult a magyarországi Fridays For Future csoportja. A jelen tanulmányban feldolgozott kutatás adatfelvétele előtt (2019 októberre) összesen három hazai klímátüntetésre került sor.²⁴ A tüntetéseken többségén fiatalok és magasan iskolázott nők vettek részt. A 15 és 19 év közötti tüntetők csaknem a kétharmadát tették ki a résztvevőknek, ezzel megfelelve a nemzetközi tendenciáknak (Mikecz & Oross, 2019).

GENERÁCIÓS FESZÜLTSG

Ha a klímaváltozást generációs perspektívából közelítjük meg, abban az esetben az életkort tekintjük meghatározó tényezőnek, ill. változóknak. Az ilyen jellegű kutatások mindig abból a kérdésfeltevésből indulnak ki, hogy vannak-e olyan csoportjai a társadalomnak, akik jobban érintettek a környezetvédelmi (klímaváltozást érintő) kérdésekben, mint mások. A generációs megközelítés megjelenése a zöld gondolatban azonban korántsem újkeletű szemlélet. Már az ókori világszemléletben is megjelenik az a gondolatiság, hogy milyen földet, jövőt örökölnék az elkövetkező nemzedékek. Ez a gondolatiság azonban csak a huszadik század során szivárog be igazán a környezetvédelembe. Az éghajlatváltozást, mint tudományt sokkal könnyebb a tömegközönség számára úgy értelmezni, a gyermeket érintő potenciális veszélyeket helyezzük az előtérbe (White, 2017).

Thunberg színre lépésével a klímaváltozás diskurzusa összekapcsolódott a generációs narratívával, ami az utóbbi időszakban megjelent tudományos művekben is tükröződik. A kutatások egy jelentős része a környezettel kapcsolatos általános magatartást, viselkedési mintákat (environmental beha-

24 2019 március 15., 2019. május 24. és 2019. szeptember 27.

viour) vizsgálja különböző korcsoportok között [Dwidienawati, et al. 2021; Volkova, et al., 2020], míg egy másik részük ennél specifikusabb trendeket jár körül. Kamenidou és munkatársai (2020) például öt generáció esetében vizsgálják mekkora a nyitottság organikus élelmiszerek vásárlására. Számos kutatás fókuszál a fiatalok mentális egészségére, olyan új jelenségek leírására került sor, mint az ún. klímaszorongás (Reyes et al., 2021). Habár a Z-generációt²⁵ megpróbálták már a klímaváltozás generációjaként (climate change generation) felcímkézni, a kutatások eddigi inkonzisztens eredményei alapján ez túlzóan egyszerűsítőnek bizonyul.

Az ifjúság megismerése során alkalmazott generációs perspektíva magában hordozza a generációk elkülöníthetőségét és potenciálisan a generációk közötti konfliktus lehetőségét. Milyen az új generáció, miben más az idősebbekhez képest, a különbségek miképpen hatnak a fiatalok és az idősebbek kapcsolatára? A nemzedékek karakterét a környezetük formálja (Mannheim, 1969; Strauss és Howe 1991; 1997). Mannheim (1969) ezt úgy fogalmazza meg, hogy a megélt szocializációs tapasztalat különbözőségei különítik el egyik generációt a

másiktól. Napjaink legfontosabb, a társadalmat befolyásoló tényezője a koronavírus-járvány, amely globális élményként, nemzedéki jellemzőként kapcsolódhat az ifjúsághoz, azonban korai kijelenteni, hogy napjaink ifjúsága számára a koronavírus-járvány lesz a meghatározó generációs élmény. McCrindle (2021) az Alfa-generációról szóló könyvében a vírus közvetlen hatásában inkább kételkedik, ugyanakkor kiemeli, hogy a fiatalok – a Z és az Alfa-generáció egyaránt, bár eltérő mértékben, de – azért tekinthetők a Covid-19 által meghatározott nemzedéknek, mert a jövőjüket meghatározza mind gazdasági, mind oktatási, társas és pszichológiai értelemben. A járvány önmagában is elkülöníti a generációkat azáltal, hogy az idősebbek egészségügyi kockázatai jóval nagyobbak. A járvány közvetlen és közvetett hatásainak generációs különbségeiből azonban nem feltétlenül következik, hogy feszültség volna a társadalom fiatalabb és idősebb tagjai között. Az elmúlt időszakban találhattunk példákat a koronavírus-járványhoz kapcsolódó generációs konfliktusra és kooperációra egyaránt. Előbbire jelentenek példát a tiltakozások, amelyeket az idősek védelmében alkalmazott korlátozások ellen

jöttek létre, míg a nemzedéki szolidaritást mutatják az időseknek bevásárló fiatal önkéntesek. Utóbbit illetően pedig az is megfigyelhető volt, hogy a fiatalok magas felelősségtudattal kezelték a járványügyi korlátozásokat annak érdekében, hogy ne sodorják veszélybe az idősebbeket (Panarese & Azzarita, 2021).

A történelmünkben rendre felbukkanó generációs konfliktusok legutóbbi hulláma közvetlenül a járvány előtti időszakban mutatkozott meg. Ennek nyelvi megjelenését láthatjuk az „OK boomer” jelenségben, amelyet a The New York Times úgy kommentált, mint amely véget vet a generációk közötti barátságos viszonyoknak.²⁶ A nyilvánvaló újságírói túlzáson túl érdemes elgondolkodni azon, miért tehetett szert hatalmas népszerűsége az „OK boomer” kifejezés²⁷ 2019 végén. Egy új-zélandi fiatal képviselő a klímaváltozásról szóló parlamenti felszólalásában használta²⁸, ezt követően az „OK boomer” kifejezést az év szavának választották Új-Zélandon. Az „OK boomer” egyértelműen generációs alapon határolja el a „mi” és az „ők” társadalmi csoportokat, ezzel megmutatva a generációs konfliktust, amely az új-zélandi képviselő beszéde következtében a nyilvánosságban is összekapcsolódott a

25 Magyarországon az 1995 után születettek (Székely, 2020).

26 Taylor Lorenz: 'OK Boomer' Marks the End of Friendly Generational Relations. The New York Times. 2019. 10. 29. (<https://www.nytimes.com/2019/10/29/style/ok-boomer.html>; letöltve: 2022. 05. 28.)

27 Habár magát a kifejezést legelőször 2009-ben rögzítették, használata 2015-től indult el, és felfutását egy TikTokon megjelenő videónak köszönheti. Egy idősebb férfi által készített, a fiatalabb generációkat kritizáló videóra volt válasz az „OK boomer”.

28 Egy idősebb képviselőtársa közbeszólására reagált.

klímadiskurzussal. A klímadiskurzus generációs narratíváját erősítik a koronavírus-járvány előtti tömegdemonstrációk és az olyan mozgalmak, mint a fenntebb tárgyalt Fridays For Future, amely globális kiterjedése, mediatisált jelentősége és a felvonulók fiatal kora miatt a generációs konfliktus megjelenítője lehet. Hurrelmann és Albrecht (2021) is kiemelik ezt a mozgalmat, amely egyedülálló módon elérte, hogy több országban, sok-sok fiatal egységesen, a jövő iránti aggodalomtól vezérelve vonuljon az utcára. A demonstráló fiatalok jellemzően nem kínálnak általános választ arra a kérdésre, hogy miképpen lehet megakadályozni vagy mérsékelni a klíma megváltozásából fakadó negatív hatásokat, a felelősöket azonban rendre megnevezik. Ezek nem mások, mint az idősebb generáció tagjai, akik vállalatokat, országokat irányítanak, vagy pusztán egyszerű fogyasztóként nem figyelnek kellően a tevékenységük okozta környezetterhelésre. A koronavírus-járvány a klímadiskurzust egy időre levette a média napirendjéről és a találkozások korlátozásával, a tömegrendezvények ellehetetlenülésével a klíma mozgalmak is lendületet veszítettek. A Fridays for Future, amely eddig városokat töltött meg demonstráló tömegekkel,

egyik napról a másikra az online térbe kényszerült. Érdekes módon és köszönve annak, hogy a mozgalomnak többségében fiatalok a követői, a virtuális tér sem akadályozta meg a követőtábor gyarapodását. A digitális sztrájkok (#ClimateStrikeOnline, #FightEveryCrisis) hatékonyan kiaknázták az online világ nyújtotta lehetőségeket, gondolva itt a videók, képi anyagok gyors terjesztésére. Állításuk szerint a 2020. április 24-i online tüntetés, minden idők legnagyobb demonstrációja lett, amellyel kapcsolatban 40.000 Twitter bejegyzés született²⁹.

A generációk közötti konfliktus is részben visszaszorult a generációk közötti szolidaritás erősödésének következtében (Rudolph-Zacher, 2020), részben radikalizálódott, amelynek nyelvi megjelenéseit is láthatjuk például a „Boomer remover” vagy a „Boomergeddon” hashtagekben (Elliott, 2021).

Azt állítjuk tehát, hogy a koronavírus-járvány előtt a generációs konfliktus leginkább a klímadiskurzus során jelent meg³⁰, amely 2019 végére a mediatisált világunk központi témájává vált (Székely, 2020). A 2020-ban kezdődő koronavírus-járvány a klímadiskurzust levette a média napirendjéről és a generációs megközelítésre is hatást gya-

korolt. A koronageneráció nem csupán az ifjúsággal foglalkozó kutatók számára vált népszerű témává (pl. Kutwa, 2021; Bristow-Gilland, 2020; Graham et al., 2020; Zwanka-Buff, 2020). A járvány nemzedéke vs. klímanemzedék is több kutatót megihletett már. Fekete és Nagy (2020) Qlímakat és Qaranténokat látott, ahol Hurrelmann és Albrecht (2021) a Gréta-generációról és a Covid-generációról beszél.

GENERÁCIÓKÉPZŐ NAGY JELENTŐSÉGŰ TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK

Magyarországon az elmúlt időszakban inkább az ifjúság passzivitásáról, konformizmusáról számoltak be az ifjúságkutatások, azzal együtt, hogy folyamatosan vizsgálták a lázadó ifjúságról szóló kérdéskört (pl. Szabó – Oross, 2017). A koronavírus-járványt megelőző években kifejezetten erős volt a klímadiskurzus és az ahhoz kapcsolódó, lehetséges nemzedéki lázadás kérdése. Ennek mentén joggal merül fel a kérdés, hogy van-e empirikus bizonyíték a generációs feszültség növekedésére? Lehet-e a klímaváltozással kapcsolatos diskurzus és/vagy a

29 MacGregor, M. (2020): From street protests to digital strikes: What's next for Fridays for Future? DW.com <https://www.dw.com/en/from-street-protests-to-digital-strikes-whats-next-for-fridays-for-future/a-55470742>

Kuebler, M. (2021): Has COVID changed Fridays for Future? DW.com <https://www.dw.com/en/coronavirus-fridays-for-future-fff-covid-19-pandemic-climate-strike/a-56911641>

30 Persze ezzel nem mindenki ért egyet, lásd pl. a King's College London kutatását: Who cares about climate change? Attitudes across the generations. <https://www.kcl.ac.uk/policy-institute/assets/who-cares-about-climate-change.pdf>

koronavírus-járvány generációképző a magyarországi fiatalok tekintetében?

A kérdések megválaszolásához empirikus kutatások eredményeit használjuk fel. 2019 őszén a 12–29 éves magyar lakosság körében országos reprezentatív mintán, 1000 fő személyes megkérdezésével (TAPI) készítettünk kérdőíves kutatást³¹. A kutatás célja a fiatalok környezetvédelemmel és a klímaváltozással kapcsolatos véleményének és attitűdjeinek vizsgálata. Másik empirikus forrásunk a nagymintás ifjúságkutatás, amely általános tematikája mellett lehetőséget ad olyan kérdések vizsgálatára is mint a fiatalok viszonya a klímaváltozáshoz vagy a koronavírus-járványhoz.

A MAGYARORSZÁGI 12–29 ÉVES FIATALOK ATTITÜDVIZSGÁLATA

A 2019 őszén készült kérdőíves kutatásból kiderül, hogy a magyarországi 12–29 éves fiatalok kisebb része (39 százalék) tekinti magát tájékozottnak a klíma- és környezetvédelem területén. Fontos különbségeket figyelhetünk meg az életkor szerint, a 19 évnél fiatalabbak jellemzően kevésbé érzik magukat tájékozottnak, mint az idősebbek. Jellemző

továbbá, hogy a magasabb iskolai végzettséghez nagyobb tájékozottság társul, a jelenleg általános iskolában tanulók körében 25 százalék, az alapfokú végzettségűek körében 27 százalék, míg a középfokú végzettségűek körében 47 százalék a magukat tájékozottnak mondók aránya.

A fiatalok többsége visszaigazolja a klímadiskurzus jelenlétét és fokozódását. A megkérdezett fiatalok 58 százaléka szokott találkozni a médiában klíma- és környezetvédelemről szóló tartalmakkal. Azok a fiatalok, akik találkoznak ilyen tartalommal, 84 százalékban úgy látják, hogy az utóbbi időben többet foglalkoznak a klíma- és környezetvédelemmel a médiában, mint korábban.

A magyarországi 12–29 éves fiatalok 55 százaléka gondolja úgy, hogy a klímaváltozás hatással van az életére, 18 százalékuk szerint nincs hatással, míg a közép-re húzók aránya 25 százalék (az ötfokú skála átlaga 3,6). Az iskolai végzettség növekedésével együtt fokozatosan nő azok aránya, akik szerint hatással van az életükre a klímaváltozás. A megkérdezett fiatalok 68 százalékának fontos a klíma- és környezetvédelem. Hasonlóan a klímaváltozás hatásának megítéléséhez az iskolai végzettség emelkedésével a klíma- és környezetvédelem fontosságának megítélése is növekszik.

A kutatásban nem csupán azt vizsgáltuk, hogy a megkérdezettek számára fontos-e a klíma- és környezetvédelem, hanem azt is, hogy mit gondolnak a környezetük számára mennyire fontos mindez. A válaszok alapján két referenciacsoportot azonosíthattunk: az édesanyák és a barátok csoportját. Habár a skálaátlagokat tekintve a tanárok csoportja emelkedik ki, azonban a tanárok csak a kérdezettek háromnegyede számára jelenthetnek referenciát, minden negyedik fiatal (25 százalék) környezetében nincs tanár vagy nem ismeri tanára álláspontját. A megkérdezett fiatalok 63 százaléka szerint édesanyja számára fontos a klíma- és környezetvédelem. A barátokról a fiatalok 59 százaléka gondolkodik ugyanígy.

A kutatásban arra is kitértünk, hogy a környezettudatos személyeket azonosítsuk a fiatalok környezetében. A teljes mintán belül 34 százalék azoknak az aránya, akik meg tudnak nevezni ilyen személyt. Ez a személy legtöbbször (a válaszok 64 százalékában) az anyja, illetve a barátok (48 százalék) és az apa (42 százalék). A megkérdezett fiatalok klíma- és környezetvédelemről leginkább a szüleikkel (anyjával 34 százalék, apjával 26 százalék) és a barátaikkal (30 százalék) beszélgetnek. Mindezek azt mutatják, hogy a fiatalok klímaváltozással kapcsolatos attitűdjeit elsősorban a

³¹ A kutatást az Erzsébet Ifjúsági Alap megrendelésére a Társadalomkutató Kft. készítette, az eredményeit korábban nem publikálták. Az adatok másodelemzése a megrendelő és a kutatócég engedélyével történik.

szülők és a barátok befolyásolhatják. Leginkább az édesanyák adják a környezettudatos példaképet gyermekeik számára.

A magyarországi 12–29 éves fiatalok közvetlen kapcsolataikat pozitív példaként értékelik, a tágabb környezetük hozzáál-

lását általában negatívan látják. A környezet jelenlegi állapotáért leginkább a nagyvállalatok, a politikusok és a felnőttek felelősek a válaszadók szerint, a többség azonban a gyerekek kivételével minden, a kérdésben szereplő csoport felelősségét megemlí-

ti. Éles választóvonal látszik a legfeljebb 14 éves gyerekek, a 15–29 éves fiatalok és a felnőttek felelőssége között. A gyerekek felelősségét a válaszadók bő harmada (36 százalék), a fiatalokét 56 százalék, míg a felnőttekét 75 százalék említi.

16. táblázat | Klíma- és környezetvédelem fontossága a válaszadók környezetében
Véleményed szerint mennyire fontos a környezeted számára a klíma- és környezetvédelem?
Bázis: teljes minta (N=1000)

	1- egyáltalán nem fontos	2	3	4	5- nagyon fontos	Nincs ilyen rokonom/személy	NT/NV
Tanáraid	3	4	17	26	26	17	7
Édesanyád/nevelőanyád	2	7	25	33	31	1	2
Testvére(i)d	3	8	21	29	23	12	3
Barátaid	3	7	28	34	25	1	3
Édesapád/nevelőapád	2	10	26	29	27	3	3
Osztálytársaid/ csoporttársaid	3	6	27	24	18	16	6
Nagymamád	5	12	24	21	19	14	4
Nagypapád	6	12	19	20	16	22	5

17. táblázat | Felelősség a környezet állapotáért

Véleményed szerint az alábbi szereplők mennyire felelősek a környezet állapotáért?

Bázis: teljes minta (N=1000)

	Egyáltalán nem felelős	Inkább nem felelős	Felelős is meg nem is	Inkább felelős	Teljes mértékben felelős	NT/NV
Nagyvállalatok	2	5	10	23	58	2
Politikusok	3	6	12	26	51	2
Felnőttek	2	5	17	33	42	1
Média	4	8	18	27	41	2
Kisebb vállalatok	4	7	18	31	38	2
Közösségi média	5	7	19	29	38	2
Civil szervezetek	5	8	20	28	34	4
Celebek, influencerek	5	9	21	26	35	4
Fiatalkorúak 15-29 éves korig	7	11	23	29	27	2
Gyerekek 14 éves korig	17	20	23	19	18	3

A felelősség kérdése mellett a vizsgálat azzal is foglalkozott, hogy a fentebb említett társadalmi csoportok mennyit tesznek a klíma- és környezetvédelem

érdekében. A fiatalok úgy érzik, hogy a civil szervezetek tesznek a legtöbbet, míg a nagyvállalatok és a politikusok a legkevesebbet. A felelősséget és a tetteket

együtt értelmezve a nagyvállalatok és a politikusok kifejezetten negatív szereplők, a média és a közösségi média pedig inkább pozitív a fiatalok szemében.

18. táblázat | Tettek a környezet védelméért

És véleményed szerint az alábbi szereplők mennyit tesznek a környezet védelméért?

Bázis: teljes minta (N=1000)

	Egyáltalán nem tesznek semmit	Inkább nem tesznek	Tesznek is meg nem is	Inkább tesznek	Sokat tesznek	NT/NV
Civil szervezetek	3	9	32	32	19	5
Közösségi média	5	13	41	27	10	5
Média	6	14	39	27	10	4
Felnőttek	4	16	45	26	7	3
Kisebb vállalatok	5	17	39	25	7	6
Fiatalok 15-29 éves korig	5	15	45	24	6	4
Celebek, influencerek	7	18	38	23	8	6
Nagyvállalatok	12	19	32	23	10	4
Gyerekek 14 éves korig	13	24	37	16	5	5
Politikusok	15	25	33	15	8	4

A kutatásban foglalkoztunk a kérdezettek aktivitásának vizsgálatával is. A felmérésben résztvevők 8 százaléka tagja valamilyen közösségi média oldal (pl. Facebook) környezetvédelmi csoportjának, 5 százaléka környezetvédő oldal hírlevél csoportjának, míg azok aránya, akik valamilyen környezetvédelemmel foglalkozó szervezet/csoportosulás tagjai, szintén 5 százalék. A tagsággal bírók fele (49 százalék) a barátaik hatására csatlakozott környezetvédelemmel kapcsolatos csoporthoz, de a tanárok (23 százalék) és az édesanyák (21 százalék) befolyása sem elhanyagolható.

A tagsági elköteleződésen kívüli aktivitás jelentősebb. Klíma- és környezetvédelemmel kapcsolatban a teljes minta 22 százaléka osztott már meg közösségi oldalon keresztül valamilyen tartalmat, 14 százaléka beszélt rá embereket környezetvédő tevékenységre, 13 százaléka követett már környezetvédő csoportokat a közösségi médiában, míg 12 százaléka vett részt klímavédelemmel foglalkozó előadáson. Környezetvédelemmel kapcsolatos tüntetésen a megkérdezettek 6 százaléka vett már részt, de az ilyen tüntetéseket 22 százalékuk fontosnak érzi.

Mindezek alapján a klímadiszkurzus kapcsán a generációs feszültség egyértelműen nem állapítható meg. Annak ellenére, hogy a magyarországi 12-29 évesek az idősebbek felelősségét nagyobbak érzik, a követendő példát leginkább az édesanyjukban látják. A családból jövő klímatudatos szemlélet elsősorban olyan cselekményekben nyilvánul meg, mint a szelektív hulladékgyűjtés és az energiatakarékosság. A klímaaktivizmus a magyarországi fiatalok töredékét érintette meg csupán, a mozgalmi jelleg elsősorban a kortárscsoport közvetítésével alakul ki.

KLÍMA- VS. VÍRUSNEMZEDÉK

A két évtizedes múltra visszatekintő nagymintás ifjúságkutatás részletes képet mutat a 15–29 éves fiatalokról. A trendek követése mellett a kutatás alkalmas

arra, hogy az ifjúságra vonatkozó aktuális kérdéseket is megvizsgálhassunk. A 2020-as adatfelvétel a koronavírus-járvány második hulláma alatt valósult meg, ennek ellenére a fiatalok kevesebb mint fele (44 százalék) számolt be arról, hogy a járvány hatással volt az életére (pl.

munkájára, baráti kapcsolataira, jövőbeli terveire stb). A közvetlen hatásokon túl a többség gondolkodására kisebb-nagyobb mértékben hatással volt a koronavírus-járvány. A járványhoz hasonló mértékű hatást éreznek a fiatalok a klímaváltozással kapcsolatban is.

19. táblázat | Mozgalmak és események hatása
Mennyire befolyásolja az Ön világról való gondolkodását ...?
Bázis: teljes minta (N=1000)

	1 = teljes mértékben befolyásolja	4	3	2	5 = egyáltalán nem befolyásolja	NT/NV
a koronavírus-járvány	21	26	26	11	14	2
a klímaváltozás	16	29	25	10	18	2
az Európába irányuló migráció	13	20	30	14	20	3
a Black Lives Matter (BLM) mozgalma	6	15	21	12	30	16
a metoo mozgalom	6	15	22	12	29	16

A kutatásban foglalkoztunk a kérdezettek aktivitásának vizsgálatával is. A felmérésben résztvevők 8 százaléka tagja valamilyen közösségi média oldal (pl. Facebook) környezetvédelmi csoportjának, 5 százaléka környezetvédő oldal hírlevél csoportjának, míg azok aránya, akik valamilyen környezetvédelemmel foglalkozó szervezet/csoportosulás tagjai, szintén 5 százalék. A tagsággal bírók fele (49 százalék) a barátaik hatására csatlakozott környezetvédelemmel kapcsolatos csoporthoz, de a tanárok (23 százalék) és az édesanyjak (21 százalék) befolyása sem elhanyagolható.

A tagsági elköteleződésen kívüli aktivitás jelentősebb. Klíma- és környezetvédelemmel kapcsolatban a teljes minta 22 százaléka osztott már meg közösségi oldalon keresztül valamilyen tartalmat, 14 százaléka beszélt rá embereket környezetvédő tevékenységre, 13 százaléka követett már környezetvédő csoportokat a közösségi médiában, míg 12 százaléka vett részt klímavédelemmel foglalkozó előadáson. Környezetvédelemmel kapcsolatos tüntetésen a megkérdezettek 6 százaléka vett már részt, de az ilyen tüntetéseket 22 százalékuk fontosnak érzi.

Mindezek alapján a klímadiszkurzus kapcsán a generációs feszültség egyértelműen nem állapítható meg. Annak ellenére, hogy a magyarországi 12–29 évesek az idősebbek felelősségét nagyobbban érzik, a követendő példát leginkább az édesanyjukban látják. A családból jövő klímatudatos szemlélet elsősorban olyan cselekményekben nyilvánul meg, mint a szelektív hulladékgyűjtés és az energiatakarékosság. A klímaaktivizmus a magyarországi fiatalok töredékét érintette meg csupán, a mozgalmi jelleg elsősorban a kortárscsoport közvetítésével alakul ki.

Megjegyzendő, hogy az olyan mozgalmaknak is jelentékeny befolyásuk van, mint a média fókuszából kikerült metoo vagy a magyar vonatkozással nem rendelkező Black Lives Matter mozgalma, amelyeket a 15–29 éves fiatalok ötöde (21–22 százalék) a gondolkodására jelentékeny hatást gyakorlóként azonosított. Az Európába irányuló migráció szerepe is jelentékeny, de elmarad a klímaváltozástól, valamint a koronavírus-járványtól (Székely, 2021).

A koronavírus-járvány és a klímaváltozás hatásaira vonatkozó kérdések keresztábrája alapján azt mondhatjuk, hogy a legtöbben azok vannak, akik mindkét kérdezett dolog hatását (erős vagy közepes mértékben) érzik. A fiatalok ötöde (20 százalék) számára nem sokat jelent sem a klímaváltozás, sem a járvány. A klímaváltozás és a koronavírus-járvány elsődlegességét érzők nagyságrendileg ugyanakkora csoportot alkotnak, a járvány befolyását érzők 9 százalékos csoportja áll szemben a klímaváltozás befolyását érzők 6 százalékos csoportjával. Ez azt jelenti, hogy a klímaváltozás és koronavírus-járvány mentén ténylegesen elkülönülő csoportok az ifjúságon belül csupán a kisebbséget alkotják, inkább az aktualitások iránti nyitottság fokozatai mutatkoznak meg a válaszstruktúra alapján. Szociodemográfiai jellemzők szerint a tipológia csupán területi szempontok szerint mutat szignifikáns kapcsolatot, a nem

és a korcsoportok, sőt az iskolai végzettség sem differenciál. A klímaváltozás inkább a fővárosi fiatalok gondolatait befolyásolja, míg a koronavírus-járvány hatása a gondolatokra a többi településen felülreprezentált. Hasonló tapasztalatokat szerezhettünk, ha a félelmeket vizsgáljuk, egy jövőbeli világjárványtól, illetve a klímaváltozástól való félelem hasonló tipológiát eredményez; ebben az esetben a járványtól félők 10 százalékos csoportja áll szemben a klímaváltozástól tartók 7 százalékos csoportjával (Székely, 2021).

A nagymintás ifjúságkutatás megállapítása szerint a magyarországi fiatalok saját magukra vonatkoztatva alapvetően pozitív jövőképpel rendelkeznek. Határozottan vagy inkább bízunk a jövőben a 15–29 évesek közel fele (46 százalék), míg tart a jövőtől a fiatalok valamivel több mint tizede (13 százalék). A leginkább pozitív jövőképe azoknak van, akik nem félnek vagy nem foglalkoznak sem a klímaváltozással sem a járvánnyal, míg a legpesszimistábbak azok, akik mindkettőtől félnek. Azt is megfigyelhetjük, hogy a járványtól félők általában optimistábbak a jövőt tekintve, mint akik a klímaváltozástól tartanak (Székely, 2021).

A fentiek alapján megfogalmazható az, hogy természetét tekintve különbözik a klímaváltozáshoz és a koronavírus-járványhoz kapcsolatos félelem. Annak ellenére, hogy az adatfelvétel a járvány második

hullámára esett, illetve, hogy a médiában minden hírt hátraszorítottak a járvánnyal kapcsolatos közlések, a klímaszorongás a fiatalok körében meglehetősen erős. Ezt támasztja alá egy 2021 nyarán végzett kérdőíves vizsgálat is, amelyet a visegrádi országokban végeztek. A kutatás megállapítja, hogy a klímaváltozás jelenti a fiatalok leginkább meghatározó félelmét, míg egy (potenciális következő) világjárványtól alig feleannyian tartanak (Bíró-Nagy-Szabó, 2021).

ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen tanulmányban megvizsgáltuk, hogyan formálódott a klímadiskurzus a COVID-19 kitörése előtt, mennyire volt érintett a környezeti kérdésekben a magyar ifjúság és megjelent-e a sokat hangoztatott generációs feszültség a fiatalabb és idősebb generációk között.

A járvány kirobbanása egy időre újratematizálta a nemzetközi- és hazai média napirendjét, ezzel háttérbe szorítva a klímadiskurzust. Voltak olyan domináns időszakai a járvánnyal való tudósításnak, amikor a hírek 70 százalékát ez a téma tette ki (Rauchfleisch et al., 2021). Ugyanakkor a járványnak még ebben az intenzív szakaszában sem lehetett teljes mértékben eltörölni a klímadiskurzust a színről. Ez a tendencia figyelhető meg a Fridays for Future mozgalom kapcsán is. Ahogy korábban is említettük, a mozgalom a

korlátozások bevezetését követően az online térbe kényszerült. Sorce & Dumitrica (2021) eredményei alapján az látható, hogy ezzel a kényszerszorzóval egyidejűleg a mozgalom kommunikációját is a körülményekhez szabták – beleépítve az új diskurzusba a pandémiától való aggodalmakat, félelmeket. A Fridays for Future által használt új keretek jól példázzák azt, hogy egy ilyen krízis helyzet nem csak kihívás, de egyúttal lehetőség is még több követő megnyerésére. Ez a mozgalom kiválóan tudott élni a közösségi médiával, mint hirdetőfelülettel, hogy tovább erősítse a követőtábora közös identitását.

A korábbi mintázatot követve és figyelembe véve a klímaváltozás valóságát legyire szélsőségesebb

időjárási viszonyok, növekvő mennyiségű természeti katasztrófák stb.), biztosra vehető, hogy a klímadiskurzus nem vehető le a napirendről, hanem permanensen ott marad, hol kisebb, hol intenzívebb mértékben (Lyytimäki et al., 2020). A korlátozások feloldásával a klímaváltozás mozgalmi jellege is visszatért az online térből a személyes szférába. Ennek többek között eklatáns példája a magyarországi Fridays For Future és Greenpeace rendszeresen megrendezésre kerülő klímátüntetései 2021. év végétől.

Sem a klímaváltozás, sem a COVID-19 tekintetében nem látszik valósnak a generációk közötti feszültség felerősödése. A klímaváltozást érintő kérdésekben, ahogy az az empirikus

adatok alapján is látható, a környezettudatos szemléletet a magyar fiatalok otthonról hozzák. Az anya, az apa és a tanár, vagyis az idősebb generáció képviselői gyakorolják rájuk ebben a tekintetben a legnagyobb hatást és szemléletformálást. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a környezettudatos magatartásukban ez a generáció jár élen példaként. A COVID-19 tekintetében példának okáért a brit média kifejezetten pozitívan formálta újra a fiatalokról alkotott negatív képet. Az tény, hogy a járvány másként érinti a fiatal és idősebb generációt, míg egyik csoportot egészségügyileg fenyegeti jobban, addig a másikat anyagiilag, azonban ez korántsem sem indokolja, hogy feszültség lenne a különböző korosztályok között.

IRODALOM

Bhatti, S. – Jones, B. – Uppalapati, S. S. – Kristiansen, S. (2021): Major Media Outlets and Climate Change Action: Comparing US Media Coverage of the Green New Deal. Environmental Communication.

Bíró-Nagy, A. – Szabó, A. (2021): Magyar fiatalok 2021. Elégedetlenség, polarizáció, EU-pártiság. Friedrich-Ebert-Stiftung Budapest.

Boykoff, M. T. (2011): Who Speaks for the Climate? Making Sense of Media Reporting on Climate Change. Cambridge University Press.

Boykoff, M.T. (2008). The cultural politics of climate change discourse in UK tabloids. Political Geography. 27:549-569.

Bristow, J. – Gilland, E. (2020): The Corona Generation: Coming Of Age In A Crisis. John Hunt Publishing.

Carvalho, A. (2007): Ideological cultures and media discourses on scientific knowledge: re-reading news on climate change. Public Understanding of Science 16(2):223-243.

Dwidienawati, D. – Abdinagoro, S.B. – Gandasari, D. – Tjahjana, D. (2020): Do generation Y and Z really concern about environmental issues? International Conference on Biospheric Harmony Advanced Research. Conf. Series: Earth and Environmental Science 729 (2021) 012137.

Elliott, R. (2021): The 'Boomer remover': Intergenerational discounting, the coronavirus and climate change. The Sociological Review, 1–18.

Fekete M. – Nagy Á. (2020): Q vagy Q? – Generációs válaszutak. Kultúra és Közösség (3), 63–68.

George Lakoff (2010): Why it Matters How We Frame the Environment, Environmental Communication, 4(1):70-81.

Graham, G. – Leigh, C. – McNeill, K. (2020): COVID's Kids: Repaying our debt to the Covid Generation. The Save the Children Fund 2020.

Hurrelmann, K. – Albrecht, E. (2021): Gen Z: Between Climate Crisis and Coronavirus Pandemic. Routledge.

Kamenidou, I. E. – Stavrianea, A. – Bara, E-Z. (2020): Generational Differences toward Organic Food Behavior: Insights from Five Generational Cohorts. sustainability.

Kutwa, K. (2021): Corona Generation. Growing Up in a Pandemic, Kubisiak, A., Sawulski, J. (cooperation), Polish Economic Institute, Warsaw.

Lyytimäki, J. – Kangas, H-L. – Mervaala, E. – Viksröm, S. (2020): Muted by a Crisis? COVID-19 and the Long-Term Evolution of Climate Change Newspaper Coverage. Sustainability. Magosi, O. (2020): Greta Thunberg vs. Severn Cullis-Suzuki: Zöldproféták a digitális agorán. Mesterszakos szakdolgozat. Budapesti Corvinus Egyetem.

Mannheim K. (1969): A nemzedéki probléma. In Huszár T. – Sükösd M. (szerk.): Ifjúságszociológia. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 31–67.

McCrindle, M. (2021): Generation Alpha. Hachette UK.

Mikecz D. – Oross D. (2019): Klímaaktivizmus Magyarországon. A II. és III. Globális Klímasztrájk során végzett kérdőíves tüntetés eredményei. Kutatási Jelentés. Társadalomtudományi Kutatóközpont, Politikatudományi Intézet. Elérés: https://politikatudomany.tk.hu/uploads/files/Klimaaktivizmus_jelentes_v1.pdf.

Molder AL, Lakind A, Clemmons ZE, Chen K. Framing the Global Youth Climate Movement: A Qualitative Content Analysis of Greta Thunberg's Moral, Hopeful, and Motivational Framing on Instagram. *The International Journal of Press/Politics*.

Nairn, K. (2019): Learning from Young People Engaged in Climate Activism: The Potential of Collectivizing Despair and Hope. *Young*. 25(5): 435-450.

Nasrin, S. & Fisher, D. R. (2021): Understanding Collective Identity in Virtual Spaces: A Study of the Youth Climate Movement. *American Behavioral Scientist*. 0(0):1-22.

Nisbet, M.C. (2009): Communicating Climate Change: Why Frames Matter for Public Engagement, Environment. *Science and Policy for Sustainable Development*, 51(2):12-23.

Olesen, T. (2020): Greta Thunberg's iconicity: Performance and co-performance in the social media ecology. *New Media & Society*.

Panarese, P. – Azzarita, V. (2021): The Impact of the COVID-19 Pandemic on Lifestyle: How Young people have Adapted Their Leisure and Routine during Lockdown in Italy. *Young*. 29(4S):35-64.

Prakoso, S. G. – Timorria, I. F. – Murtyantoro, A. P. (2021): Social media interconnection between people: Greta Thunberg's influence on the climate movement. *Earth and Environmental Science* 905. The 8th International Conference on Sustainable Agriculture and Environment. IOP Publishing.

Raufleisch, A. – Siegen, D. – Vogler, D. (2021): How COVID-19 Displaced Climate Change: Mediated Climate Change Activism and Issue Attention in the Swiss Media and Online Sphere, *Environmental Communication*.

Reyes, M. E. S. – Camen, B. P. B. – Luminarias, M. E. P. – Mangulabnan, S. A. N. B. – Ogunbode, C. A. (2021). An investigation into the relationship between climate change anxiety and mental health among Gen Z Filipinos. *Current Psychology*.

Rudolph, C. W. – Zacher, H. (2020): "The COVID-19 generation": A cautionary note. *Work, Aging & Retirement*.

Sorce, G. & Dumitrica, D. (2021): #fighteverycrisis: Pandemic Shifts in Fridays for Future's Protest Communication Frames, *Environmental Communication*.

Strauss, W. – Howe, N. (1991): *Generations. The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York, William Morrow & Company.

Strauss, W. – Howe, N. (1997): *The Fourth Turning. What the Cycles of History Tell Us About America's Next rendezvous with destiny*. New York, Broadway Books.

Szabó A. – Oross D. (2017) *Csendesek vagy lázadók? – A hallgatók politikai orientációi Magyarországon. (2011–2015)*. Belvedere Meridionale - MTA TK PTI.

Székely L. (2020): *Szürke hattyúk. Enigma2001*.

Székely L. (2021): *A járvány nemzedéke – magyar ifjúság a koronavírus-járvány idején*. Székely L. (szerk): *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Enigma2001.

Taylor, C. (2013): *The Discourses of Climate Change* In T. Cadman (ed.), *Climate Change and Global Policy Regimes*. Palgrave Macmillan.

Volkova, A. – Proskurova, I. – Yevsieieva, L. (2020): Study the attitude of the Ukrainian citizens to the environmental problems in the context of the theory of generations. *ScienceRise Pharmaceutical Science*.

KÉP: HERTNIKS • UNSPLASH

HAJDÚ ANDRÁS – TÓTH BÁLINT:

Politikai aktivitás és generációváltás kérdése

A modern politikatudomány egyik központi kérdése, hogy egy választó milyen szempontok alapján dönt egy politikai szereplő vagy egy politikai ügy támogatásáról, valamint állásfoglalása a későbbiekben mennyire nyugszik stabil alapokon. Változnak-e az értékek? Amennyiben igen, minek a hatására? Egyéni élethelyzeteket meghatározó élmények alapján következik be a változás, esetleg létezik olyan, széles körben érvényesülő hatás, ami jelentősen átalakítja egy generáció többségének a gondolkodását másokhoz képest? Amennyiben pedig bekövetkezik a politikai értékrend átalakulása, akkor az új karakterelemek stabilizálód-

nak vagy a gyors és folyamatos változás lesz az új jellegzetesség? Néhány kérdés a választói magatartással foglalkozó szakirodalomból, amelyekre valószínűleg soha nem lesz biztos és cáfolhatatlan válaszunk, azonban segítséget nyújtanak az aktuális események megértéséhez és történeti távlatban történő értelmezéséhez.

Az életkorhoz társuló magánéleti és közösségi kihívások évtizedek óta több tudományterület esetében is kiemelt szerepet töltenek be. A politikatudomány szempontjából az alapvető kérdés, hogy az életkorral járó sajátosságok miképpen formálják a fiatalok politikai gondolko-

dását. Amennyiben egyes fiatal generációk markánsan eltérnek az idősebbektől, akkor átalakítják-e a politikai napirendet, a pártrendszert, a politikai kultúrát vagy akár a politikai intézményeket? Ezek a kérdések különösen élesen jelentkeztek az utóbbi évtizedben, ezért tanulmányunkban azt foglaljuk össze, hogy hogyan gondolkodnak erről a témáról a politikatudományban és melyek azok a jellegzetességek, amiket sikerült a nyugati politikai rendszerek esetében azonosítani. A nemzetközi szinten megfigyelt folyamatok összegzése mellett reflektálunk a magyarországi fiatalok esetében jelentkező sajátosságokra is.

KÉP: BRUCE MARS • UNSPLASH

A VÁLASZTÓI MAGATARTÁS GENERÁCIÓS KÜLÖNBΣÉGÉNEK KÉRDÉSE

Bár Nyugaton a választójog kiterjesztésével a politika működési mechanizmusa alapjaiban változott meg, a politika fő kérdése továbbra is a hatalom megszerzése és megtartása maradt. A demokráciákban a politikai tudás célja a szavazatok maximalizálása, aminek feltétele a választók viselkedésének ismerete történelmi távlatokban, valamint gondolataik és érzelmeik folyamatos figyelemmel követése az aktuális politikai napirendet formáló kérdések tekintetében. Ehhez a kerethez alkalmazkodott a modern politikatudomány is. A kortárs politikatudományt meghatározó módszertan célja, hogy a politikai folyamatokat modellekké egyszerűsítse, a választók viselkedését megismerhetővé, előre jelezhetővé és végső soron irányíthatóvá tegye (Lánczi, 2004). A szavazók iránti kiemelt intenzitású érdeklődés ebbe a célkitűzésbe illeszkedik.

A politikát azonban a folyamatos változás jellemzi. Az átfogó társadalmi, gazdasági és politikai változások egyik fő mozgatójának a generációk közötti különbségeket, illetve a generációk cseréjét tekintik. Ez a gondolkodásmód arra a feltételezésre épül, hogy a politikai értékrend és annak megfelelő elköteleződés vala-

mely politikai szerepelő mellett lassan, sok tényező hatására alakul ki. A fiatal korban szerzett élmények és ismeretek kulcsfontosságú szerepet töltenek be ebben a folyamatban és viszonylag sokaknál hosszútávon is stabilan érvényesülnek (van der Brug – Franklin, 2018: 429-430).

A politikai viselkedés 1960-as évektől jelentkező új formáinak hatására már az 1970-es években népszerűvé vált az a gondolat, hogy a generációs élmények és jellegzetességek hosszabb távon is meghatározó erővel bírhatnak. A választói magatartás szociológiai modelljét jóval dinamikusabb politikaképet tükröző elméletek (racionális választó, pártidentitás modellje) szorították háttérbe. Komoly fenntartásokat fogalmaztak meg a „pártrendszer befagyására” vonatkozó hipotézissel szemben is, amely Lipset és Rokkan törésvonal-elméletére (Lipset – Rokkan, 1967) épült. A gyorsan változó politikai folyamatokra két irányból próbáltak választ adni.

A törésvonal-elméletek revíziójára irányuló kísérletek közül Inglehart posztmateriális törésvonala (Inglehart, 1977) vált a legismertebbé, amely azonban új elemei mellett továbbra is arra a feltételezésre épült, hogy a fiatal kor (formative years) meghatározó élményei olyan politikai értékrendet alakítanak ki, ami hosszan stabil marad. Lehet, hogy a pártkötődés más lesz, mint az idősök esetében, esetleg csak későbbi életfázisban alakul ki, azonban a fiatalokban

létrejött értékrendre fog épülni. Az utóbbi gondolatmenetet fejtették ki részletesebben azok a kutatók, akik szerint a szocializációs környezet átalakulása és kinyílása következtében sokak esetében már nem az első szavazat leadása előtt, hanem évekkel később alakul ki határozott, stabil politikai elköteleződés (van der Brug – Franklin, 2018:430-431).

Más irányt képviselnek azok, akik szerint az ad-hoc, ügyközpontú politikai aktivitás határozza meg a fiatalok politikaképét (Vromen et al., 2015). A médiatartalmak, kulturális és materiális javak fogyasztását egyaránt rendkívül gyorsan változó trendek jellemzik, ami arra utal, hogy a mai fiatalok életét a 15-20 évvel idősebbekhez képest is teljesen más keretek és szempontok határozzák meg. Az életmód átalakulása a politikai viselkedés területét sem hagyta érintetlenül. A gyorsan és radikálisan változó trendekhez történő igazodás kényszere a politika területén is számos új magatartásforma kialakulását eredményezte. A gyors és mély változások „egymásra torlódása” azonban nem csak innovációt, hanem egyre több bizonytalanságot, indulatot is hozott a politikába. Az egyre instabilabb politikai környezet – aminek fontos elemét alkotja a választók elbizonytalanodása és hektikus, kiszámíthatatlan viselkedése – a kortárs politikai rendszerek jövőjével kapcsolatban is súlyos kérdéseket vet fel (Kitanova, 2020). A makroszinten jelentkező válságok és fordulatok olyan

gyorsan jelentkezhetnek, hogy teljesen más szempontok határozhatják meg a 2008-as pénzügyi válság (Iglič et al., 2020) és a 10 évvel később hasonló életkorban a klímaváltozás (Henn et al., 2021) vagy a koronavírus-járvány (Goetz – Martinsen, 2021; Truchlewski et al., 2021) kihívásainak politikai értelmezésével találkozó fiatalok életét³². Ez viszont annak az elméleti lehetőségét is kinyitja, hogy a 2000-es években a rendkívül instabil környezethez történő alkalmazkodási kényszer, továbbá a hozzá társuló választói volatilitás rendkívül magas szintje vált az új politikai generáció sajátosságává, nem valamilyen ideológia melletti stabil elköteleződés.

A teljes instabilitás lehetőségét kinyitó elképzelésekkel szemben az Inglehart munkássága által inspirált elméletek továbbra is arra épülnek, hogy a fiatalokban a választók jelentős részében stabil politikai értékrend és arra épülő politikai elköteleződés (ennek részeként pártkötődés is) alakul ki. Ha ez valóban így történik, akkor annak a felismerése, hogy milyen folyamatok és kérdések formálják egy generáció értékrendjét, kulcsfontosságú a választói magatartás kutatásában. A politikatudományban három típusa terjedt el a generációkat formáló hatások értel-

mezésének. Az életciklus hatás azt feltételezi, hogy az életkor emelkedésének hatására különböző, az adott életszakaszhoz kapcsolódó, a döntő többséget érintő kérdések jelentkeznek (pl. otthonteremtés, gyermeknevelés, nyugdíj). A kohorszhatás szerint az eltérő történelmi-társadalmi tapasztalaton osztozó generációk (pl. háborús nemzedék, Ratkó-nemzedék, digitális nemzedék, járványnemzedék) közötti eltérések stabilan érvényesülnek. Az impulzushatás pedig azt fogalmazza meg, hogy életünk során számos olyan társadalmi fejleménynek, eseménynek lehetünk tanúi, amelyek potenciálisan minden generációra és korcsoportra egyaránt és egyidejűleg hatást gyakorolhatnak – jól lehet, nem feltétlenül egyforma intenzitással. A három irányzatot összekapcsolja, hogy statisztikai módszerekkel nehezen kutathatók, a mintavétel és az adatok elemzése nagyon sok kihívásba ütközik (van der Brug – Franklin, 2018: 429-430)

Az életciklus-effektusok, a kohorszhatások, valamint az eseti külső impulzusok számos esetben olyan erősen összefüggenek egymással, hogy szinte lehetetlen szétszálazni, súlyozni azokat. További kihívás az adatfelvétel idejének megválasztása. Ideális

esetben több évtizedes paneladatokat kellene összehasonlítani az attitűdök stabilitásának és változásának vizsgálata érdekében. Azonban nagyon kevés ilyen, panelkutatásokat összefoglaló adatbázis szolgál értelmezhető információval a politikatudományi kutatások számára. Ezen kívül, a paneladatoknak kellő mértékű időintervallumot kell lefedniük, ami szükségképpen bizonyos adatbáziselemek kopását (statisztikai hasznavehetetlenségét) vonja maga után. Végül pedig a több évtizeden átívelő adathalmazban – objektív okokból – nincsenek minden hullámban jelen a generációváltás vizsgálata szempontjából legérdekesebb csoportok: a legfiatalabb és a legidősebb szavazók³³ (van der Brug – Franklin, 2018:429).

Ennek ellenére a kohorszhatás vizsgálata népszerű kutatási téma, ugyanis a mérési nehézségek ellenére a politika működése szempontjából kiemelt jelentőségű területen felmerülő kérdéseket próbál megfogalmazni és megválaszolni. A fentebb bemutatott három irányzat közül ennek keretében lehetséges a leghatékonyabban megragadni egy-egy generáció viselkedésének kutatását a születési idő (pl. 1930-as években születettek) vagy egy meghatározható kor-

32 A nagymintás ifjúságkutatás legfrissebb eredményei azt mutatják, hogy egy potenciális újabb vírusválság és a klímaváltozás körülbelül hasonló fajsúlyú kérdések

33 A kohorszszintű aggregált statisztikai elemzések valamelyest segíthetnek kiküszöbölni a fenti ellentmondásokat. Ha például a bizonyos jellemzőkkel rendelkező válaszadói csoportok arányát figyeljük a különböző születési kohorszok között, különböző időpontokban, véletlenszerűen kiválasztott és kellően nagy minta alapján, akkor elvileg minden születési kohorsz részmintája az adott generáció reprezentatív mintájának tekinthető. Tehát, ha egy adott születési kohorsz bizonyos jellemzők mentén szisztematikusan különbözik a többitől, az generációs hatást jelezhet (van der Brug – Franklin, 2018:430).

szak, esemény, jellegzetesség (pl. baby boom generáció) alapján³⁴ (van der Brug – Franklin, 2018: 436-438). A téma relevanciáját biztosítja, hogy az 1960-as évek után a fiatalabb generációk számos területen (pl. politikai részvétel formája és intenzitása) új, eltérő karakterrel rendelkeznek az idősebbekkel szemben. A következőben ezeket a jellegzetességeket foglaljuk össze négy területen: korábbi intézményi keretekkel szembeni bizalmatlanság, hagyományos pártok visszaszorulása, identitást meghatározó elemek átalakulása, közösségi média szerepe. A szakirodalomban megjelent elméleteket és állításokat az utóbbi 20 év választásai során mért eredményekkel egészítjük ki.

Korábbi, hagyományos keretekkel és szereplőkkel szembeni bizalmatlanság

Bár általános megállapításnak tűnik, hogy a fiatalok nyitottabbak új jelenségekre, a politikai folyamatok tekintetében ennek mégis komoly következménye van. A politikai részvétel nagyon sok fiatal számára egyéni, informális tevékenységgé vált, igazodva az élet más területein (pl. gazdaság, média, oktatás) zajló változásokhoz, amelyekkel sok esetben nehezen társíthatók a klasszikus intézményi keretek

(Binder et al., 2021:235-237). Ezt az álláspontot gyakran a 2019-től erősödő, klímaváltozás kérdésére koncentrált akciókkal illusztrálják, azonban a posztmaterialis ügyekre fókuszáló tiltakozó akciók az 1960-as évek végétől kezdődően rendre az aktuális intézményi kereteket megkérdőjelezve, azok határait feszegetve léptek színre, hasonló stílussal és eszközökkel (Henn et al., 2021). A tüntetés, petíció (függetlenül attól, hogy papíralapú vagy digitális felületen szerkesztett), a bojkott azonban minden látványelem ellenére sem jelent önmagában markáns eltérést a korábban alkalmazott politikai eszközök világától. A 19. században már éppúgy a politikai küzdelmek részét képezték, mint az 1960-as, 1970-es években vagy éppen a 2010-es évtizedben. A különböző politikai eszközöket alkalmazók életkori jellegzetességei sem alakultak át drámaian az utóbbi évtizedek során. Mindezek ellenére miért alakult ki mégis az az álláspont, amely szerint a fiatalok bizalmatlanok³⁵ a hagyományos politikai keretekkel, intézményekkel szemben és új lehetőségeket keresnek?

Az 1970-es évektől a nyugat-európai politikatudomány egyik központi témája a korábbi évtizedekre jellemző stabilitás megszűnése és a hagyományos,

„nagy” politikai aktorok (pl. egyházak, szakszervezetek) befolyásának visszaszorulása (Enyedi – Körösi, 2004:267-278). Ez a változás párhuzamosan zajlott az életmód, az attitűdök, és a velük összefonódó politikai értékrend, azokhoz igazodó pártpreferenciák átalakulásával, így számos korábban megkérdőjelezhetetlennek tűnő párt (pl. a kereszténydemokrata és szociáldemokrata pártok Németországban, Hollandiában, Belgiumban) támogatottsága is jelentősen csökkent az 1980-as évek óta (Heath, 2018).

Ezen a ponton azonban fontos megjegyezni, hogy a korábban központi szereplőnek tűnő, hagyományos politikai aktorok nem tűntek el teljes mértékben. A nyugat-európai szociáldemokrata és konzervatív pártok jelentős része (pl. Ausztriában, Németországban, Svédországban) ugyan gyengült egykori támogatottságának szintjéhez képest, azonban továbbra is rendkívül befolyásos szereplőnek számítanak a kormányalakítás és a politikai folyamatok befolyásolása terén. Az viszont kétségtelen, hogy az 1980-as évektől kezdődően más kérdések mentén alakuló napirend, az új szereplőkkel kiegészült, megváltozott elit határozza meg a nyugati politikai életet.

34 A különböző kohorszok jellegzetességeinek és hatásainak vizsgálata szorosan kapcsolódik a klasszikus osztály- és vallási alapú szavazás visszaszorulását értelmező elméletekhez (Realignment theories), amelyek azt a kérdést is megfogalmazták, hogy a politikába belépő új generációt meghatározó folyamatok tartósak maradnak-e, és idővel lecserélik-e a politikai kultúrát meghatározó korábbi jellegzetességeket.

35 A bizalmatlanságot látványosan mutatja az legfrissebb nagymintás ifjúságkutatásból származó adat is, miszerint a 15–29 évesek egyharmada (35 százalék) bízik (inkább vagy teljes mértékben) általában a politikusokban.

A politikai viták tartalmát és stílusát is megváltoztatta, hogy megerősödött a befolyása egy fiatal, posztmaterialis szempon-
tokat előtérbe helyező, azokért rendkívül elkötelezetten harcoló rétegnek, amely hosszú ideje kritikus a fennálló hatalmi viszonyokkal szemben (Hay, 2007), majd fokozatosan stabil média és választói háttérrel épített magának. Ennek következtében az egyéni, sporadikusnak tűnő akciók személyes interakciókból álló hálózatot alkotnak, ami online felületektől az utcai akciókon át a választási részvételig terjed (Sloam, 2014).

Ez viszont arra utal, hogy a korábbi intézményektől történő elfordulás nem általános közéleti érdektelenségként jelentkezik, hanem új igények és szempontok alakították át a nyugati politikai életet. Számos kutatás foglalkozott azzal a jelenséggel, hogy kialakult két tábor, amelyeknek a politikáról alkotott képe és ennek mentén politikai céljai is jelentősen eltérnek egymástól. Ezt a különbséget több ellentétpárral is megkísérelték leírni, a pártrendszereket strukturáló törésvonal-elméletekkel összhangba hozni. A legelterjedtebb elmélet a zöld, alternatív, libertárius (Green, Alternative, Libertarian – GAL) és a tradicionalista, tekintélyelvű, nacionalista (Traditionalist, Authori-

tarian, Nationalist – TAN) pólusokkal írta le ezt a konfliktust (Kriesi et al., 2008). Ez a folyamat a fiatal választók gondolkodásában még látványosabban megfigyelhető, és az idősebbektől eltérő értékrendet, ahhoz illeszkedő politikai aktivitást és pártválasztást eredményezhet. Az 1980-as évektől kezdődően az inkumbens politikai elittel szemben kritikus, eltérő stílust és programot képviselő pártok megerősödése zajlott számos nyugat-európai országban, amelyek egy idő után a koalícióalkotási stratégiákat, mintázatokat is megváltoztatták. A bevándorlással, multikulturalizmussal szemben kritikus pártok sikereik ellenére csak ritkán (pl. Ausztria, Olaszország) kerültek kormányzati pozícióba. A másik pólust meghatározó zöld, kozmopolita értékrendet megfogalmazó pártok számára teljesen eltérő lehetőséget nyíltak annak következtében, hogy szorosan kapcsolódnak egyetemekhez és a szolgáltatási szektor egyes szegmenseit meghatározó vállalatokhoz.

A HAGYOMÁNYOS PÁRTOK VISSZASZORULÁSA

Az utóbbi két évtized választási eredményei és közvélemény-kutatásai arra utalnak, hogy a 30-35

év alattiak körében³⁶ a szélesebb választójoggal rendelkező közönségtől eltérő erőviszonyok alakulhatnak ki, amelyek azonban gyorsan és drasztikus mértékben változhatnak egyetlen ciklus alatt is. A különbségek és az erőviszonyok látványos változása csak részben magyarázható ennek a választói csoportnak gyors „kifutásával”, cseréjével.

Az átrendeződés nem csak új pártok megjelenését, hanem korábbi domináns szereplők visszaszorulását, régebbi formációk arculat- és irányváltását, valamint pártszövetségek kialakulását és felbomlását eredményezi. Amennyiben egy új párt választásról választásra sikeresen tudja maga mellé állítani a fiatalabb szavazók tömegeit, a kitartó szimpatizánsok korosodásával jó eséllyel stabilizálódhat a politikai formáció szavazóbázisa. A támogatói csoportok folyamatos fiatalítására képtelen pártok viszont a korábbi szimpatizánsok eltűnésével fokozatosan eljelentéktelenedhetnek – amennyiben nem egy-egy konkrét ügyre (nyugdíjasok, veteránok érdekképviselete) specializálódott „törpepártról” van szó³⁷. Ezt az elméleti modellel azonban komoly „kihívás” éri a nyugati társadalmakban a születéskor várható élettartam növekedése miatt. Az egyre népesebb idős korosztály ráadásul sok

36 A közvélemény-kutatók gyakran országon belül is eltérő korhatárt húznak meg a fiatalok választói magatartásának kutatása során, sőt arra is akad példa, hogy egy kutató módosít a korábban alkalmazott kategóriákon egyik választásról a másikra (pl. osztrák SORA). 25, 30 és 35 év alatti kohorszok meghatározása egyaránt elfogadott és széles körben alkalmazott a közvélemény-kutatók körében.

37 A pártstruktúrák átalakulását ilyenképpen nem csak a kínálati (politikai, érdekképviseleti formációk), hanem a fogyasztói oldalon jelentkező változások is alakítják.

esetben aktívabb is a választási részvétel terén a legfiatalabbaknál, ami miatt az idők politikai súlya folyamatosan növekedett az utóbbi évtizedek során – összetett és komoly politikai kihívást teremtve a pártok számára.

Általános európai trendként elsősorban az önmagukat az aktuális elittel szemben pozicionáló politikusok népszerűsége, felülreprezentáltsága azonosítható a fiatal választók körében. Ez a helyzet a nemzeti sajátosságok, aktuális politikai környezet függvényében kapcsolódhat politikai ideológiához vagy személyiséghez. Ausztriában 2008-2019 között az Osztrák Szabadságpárt (FPÖ) és vezetője, Heinz-Christian Strache³⁸ érte el ezt a helyzetet. Németországban évtizedek óta a zöldek³⁹, Franciaországban pedig a 2012-es elnökválasztás óta a radikális baloldali Jean-Luc Mélenchon⁴⁰ támogatottsága emelkedett jóval az átlag fölé a fiatalok körében. A fiatalok politikai erejének korlátait jelzi azonban, hogy a kiemelkedő népszerűség egyik példaként említett esetben sem bizonyult elegendőnek választási győzelemhez.

A 2010-es évtized kezdetétől a nyugati világban egyre látványosabbá váltak azok a tiltakozó akciók, amelyek első vonalában sok esetben fiatalokat lehetett látni. Többek között az amerikai Occupy, a spanyol Indignados mozgalom társadalmi hátteréhez hozzájárult, hogy a 2008-ban kezdődő pénzügyi válság sok nyugati országban különösen érzékenyen érintette a fiatalok foglalkoztatását, ezen keresztül egzisztenciális (pl. önálló lakáshoz jutás lehetősége) helyzetét (Sloam, 2014), ami még inkább nyitottá tette őket a politikai elittel, hagyományos intézményi struktúrákkal szembeni kritikák iránt. Ez a folyamat jelentősen emelte ennek a generációnak a „politikai értékét”, sőt politikai eszközként történő felhasználásukat is könnyebbé tette (Henn et al., 2021). A 2008-tól a nyugati gazdasági rendszert érő, egymást követő válságok következtében ez a trend nagy valószínűséggel a 2020-as évtizedben is fennmarad.

A POLITIKAI IDENTITÁST MEGHATÁROZÓ ELEMEEK ÁTALAKULÁSA

A választópolgárok rendszereint a szülői minták szerint is alakítják ki a felnőtt életüket, társadalmi identitásukat és pártkötődéseiket meghatározó értékrendszereiket. Minél meghatározóbb a családi neveltetés az egyén politikai irányultságának kialakításában, az adott személy annál kiforrottabb párt-identitással fogja megkezdeni a „nagybetűs életet”. Amennyiben azonban minden nemzedék csak az elődök magatartási formáit és szemléletét vinné tovább, aligha beszélhetnénk politikai átalakulásokról történelmi távlatokban: jelentéktelenné válnának a generációk közötti különbségek, és előre borítékolhatnánk a választások eredményeit. Ez a legtöbb nyugati országban jobbra hasonlóképpen zajlott a második világháború utáni időszakban.

Az 1960-as évek politikai konfliktusai azonban már egyfajta törésvonalat jeleztek a háború

38 Strache és az FPÖ egyik legsikeresebb, fiatalokra koncentráló kampánya a 2008-as parlamenti választáshoz kapcsolódik, amelyre a pénzügyi- és gazdasági válság igazán látványos jelentkezését megelőzően került sor. Az FPÖ támogatottsága ezen a választáson a korábbi 11-ről 17,5 százalékra növekedett, és különösen a 30 év alatti férfiak körében bizonyult kiemelkedően népszerűnek, 26 százalékos eredménnyel. Az igazán látványos eredményt azonban az először szavazó 16-18 év közötti korosztályban érte el, akiknek esetében egy tudatosan tervezett és kivitelezett kampánynak köszönhetően 44 százalékos támogatottsággal rendelkezett (Horacek-Reiterer, 2008: 118).

39 Az utóbbi másfél-két évtizedben tartott szövetségi- és tartományi parlamenti választásokon a zöldek rendre felülreprezentáltak a 30 év alattiak körében.

40 Mélenchon 2017-es első fordulójában 19,6 százalékot ért el, a 18-24 évesek körében viszont 30 százalék, a 25-34 évesek között 24 százalék volt a támogatottsága (Ipsos, 2017). A 2022-es első fordulójában közel 22 százalékra emelkedett az eredménye, amit többek között annak köszönhetően ért el, hogy a 18-24 évesek esetében 31 százaléka, a 25-34 évesek 34 százaléka szavazott személyére (Ipsos, 2022).

utáni baby-boomer generáció és szüleik normavilága, politikai irányultsága között. Az értékek kiterjedt és átfogó átrendeződése generációváltásra engedett következtetni, hiszen a háború utáni nemzedékek új eszméket (ún. posztmaterialista értékeket) helyeztek előtérbe (van der Brug – Franklin, 2018:431).

A családi hatások jelentőségét támasztotta alá számos, az elmúlt évtizedekben a nyugati demokratikus berendezkedésű országokban végzett felmérés, amelyek szerint a szüleikkel egy háztartásban élő fiatal felnőttek nagyobb arányban mennek el szavazni, mint különélő kortársaik. A megfigyelt jelenséget egyrésztől magyarázzák örökletes tulajdonságok (pl. a közügyekben való aktívabb részvételre ösztönző személyiségjegyek), másrészt a családon belüli politikai nevelés következményei, harmadrészt

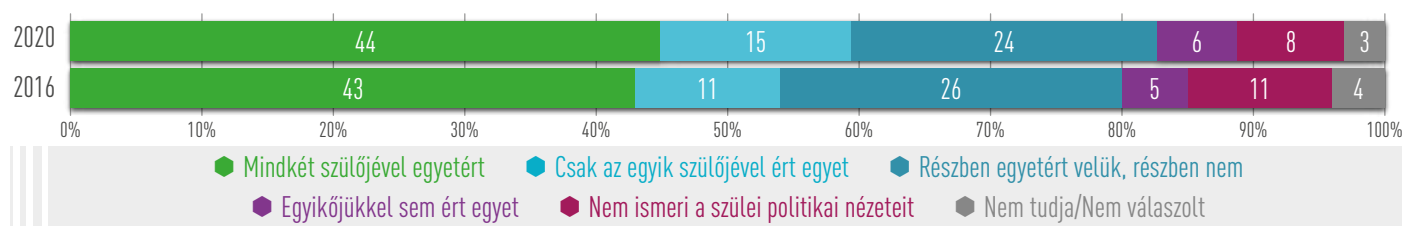
pedig az utánnáson – majd pedig az azt követő megerősítő visszacsatoláson – keresztül végbemenő társadalmi magatartási formák. Az előbbiek értelmében a szülők és gyermekeik politikai attitűdjei között megfigyelt összefüggések egyszerre bírnak természeti és nevelési eredővel⁴¹. A családi szocializáció a fontosnak ítélt közös értékek generációkon átívelő továbbadását eredményezi, míg a társadalmi tanulás vagy utánnás során a fiatalok elsajátítják, lemásolják az általuk követendőnek vélt, megbecsült egyének (pl. szüleik, tanáraik, példaképeik), társadalmi csoportok viselkedési formáit.⁴² Amennyiben a szülők politikailag elkötelezettek és gyakran beszélnek meg politikai témákat gyermekeikkel, a minták átviteli aránya jelentősen megnő, különösen az általános és lényeges közéleti jelentőségű témákban⁴³.

A nagymintás ifjúságkutatás 2020-as tapasztalatai a szülői minta jelentőségére hívják fel a figyelmet. A magyarországi fiatalok háromnegyede (74 százalék) legalább részben elfogadja szülei életeszmenyét és politikai kérdésekben is jóval több az egyetértő aránya, mint azoké, akik szembe fordulnak szüleik preferenciáival. A korábbi (2016-os) adatfelvételhez képest alig változott a szülők politikai nézeteinek elfogadása a 15–29 évesek körében, több mint négytizedük teljes egészében, további közel ugyanekkora csoportjuk részben tud azonosulni szülei politikai nézeteivel. Többségük (69 százalék) szerint jelenlegi politikai nézetei, értékei, gondolkodásmódja kialakulására szülei vagy valamelyik szülője volt a legnagyobb hatással. A családon kívüli hatások a politikai attitűdökre a fiatalok válaszai alapján csekély (mindössze 8 százalék).

23. ábra | Szülők politikai preferenciáinak elfogadása

Politikai kérdésekben Ön mennyire ért egyet a szüleivel?

N2016, N2020=8000; százalékos megoszlás

⁴¹ A politikai magatartással kapcsolatos kutatások többnyire a pártállást, az önkéntes szervezetekben, egyesületekben, civil fórumokon való részvételi hajlandóságot, illetve a gyerekek politikai érdeklődését vizsgálják az esetleges (feltételezett) szülői befolyás tükrében.

⁴² A társadalmi minták követése tehát feltételezi a szülői példamutatást (indirekt nevelést) is, amennyiben a gyermekek – tudatosan vagy öntudatlanul – megfigyelik a szüleik politikai aktivitását, választásokon való részvételi hajlandóságát, pártkötődését, az intézményekhez és a hatóságokhoz való hozzáállását stb.

⁴³ Érdekeség, hogy a pártpreferenciák továbbításában nemek közötti különbség is előfordulhat. Az 1990 és 2010 közötti holland és kanadai mintavétel azt mutatta, hogy a lányok nagyobb valószínűséggel osztják anyjuk pártpreferenciáját, a fiúk pedig inkább az apjukét (Nieuwbeerta – Wittebrood, 1995; Thomas – Bittner, 2017).

Hasonló szocializáció az érintett társadalmi osztályokon keresztül is megfigyelhető, azonban annak mértéke az adott politikai kontextustól is függ. A társas kapcsolatok a viták és a sokszínűség révén még akár a családi hatásoknál is befolyásosabbak lehetnek az egyén aktívabb politikai részvételének ösztönzésében. A fenti körülmények bár kétségtelenül egymást kölcsönösen erősítő és formáló tényezőként hatnak a fiatal nemzedékek politikai szocializációjára, a közöttük fennálló hierarchia – a nehezen kimutatható ok-okozati összefüggések miatt – még egyéni szintre vetítve is nehezen vizsgálható, társadalmi csoportok tekintetében pedig szinte mérhetetlen (Kudrnáč – Lyons, 2017:44)⁴⁴.

A társadalmi értékrendszert érintő eltolódások nem egyik napról a másikra mennek végbe. A szemléletmódok és attitűdök teljes átalakulásához az új értékrendszer szerint szavazóknak fel kell váltaniuk a korábbi nemzedékek morális irányítói mentén gondolkodó választópolgárok nemzedékét. A XX. század második felében a nyugati országokban végbement folyamat rávilágított arra, hogy a neveltetésre többé már nem tekinthetünk az egyéni pártpreferenciák kialakításának legmeghatározóbb tényezőjeként, hiszen a felnőttkort megelőző időszakban vagy korai felnőttkor-

ban szerzett tapasztalatok egyre nagyobb súllyal bírnak az egyéni értékrend formálásában. A közügyekhez való viszonyulás formái tehát nem csak örökölhethők, de különböző társadalmi hatások (kortársak, barátok, oktatás, média stb.) szerint a felnőttéérés után is alakíthatók, tanulhatók. Ez lefordítható úgy is, hogy minél idősebb egy szavazó, annál jellemzőbb rá a stabil pártidentitás (annál nagyobb eséllyel tart ki az általa korábban választott politikai szereplő mellett, esetleg inkább választja a passzivitást, mint a szembefordulást korábbi pártjával), és minél fiatalabb egy állampolgár, annál szabadabban választ magának aktuálisan támogatandó politikai formációt, gyakran felülírva a szülőktől örökölt preferenciákat (van der Brug – Franklin, 2018:430-431).

Mindez kelet- és közép-európai kontextusba helyezve a következőképpen érvényesül: amíg a választókorú lakosság többségét nem olyan állampolgárok alkotják, akik már teljesen demokratikus rezsimek alatt szocializálódtak, az 1989 előtti társadalmi tapasztalatok elkerülhetetlenül befolyásolják a lakosság politikai szerepvállalását, aktivitását, viszonyulását. A generációváltás lassú és összetett folyamat, hiszen bár a rendszerváltozást követően született fiatalok már nem rendelkeznek közvetlen tapasztalattal az államszocialista

struktúrák működésével kapcsolatban, a szüleiktől, tanáraiktól, idősebb kollegáiktól stb. érkező visszacsatolások továbbra is befolyásolhatják a szemléletmódjukat. Továbbá, a gazdasági, a szociális, az egészségügyi, az oktatási, a rendészeti stb. intézményrendszer piacgazdasági feltételek szerinti, nyugati mintákat követő átalakulása is több évtizedes folyamat, akárcsak az épített környezet és az emlékezetpolitika (jelképrendszer) megújulása. Ennek okán az államszocialista struktúrák által kiváltott politikai részvételi magatartási minták még a rendszerváltást követő évtizedekben is hosszú ideig fennmaradnak és újratermelődnek a posztoszocialista korosztályokban (Robertson, 2009:32).

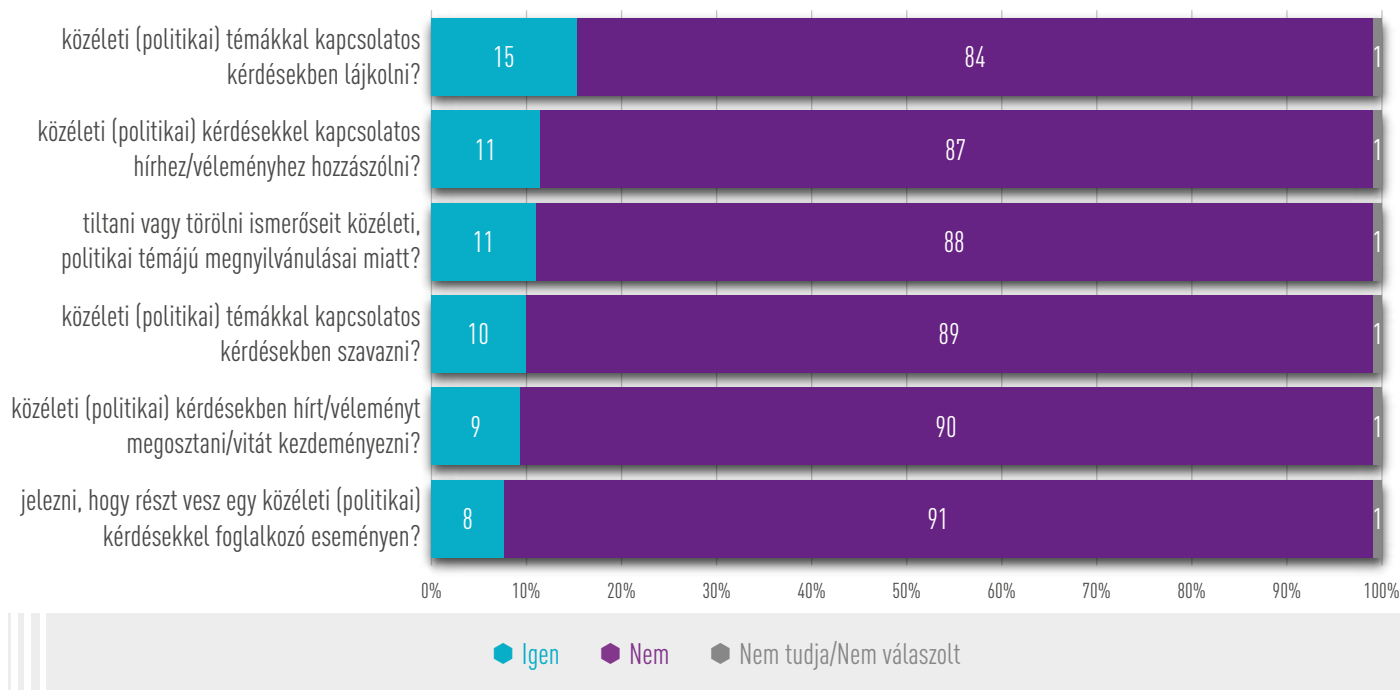
A közösségi média térhódítása Az Internet, majd az okostelefonok elterjedésével széles kör számára elérhető online felületek egyaránt új, rendkívül alacsony belépési küszöböt jelentenek a politikai információk összegyűjtése és a politikai aktivitás terén (Raby et al., 2018). Az előzőekben részletesen kifejtettük a családi tényezők szerepét a fiatalok politikai preferenciáinak kialakulásában. Azt is érintettük, hogy a politikai szocializáció további kiemelt színhelye lehet az iskola, az osztálytársak és a barátok által létrehozott közeg, a média, különös tekintettel a közösségi médiára. Ez utóbbi

⁴⁴ Egy Cseh Köztársaságban végzett 2012-es felmérés rávilágított a plurális demokratikus államberendezkedésben felnőtt első nemzedék választási részvételi hajlandósága és a családi körülmények (neveltetés, szocializáció, mintakövetés) közötti összefüggések fontosságára: az első alkalommal az urnákhoz járuló fiatalok nagyrészt a szülők példája nyomán vettek részt a szavazáson.

24. ábra | Politizálás a közösségi médiában

Szokott/szokta Ön közösségi oldalon... ?

N2020=8000; százalékos megoszlás

szerepével foglalkozunk részletebben a következőkben.

A kutatók csak a közelmúltban kezdték felmérni a közösségi média befolyását a politikai szocializáció folyamatára, hiszen a politikai kommunikáció a 2000-es évek közepétől kezdődően igyekszik lépést tartani a választók hírfogyasztói szokásainak átalakulását eredményező technológiai fejlődéssel. A kampánytechnikák változását a globalizáció, a közösségi média és a „big data” rohamos térnyerése kényszeríti ki.

A közügyek közösségi médián keresztüli követése új dimen-

zióba helyezi a választók és a politikusok kapcsolatát. A népszerűbb elméletek⁴⁵ szerint a folyamat mélyreható demokratizáló hatást fejt ki, mivel kiterjeszti a politikai diskurzusba való bekapcsolódás lehetőségét a nyomtatott vagy online sajtót egyébként nem feltétlenül fogyasztó népesség körében, és közvetlenebb részvételt biztosít a közéleti vitafolyamatokba az internet-hozzáféréssel rendelkező lakosság számára. Ezen kívül a közösségi médiaplatformok (elsősorban a Twitter, a Facebook, a TikTok) közelebb hozzák a politikusokat a választókhoz, lehetővé téve a valós idejű, nyilvános kommunikációt közöttük. A politikai részvétel ezen új formái vonzónak bizonyulnak a fiatalok számára és gyakrabban használják őket idősebb társaiknál. Az online terekhez való hozzáférés kevesebb anyagi ráfordítással jár felhasználói oldalról, mint például az egyesületi tagság, vagy egy-egy sajtótermékre való előfizetés, ebből adódóan még akár pénzügyi válságok idején is elérhető véleménynyilvánító fórumok maradhatnak a közösségi platformok a lakosság számára (Theocharis, 2011).

zióba helyezi a választók és a politikusok kapcsolatát. A népszerűbb elméletek⁴⁵ szerint a folyamat mélyreható demokratizáló hatást fejt ki, mivel kiterjeszti a politikai diskurzusba való bekapcsolódás lehetőségét a nyomtatott vagy online sajtót egyébként nem feltétlenül fogyasztó népesség körében, és közvetlenebb részvételt biztosít a közéleti vitafolyamatokba az internet-hozzáféréssel rendelkező lakosság számára. Ezen kívül a közösségi médiaplatformok (elsősorban a Twitter, a Facebook, a TikTok) közelebb hozzák a politikusokat a választókhoz, lehetővé téve a valós idejű, nyilvános kommunikációt közöttük. A politikai részvétel ezen új formái vonzónak bizonyulnak a fiatalok számára és gyakrabban használják őket idősebb társaiknál. Az online terekhez való hozzáférés kevesebb anyagi ráfordítással jár felhasználói oldalról, mint például az egyesületi tagság, vagy egy-egy sajtótermékre való előfizetés, ebből adódóan még akár pénzügyi válságok idején is elérhető véleménynyilvánító fórumok maradhatnak a közösségi platformok a lakosság számára (Theocharis, 2011).

⁴⁵ Egyes szerzők az online politikai tevékenységeket csupán a részvétel illúziójának tekintik, míg mások csupán „szimpátiakifejező tevékenységnek” tartják azt (Nadzir, 2020; Baumann, 2021). Egy görög felmérés (Theocharis, 2011) szerint az online szféra nagyobb valószínűséggel váltak a posztmaterialista gondolkodásmód táptalajává, amely kéz-a-kézben jár a valódi politikai részvétel iránti érdektelenséggel.

A nagymintás ifjúságkutatás 2020-as adataiból kiderül, hogy a magyarországi 15–29 évesek több mint fele (53 százaléka) szokta valamilyen gyakorisággal használni politikai, közéleti hírekkel kapcsolatos információszerzésre a közösségi médiát, közel harmaduk (29 százalék) heti gyakorisággal tesz így. A fiatalok számára még mindig a Facebook az elsődleges közösségi oldal, bár az utóbbi időszakban komoly fejlődést tapasztaltunk az Instagram és a TikTok esetében.

A közösségi médiában a leggyakrabban előforduló politikai vonatkozású aktivitás a tetszésnyilvánítás kifejezése valamely politikai relevanciájú tartalommal kapcsolatban (15 százalék). A hozzászólás, vita kezdeményezése vagy szavazás már csak a közösségi médiát használó ifjúság tizedére igaz. Ugyancsak ennyien (11 százalék) vannak azok, akik tiltottak vagy töröltek ismerőst közéleti, politikai témájú megnyilvánulásai miatt.

Kritikusabban fogalmazzuk, akik szerint az online közösségi felületek térhódítása csökkentette a politikai és médiaelit egykoron betöltött tényellenőrző, „kapuőr” szerepét, szabad utat engedve a hamis híreknek, a modortalanságnak és akár a nyílt gyűlöletbeszédnek. Paradox módon tehát, a demokratizálódás új online megnyilvánulási formái baljós következményeket vetítenek elő magára a demokráciára nézve is (Semetko – Tworzecki, 2018:293). A 2010-es évtized má-

sodik felére a korábbi optimista légkör eltűnt a társadalomtudományi publikációkból, és sokkal inkább pesszimista, Inglehart egykori munkájára reflektálva „hangos ellenforradalom” kialakulását (Rensmann, 2017) prognosztizáló elképzelések jelentek. Ennek következtében a politikai részvétel modern formáihoz való alkalmazkodás egyszerűre folyamatos kihívás és lehetőség az államhatalmi szervezet irányító, vagy azok irányítására törekvő közszereplők számára.

A nagy mennyiségű és rendkívül gyorsan változó adatok feldolgozását lehetővé tevő komplex informatikai környezetre (szoftverek, hardverek, hálózati modellek), azaz a „big data”-ra épülő digitalizálódó világunkban jelentősen megnőtt az egyénről, a háztartásokról és például az ingatlantulajdonról tárolt elektronikus információk mennyisége. Ezzel egyidejűleg szélesben fejlődtek a digitálisan hozzáférhető lakossági adatok választási kampányokban történő alkalmazásához szükséges hardverek, IT-eszközök és elemzési technikák. A „big data” analitika segítségével befolyásolható, milyen tartalmak kerüljenek – és milyen rangsor szerint – az online platformok személyre szabott hírfolyamaiba. Az automatizált algoritmusok „vírusként” segíthetnek terjeszteni egy-egy politikai tartalmat, s a felkapott üzenetek később már a hagyományos sajtóhírek vagy akár hivatalos adatszolgáltatás forrásává is válhatnak (Möller et al., 2020).

A korábbi tendenciákkal ellentétben, napjaink politikai kommunikációjában sokkal nagyobb szerep jut a kampányfolyamat „globalizációjának”. Világszerte hasonló stratégiák és technikák jelennek meg, miközben az egyes országok gazdasági, kulturális és politikai környezeti közötti különbségek egyre halványodnak. Ezen túlmenően megfigyelhető a különböző kampányeszközök és -források (tőke, szakértelem, szakemberek stb.) növekvő nemzetközi áramlása is – immáron nem pusztán Nyugatról Kelet felé (Semetko – Tworzecki, 2018:293). Az online eszközök használatával a kampánystratégiák világszerte egyre kifinomultabb megoldásokat alkalmaznak a választói adatok gyűjtésére, a kampány erőforrásainak kezelésére, a szavazók mozgósítására, az (ál)hírek gyors generálására és a politikai kommunikáció hatékonyságának fokozására (Dumbrava, 2021).

A politikai kommunikáció ezen új korszaka evolúciós előrelépést mutat, de nem jelent forradalmi szakítást a korábbi praktikákkal: a kampányok továbbra is erősen professzionalizáltak, rendkívül drágák és gyakorlatilag permanensek: választástól választásig tartanak. A technológiai innováció új kampányeszközöket, technikákat és lehetőségeket hozott magával, amelyeket egyrészt a „big data” technológiák térnyerése, másrészt a közösségi média hírterjesztési csatornákká válása tett lehetővé (Semetko – Tworzecki, 2018:294).

Egyrészt tehát, a különböző vélemények sokrétű megszólalása révén a közösségi média korábban nem tapasztalt mértékben vonta be az átlagpolgárt a közügyekbe, másrészt pedig a „big data” a kampányszakemberek számára lehetőséget adott a potenciális támogatók precíz beazonosítására (Thorson, 2019). A közösségi platformok térnyerése előtt az online kampánykommunikáció többnyire egyirányú üzenetáramlást jelentett a jelöltektől – és támogatói weboldalaiktól – a hírfogyasztók felé. A 21. század hozta internetes forradalom következtében a politikai és médiaelitek azonban már pontos ismereteket szerezhettek arról, hogy az állampolgárok milyen tartalmakat fogyasztanak szívesen. Az adatrendszerző algoritmusok pedig lehetővé teszik a célzott hirdetések személyre szabott eljuttatását. A személyes adatokhoz és preferenciákhoz hozzáférő szakértők az algoritmusok segítségével minden eddiginél személyre szabottabb üzenetekkel „bombázzhatják” az online közösségi terek felhasználoit, miközben a médiaelit „szűrőin” sem kell többé átverekedniük magukat, saját belátásuk szerint tálalhatják követőiknek a tényeket (Semetko – Tworzecki, 2018:294-298).

A közösségi média forradalma által fémjelzett „igazság utáni politika” világában egyre inkább elmosódik a határvonal a ténytípusú információk és a vélemények között, a kampányüzenetek címzettjei pedig „információs

buborékokba” kerülnek a közösségi médiaplatformok által számukra előállított, személyre szabott hírfolyamoknak köszönhetően (Hyvönen, 2018:45-49). A felhasználók kevésbé találkoznak ellenvéleménnyel, hiteles helyreigazítással, vagy bármilyen más, az ízlésüktől, érzékenységüktől és a politikai elkötelezettségüktől távol álló információval. A kampánykommunikációs környezet átalakulásának egy másik következménye a tág értelemben vett politikai újságírás szakmai és etikai korlátainak eltűnése. Napjainkban előképzettségtől, szakmai tapasztalattól függetlenül szinte bárki kifejtheti és széles körben közzé teheti a közügyekről alkotott véleményét a videómegosztó portálokon, blogbejegyzésekben, vagy a saját közösségi profiljain – e tartalmak pedig gyakorlatilag korlátlanul újra megoszthatók, posztolhatók az ismerősök, követők által (Semetko – Tworzecki, 2018:294-299).

Az elmúlt néhány évben olyan magáncégek léptek erre a piacra, amelyek az online terek felhasználóinak személyes adatait (életkor, jövedelem, adósságbesorolás, hobbik, bűnügyi, egészségügyi és vásárlási előzmények, felekezeti hovatartozás, fegyvertartás, gépjármű- és lakástulajdon) árulják kereskedelmi szolgáltatásként. A médiacégek számára fontos az internetes böngészők kattintási előzményeinek nyomon követése, hiszen ezeket az információkat össze lehet kapcsolni a jövedelemre, lakóhelyre stb. vonatkozó adatok-

kal, így növelhető a piaci részesedés a megcélzott demográfiai csoportokon belül, tehát több hirdetést lehet célba juttatni (Hacker – Petkova, 2017). E cégek egy része pártsemleges módon működik, és termékeiket a politikai szereplőktől a helyi közösségi szervezetekig bármely vásárló számára elérhetővé teszik. Más vállalkozások azonban kifejezetten a politikai spektrum egyik meghatározott oldalát célozzák meg adatszolgáltatási tevékenységeikkel. Barack Obama 2008-as elnökválasztási kampánya volt az első, amely a hagyományos módszerek (adománygyűjtés, kopogtatócédulázás) mellett az online felhasználói adatokra épülő kampánystratégiákkal igyekezett minél több potenciális szimpatizánst mozgósítani. Az Egyesült Államokban 2008-ban és 2012-ben a demokraták kampányához szerződött médiacég a szavazókról folyamatosan frissített országos adatbázist vezetett. A nagyléptékű adatgyűjtési műveletekre készített adatbázisban az egyes állampolgárok több mint 700 előre meghatározott jellemzővel ellátva álltak a választási üzenetek célba juttatását végző kommunikációs szakemberek rendelkezésére (Semetko – Tworzecki, 2018:295-297).

A politikai kultúra generációváltását tehát a társadalmi tényezők mellett a technológiai környezet rohamos fejlődése is galvanizálja. Napjaink nyugati típusú demokráciáiban felnőtté váló nemzedékek immáron nemcsak másként értelmezik az idősebb

generációkhoz képest a körülöt-
tük zajló politikai jelenségeket,
de gyökeresen megváltozott
hírfogyasztási szokásaik miatt
teljesen más forrásokból tájéko-
zódnak. Az aktív választókorba
lépő fiatalok ma már elődeiknél
sokkal nagyobb eséllyel szorul-
nak egymástól elszigetelt és sok-
szor kibékíthetetlen ellentétben
álló információs buborékokba.
Az online közösségi hírfolyamok-
nak ugyanis már névleg sem kell
megfelelniük a tényellenőrző
tudósítás szakmai követelménye-
inek, az internetes tér felhasználói
pedig a róluk tárolt személyes
adatok révén túlpontosan célzott,
személyre szabott tartalmakkal
szembesülhetnek nap, mint nap.
Az esetleges visszaélések elleni
biztosítékok – adatbiztonsági,
magánéletvédelmi és átlátható-
sági szabványok – kidolgozása
azonban még várat magára.

ÖSSZEGRZÉS

A politika tartalma demokra-
tikus keretek között is, minden
környezeti, technikai folyamat
ellenére a klasszikus konfliktus
maradt: központi kérdése a hata-
lom megszerzése és megtartása,
amellyel összefüggésben komoly
kérdésként jelentkezik a külön-
böző életkori csoportok szerepe
és jelentősége. Az 1960-as évek
óta a fiatalok egyre gyorsabban
változó, egyre kevesebb stabil
elemet tartalmazó viselkedése,
így választói magatartása is egy-
re komolyabb politikai kihívás-
ként jelentkezik, ami természete-
sen a politikatudomány területén
is érzékelteti hatását.

A társadalomtudományi kuta-
tások elsősorban azt próbálják
felmérni és megmagyarázni,
hogyan és miért változik. Ennek
a kérdéskörnek a részét képezi
a törekvés, amely a választók
viselkedését a fiatalok maga-
tartásának megismerésén és
modellezésén keresztül próbálja
előre jelezni, mert továbbra is

erős az az értelmezési keret,
amely szerint a fiatal korban
kialakult értékrend hosszútávon
meghatározza az egyén politikai
döntéseit és politikai viselkedé-
sét. A leadott szavazat esetében
éppúgy, mint a politikai részvétel
egyéb formái (pl. részvétel tilta-
kozó akcióban) során. Bár a kör-
nyezet, amely a fiatal kor esetén
(is) meghatározza, hogy milyen
ingerek érnek egy személyt és
milyen jellegzetességeket ala-
kítanak ki, alapjaiban változott
meg (pl. intézmények, média,
család terén), a politikai identitás
alakítására törekvő magatartás
semmit sem veszített jelentősé-
géből és erejéből. Ennek követ-
keztében bármilyen módszertani,
technikai akadályokba, elméleti
dilemmákba ütköznek a kutatók,
a fiatalok politikai értékrend-
jének és választói magatartá-
sának feltárására, a különböző
generációk közötti különbségek
felismerésére és magyarázatára
vonatkozó igény továbbra is rend-
kívül komoly lesz a tudományos
élet és a politikai verseny szerep-
elői részéről is.

KÉP: NELSON WONG • UNSPLASH

IRODALOM

Binder, A. – Heiss, R. – Matthes, J. – Sander, D. (2021): Dealigned but mobilized? Insights from a citizen science study on youth political engagement, *Journal of Youth Studies*, 24/2, 232-249.

Castells, M. (2001): *The Internet Galaxy. Reflections on the Internet, Business and Society*, 2001, Oxford: Oxford University Press

De Sio, L. (2018): The geometry of party competition: parties and voters in the issue space, in: Fisher, Justin – Fieldhouse, E. – Franklin, M. N. – Gibson, R. – Cantijoch, M. – Wlezien, C. (ed.): *The Routledge Handbook of Elections, Voting Behavior and Public Opinion*, New York: Routledge, 394-403.

Enyedi, Zs. – Körösényi, A.: *Pártok és pártrendszerek*, 2008, Budapest: Osiris Kiadó.

Goetz, K. H. – Martinsen, D. S. (2021): COVID-19: a dual challenge to European liberal democracy, *West European Politics*, 44/5-6, 1003-1024.

Hay, C. (2007): *Why we Hate Politics*. Cambridge: Polity Press.

Heath, O. (2018): Trends in partisanship, in: Fisher, J. – Fieldhouse, E. – Franklin, M. N. – Gibson, R. – Cantijoch, M. – Wlezien, C. (ed.): *The Routledge Handbook of Elections, Voting Behavior and Public Opinion*, New York: Routledge, 158-169.

Henn, M. – Sloam, J. – Nunes, A. (2021): Young cosmopolitans and environmental politics: how postmaterialist values inform and shape youth engagement in environmental politics, *Journal of Youth Studies*, DOI: 10.1080/13676261.2021.1994131

Horacek, N. – Reiterer, C. (2008): Tanz den HC Strache, in: Hofer, T. – Tóth, B. (eds.): *Wahl 2008. Strategien, Sieger, Sensationen*, Wien: Molden Verlag, 117-124.

Iglič, H. – Rözer, J. – Volker, B. G.M. (2021): Economic crisis and social capital in European societies: the role of politics in understanding short-term changes in social capital, *European Societies*, 23/2, 195-231.

Ipsos (2017): 2017 Élection Présidentielle. 1er Sociologie des Électorats et Profil des Abstentionnistes.
https://www.ipsos.com/sites/default/files/files-fr-fr/doc_associe/ipsos-sopra-steria_sociologie-des-electorats_23-avril-2017-21h.pdf

Ipsos (2022): 2022 Élection Présidentielle. Sociologie des Électorats et Profil des Abstentionnistes.
https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2022-04/Ipsos%20Sopra%20Steria_Sociologie%20des%20e%CC%81lectorats_10%20Avril%2020h30.pdf

Kitanova, M. (2020): Youth political participation in the EU: evidence from a cross-national analysis, *Journal of Youth Studies*, 23/7, 819-836.

Knutsen, O. (2018): Attitudes, values and belief systems, in: Fisher, J. – Fieldhouse, E. – Franklin, M. N. – Gibson, R. – Cantijoch, M. – Wlezien, C. (ed.): *The Routledge Handbook of Elections, Voting Behavior and Public Opinion*, New York: Routledge, 343-356.

Lipset, M. – Rokkan, S. (1967): Cleavage structures, party systems and voter alignments: An introduction. In: Lipset, M. – Rokkan, S. (ed.): *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives*, New York: Free Press, 1-64. pp.

Norris, P. (2000): *A Virtuous Circle: Political Communications in Post-Industrial Democracies*, N.Y., Cambridge University Press.

Raby, R. – Caron, C. – Théwissen-LeBlanc S. – Prioletta, J. – Mitchell, C. (2018): Vlogging on YouTube: The Online, Political Engagement of Young Canadians Advocating for Social Change, *Journal of Youth Studies*, 21/4, 495-512.

Rensmann, L. (2017): The Noisy Counter-Revolution. Understanding the Cultural Conditions and Dynamics of Populist Politics in Europe in the Digital Age, *Politics and Governance*, 5/4, 123-135.

Sloam, J. (2014): 'The Outraged Young': Young Europeans, Civic Engagement and the new Media in a Time of Crisis. *Information, Communication & Society*, 17/2, 217-231.

Truchlewski, Z. – Schelke, W. – Ganderson, J. (2021): Buying time for democracies? European Union emergency politics in the time of COVID-19, *West European Politics*, 44/5-6, 1353-1375.

van der Broug, W. – Franklin, Mark N. (2018): Generational replacement: engine of electoral change, in: Fisher, J. – Fieldhouse, E. – Franklin, M. N. – Gibson, R. – Cantijoch, M. – Wlezien, C. (ed.): *The Routledge Handbook of Elections, Voting Behavior and Public Opinion*, New York: Routledge, 429-442.

Vromen, A. – Xenos, M. A. – Loader, B.: Young People, Social Media and Connective Action (2014): From Organisational Maintenance to Everyday Political Talk, *Journal of Youth Studies*, 18/1, 80-100.

Gyorgyovich Miklós szociológus, közvélemény- és piackutató. A Századvég Konzorcium Társadalomtudományi Kutatócsoportjának igazgatóhelyettese, az International Business School óraadó tanára, modulvezetője.

Hajdú András PhD politológus, a politikatudományok doktora. A Mathias Corvinus Collegium Politikatudományi Műhelyének kutatótanára.

Kiss-Kozma Georgina PhD politológus, a politikatudományok doktora. Az Ifjúságkutató Intézet és a Mathias Corvinus Collegium Szociológia Műhely kutatója.

Kovács-Magosi Orsolya a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Kommunikációtudomány Doktori Iskolájának PhD hallgatója. Kutatási területe a környezet- és klímakommunikáció. A Mathias Corvinus Collegium Klímapolitikai Intézetének kutatója.

Székely Levente PhD szociológus, a szociológiai tudományok doktora. Az Ifjúságkutató Intézet és a Mathias Corvinus Collegium Szociológia Műhelyének vezetője. A Budapesti Corvinus Egyetem Kommunikáció és Szociológia Intézetének adjunktusa.

Tóth Bálint László nemzetközi politikai elemző, abszolvált doktorandusz. Jelenleg a Mathias Corvinus Collegium Politikatudományi Műhelyének kutatója, valamint Társadalom- és Történelemtudományi Iskolájának oktatója.

A SZERZŐKRŐL

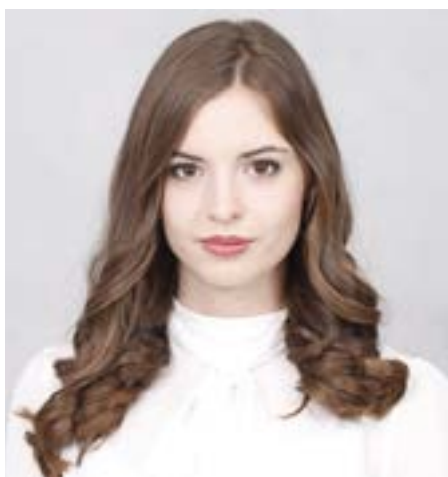
GYÖRGYOVICH MIKLÓS szociológus, közvélemény- és piackutató. A Századvég Konzorcium Társadalomtudományi Kutatócsoportjának igazgatóhelyettese, az International Business School óraadó tanára, modulvezetője.

HAJDÚ ANDRÁS PhD politológus, a politikatudományok doktora. A Mathias Corvinus Collegium Politikatudományi Műhelyének kutatótanára.

KISS-KOZMA GEORGINA PhD politológus, a politikatudományok doktora. Az Ifjúságkutató Intézet és a Mathias Corvinus Collegium Szociológia Műhely kutatója.

KOVÁCS-MAGOSI ORSOLYA a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Kommunikációtudomány Doktori Iskolájának PhD hallgatója. Kutatási területe a környezet- és klímakommunikáció. A Mathias Corvinus Collegium Klímapolitikai Intézetének kutatója.

SZÉKELY LEVENTE PhD szociológus, a szociológiai tudományok doktora. Az Ifjúságkutató Intézet és a Mathias Corvinus Collegium Szociológia Műhelyének vezetője. A Budapesti Corvinus Egyetem Kommunikáció és Szociológia Intézetének adjunktusa.

TÓTH BÁLINT LÁSZLÓ nemzetközi politikai elemző, abszolvált doktorandusz. Jelenleg a Mathias Corvinus Collegium Politikatudományi Műhelyének kutatója, valamint Társadalom- és Történelemtudományi Iskolájának oktatója.

HORIZONTON
AKTUÁLIS KÉRDÉSEK
A MAGYARORSZÁGI FIATALOK
ÉLETHELYZETÉRŐL
ÉS ÉLETMÓDJÁRÓL